

www.azyb.az
www.ayb.az

■ Bircə kəlmə :
HİCRAN

■ Həmid Hərişçi
və "Maqnit qasırğası"

■ Şekspir haqqında bilinməyən 15 fakt

■ Əli Bağışın "Dörd tabut"u

■ Seyyidəli Sübhidən İbrahimə və Rəbbinə

■ Ədəbi fraqmentlər

■ Dərgidə kitab

*"Vicdanlı və düşünən bir insan üçün asan dövr ola
bilməz, olmayacaq da!"*

Yuri Lotman

AYLIQ ƏDƏBİYYAT DƏRGISI
№ 06 (675) iyul-avqust 2026

BU SAYIMIZDA

ULDUZ № 06 (675) iyul-avqust 2026

Təsisçilər:

Azərbaycan Yazıçılar
Birliyi və "Ulduz"
jurnalının kollektivi

Baş redaktor:

QULU AĞSƏS

Redaksiya heyəti:

Təranə Vahid (Baş redaktor
müavini), Dayandır Sevgin
(şöbə redaktoru), Taleh
Mansur (şöbə redaktoru),
Anar Amin, Allahşükür Ağa,
Baloğlu Cəlil (Başqırdistan),
Cavid Zeynallı, Elxan
Yurdoğlu, Elmar Vüqarlı,
Elşən Əzim,
Elxan Elatlı, Ələmdar
Cabbarlı, Əyyub Qiyas,
Furqan, Fuad Cəfərli, Gülnar
Ümid, Günay Səma Şirvan
(Voronej), Həyat Şəmi, Hafiz
Hacxanlı, Xəyal Rza,
Xaqani Qayıblı (Estoniya),
Qılman İman, Nuranə Nur,
Nərgis, Nilufər Sıxılı
(Moskva), Məhsəti Musa,
Orxan Cavarlı, Rəsmiyyə
Sabir, Səhər Əhməd,
Seyfəddin Altaylı (Türkiyə),
Saodat Muxammadova
(Özbəkistan), Nazim
Muradov (Şimali Kipr Türk
Respublikası), Şəfa Vəli,
Ulucay Akif.

Bədii redaktor:

Ədalət Həsən

Ünvanı:

AZ1000, Bakı, Xaqani küçəsi
53

ulduzdergisi1967@gmail.com
www.ayb.az

Telefon: (+99412)498-72-43
Çapa imzalanıb: 22.07.2026.

"Ulduz" jurnalı

redaksiyasında yığılıb,
səhifələnilib.

"ASPOLİQRAF LTD"

MMC-də çap olunub.

Sifariş №14, Tiraj: 300.

Qiyməti: 2 man.

1967-ci ildən çıxır.

Şəhadətnamə №238

Bircə kəlmə:

HİCRAN

3

Həmid Herişçi

Maqnit qasırgası

7

Nemət Mətin

Zəlzələ

11

Seyyidəli Sübhü

Sirena

15

Səid-Həsən

Qaranlıqda

17

Cavid Fərzəli

Çiçək ləkəsi

21

Alsü

Beş əsr yaşayan
dahi

25

Zaman Pirişev

Qorxuram

29

Vaqif Yusifli

Tənqid

33

Əli Bağış

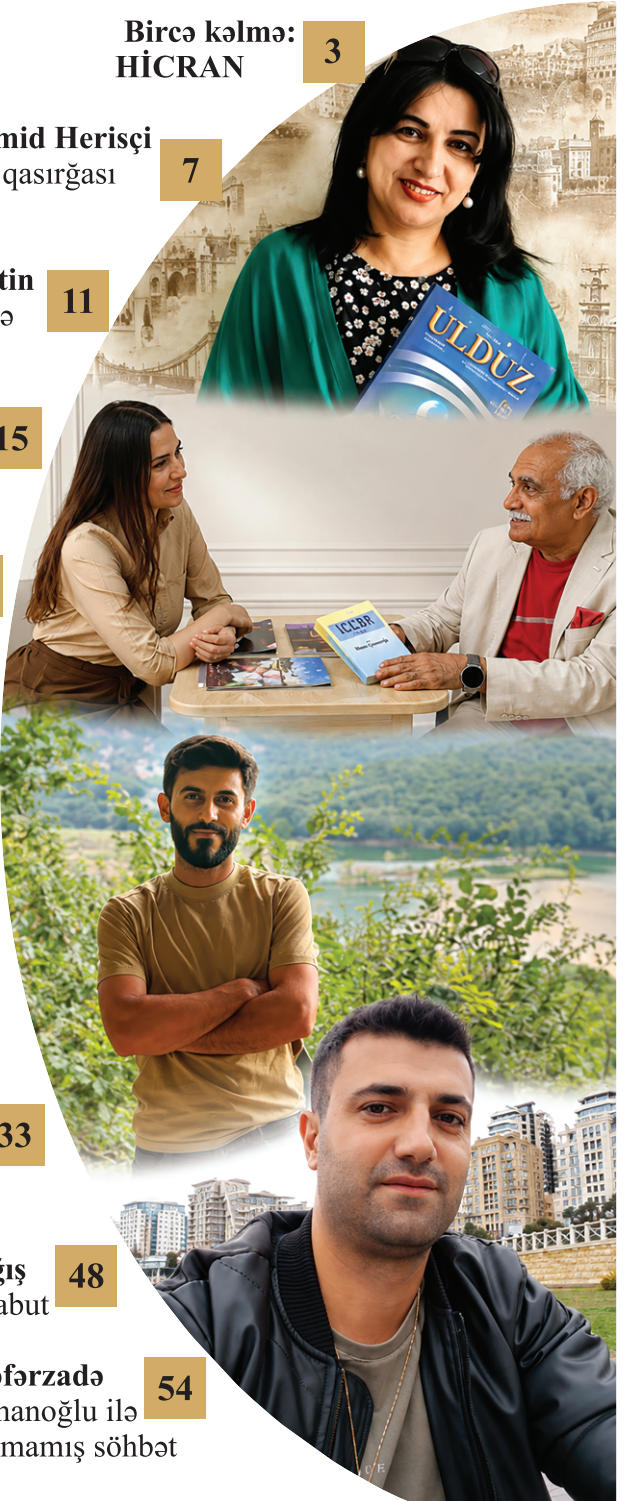
Dörd tabut

48

İlahə Səfərzadə

Məti Osmanoglu ilə
tamamlanmamış söhbət

54

60 Əli bəy Azəri
Messi

62 Şəfəq Sahibli
Xəfif-Xəfif

64 İbrahim Yusifoğlu
Böyükdən uşağa

67 Sadiq Qarayev
Çalası

71 Zaur Ərmuğan
Vaxtım

72 Qalib Arif
“Anacan,
dostum evlənir...”

77 Qəhrəman Kamiloğlu
İş yeri

80 Dərgidə kitab

“ÇAĞIRIR TORPAĞIM, ÇAĞIRIR ANAM...”

Hicran bu şeiri səkkizinci sinifdə oxuyanda yazıb. Çörək almağa gedəndə. 1985-ci ildə, hardasa...

Ölümündən beş gün əvvəl bu şeiri xatırlayıb, votsapdan səs atıb xalası qızına. 30 may günü. 4 iyunda Hicran yox idi. 2026-cı ildə, dəqiq...

Hicran çörək almağa gəlməmişdi dünyaya. Şeir, esse, hekayə yazmağa, redaktə etməyə, başqalarının mətnini abıra salmağa təşrif buyurmuşdu. Mən onun yeniyetmə çağını görməmişdim, amma əminəm ki, bu şeiri yazanda da üzündə təbəssüm olub, onu ölümqabağı xatırlayıb, votsapla xalası qızına səsli yollayanda da.

Hicran hər şeyə şükür edirdi: vara, yoxa, aza, çoxa, bəlkə, şükür etməyinə də.

Heç kəsi incitmədi və hamıdan razı getdi. 27 il “Ulduz” jurnalında çalışdı.

Hər nömrəni son cümləsinədək oxuyurdu.

Hər sözün üstündə əsirdi.

Hər ad günü iş yoldaşlarına hədiyyə alırdı.

Hər ağırları artanda işdən çıxmaq üçün ərizə yazırdı.

Hər kəsin tayı deyildi: gözütöx, qürurlu.

Son paylaşımlarında məndən sitat gətirib: “Təsəlli-xilasetmə kəməridi, onu taxmamış ömür sürmək olmaz”.

30 dekabr 2025-ci ildə redaksiyada Yeni ili qeyd eləmişdik, onu da paylaşıb, Azərbaycan mətbuatının 150 illik yubiley medalını almağını da. Hamısında da gülür.

“Dünya özü boyda sual əvəzliyidi və bütün əvəzlilikləri əvəz edir”. Bu da Hicranın son yazdıqlarındandı. Heç kəsin əvəz etmədiyi Hicran Hüseynovanın...

Qulu Ağsəs

Hicran HÜSEYNOVA

Açılır ömrümün səhifələri
hələ oxunmamış bir kitab kimi...
Açılır həyata şux ləçəkləri
hələ qönçə olan bir çiçək kimi...
Bəlkə, ucalacaq göylərə qədər
indi qönçə olan bu şux ləçəklər.

Bəlkə, əziləcək, tapdanacaqdı,
bir anda solacaq, məhv olacaqdı...
Yox, məhv olmayacaq mənim həyatım!
Arzular olacaq mənim qanadım;
oxumaq həvəsi, yazmaq həvəsi,
bütün kainatın qəlbinin səsi.
Çağırır həyata, çağırır inam,
çağırır torpağım, çağırır anam.
İnam... inamdakı qüvvəyə inan,
yaşadır insanı, yaşadır inam.

YAŞIL ELEGİYA

Şair, yazıçı, publisist Hicran Hüseynovanın əziz xatirəsinə...

O gün göy üzü rəngini dəyişdi, yaşıla çaldı, yaşıl buludlar qol-budaq atıb yaşıl-yaşıl talalandı, yamyaşıl yağış yağdı.

Yaşıl damcılar yaşıl otlara çiləndi, yaşıl damcılar torpağı qəhərləndirdi, səni tanıyanlar o gün yaşıl-yaşıl ağladı...

Kimsə: “Yaxşı adamlar Yer üzündən ayrılanda belə olur!” – dedi.

Yaşıl həyat rəngidi, əziz Hicranım, yaxşılığın, mərhəmətin, xeyirxahlığın rəngi. Eynən sənin kimi...

Bunu səndən yaxşı kim bilər ki, gözəlim?! Yoxsa, ilk kitabına “Yaşıl eskiz” adını seçərdinmi?

Sınaqların az olmadı. 14 yaşında anasız qaldın, torpağından ayrıldın, ayrılığın min çalarını yaşadın, özünə “ƏDƏBİYYAT” adlı yamyaşıl bir dünya qurdun. Duyğuların göy qurşağı kimi rəngli, hisslərin aydın, baxışın şəffaf, dilin şirin, niyyətin pak...

Göydə Allaha, yerdə sözə sığındın. Sözdən keçə-keçə yolun “Ulduz”dan keçdi. 27 il işığını “Ulduz”dan əsirgəmədin. İllər boyu ürəyindəki Vətən sevgisi, Qarabağ həsrəti söz-söz göyərdi. “Şuşa” şeirini yazanda Qarabağ hələ azad olmamışdı. Sən Şuşanı xatirə-xatirə gəzirdin:

Hələlikse,
soruşan olsa, deyərsən:
Burdan bir xatirə keçdi,
hicran aldı, apardı...

Şeirlərin, hekayələrin, pritchaların da özünə oxşayır - nurlu, işıqlı, ümidli...

Ən xoşbəxt anında, ən çətin günündə haqqın, həqiqətin yanında oldun, sözün keşiyini çəkdin, halallıqla yaşadın, ləyaqətini, qürurunu son nəfəsinəcən qoruyub-saxladın: sən bunu bacardın!

Son günlərində səndən ötrü üzülənlərə, kədərlənənlərə, xoş söz deyənlərə: “Sağ olun, çox sağ olun!” – deyirmişsən. Həmişə kübar, zərif, şükranlı; elə olduğun kimi.

Hə, o gün yaşıl meh əsdi, bir səs: “Yaxşı adamlar hara getsə, ora özüylə işıq aparır!” – dedi.

Göy üzündəki yaşıl pəncərə açıldı, göy qurşağı Yerəcən endi. Çox sevdiyin yaşıl göy, mavi, ağ, qırmızı, bənövşəyi, sarı rənglər ətrafında qanadlandı, özünə zərif təbəssüm qondu....

Allah bilir, bir də nə vaxt Yer üzünə yaşıl yağış yağacaq, Allah bilir, bir də nə vaxt Yer üzünə göy qurşağı pənah gətirəcək, Allah bilir, bir də nə vaxt Yer üzünə Hicran təbəssümlü bir qız gələcək...

Bircə bildiyim odur ki, indi sən ordasan, çox yüksəkdə - ULDUZLARIN arasında...

Təranə Vahid

Həmid HƏRİSÇİ

MAQNİT QASIRĞASI

Deyirdim, bu nə başğırısıdı?

Deyirdin, səbəb

maqnit qasırğasıdı.

Deyirdim, baxdığımız filmlərdən o hansıdı?

Deyirdin, qurtar, gecənin yarısıdı...

Deyirdim,

Mənlə öpüşsən,

özü də, vəhşi-vəhşi...

Görəcəksən, necə əriyəcək

Dağların,

dodaqların dəmir filizi...

Dəyişəcək həyatının, ən azı,

otuz-qırx faizi...

Deyirdin, fəqət həyatımıza maqnit qasırğalarının təsiri

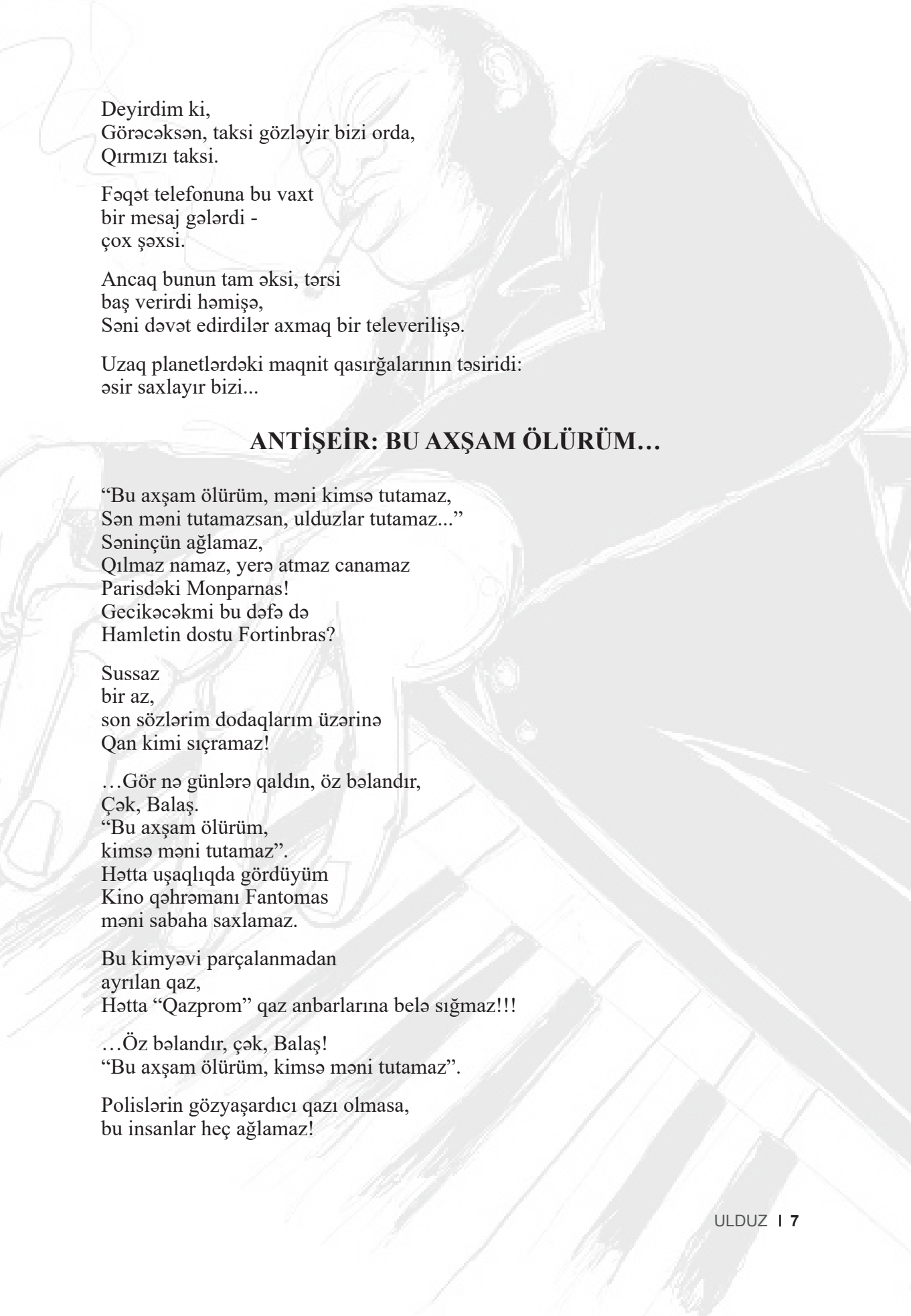
Edib bizi

tərs taleyin əsiri....

Deyirdim, etsən bunun tərsini, əksini,

Palçıq gölməçələrdə bir başqa cür görünəcək o gün

bizim şəhərin əksi...

Deyirdim ki,
Görəcəksən, taksi gözləyir bizi orda,
Qırmızı taksi.

Fəqət telefonuna bu vaxt
bir mesaj gəlirdi -
çox şəxsi.

Ancaq bunun tam əksi, tərsi
baş verirdi həmişə,
Səni dəvət edirdilər axmaq bir televerilişə.

Uzaq planetlərdəki maqnit qasırğalarının təsiridi:
əsir saxlayır bizi...

ANTIŞEİR: BU AXŞAM ÖLÜRÜM...

“Bu axşam ölürüm, məni kimsə tutamaz,
Sən məni tutamazsan, ulduzlar tutamaz...”
Səninçün ağlamaz,
Qılmaz namaz, yerə atmaz canamaz
Parisdəki Monparnas!
Gecikəcəkmə bu dəfə də
Hamletin dostu Fortinbras?

Sussaz
bir az,
son sözlərim dodaqlarım üzərinə
Qan kimi sıçramaz!

...Gör nə günlərə qaldın, öz bələndir,
Çək, Balaş.
“Bu axşam ölürüm,
kimsə məni tutamaz”.
Hətta uşaqlıqda gördüyüm
Kino qəhrəmanı Fantomas
məni sabaha saxlamaz.

Bu kimyəvi parçalanmadan
ayrılan qaz,
Hətta “Qazprom” qaz anbarlarına belə sığmaz!!!

...Öz bələndir, çək, Balaş!
“Bu axşam ölürüm, kimsə məni tutamaz”.

Polislərin gözyaşardıcı qazı olmasa,
bu insanlar heç ağlamaz!

...Gör nə günlərə qaldın, öz bələndir,
Çək, Balaş!

Boynumu bir iti ülgüc imzalayar-imzalamaz,
Əfv fərmanımı oxuyacaq
Stiven Kinq kimi, Jül Vern kimi
bir başqa yazıçı-fantast!
“Bu axşam ölürüm,
kimsə məni tutamaz...”
Bu kimyəvi parçalardan ayrılan yüngül qaz
Mənim balonumu doldursa,
Şarım havaya qalxmaz!

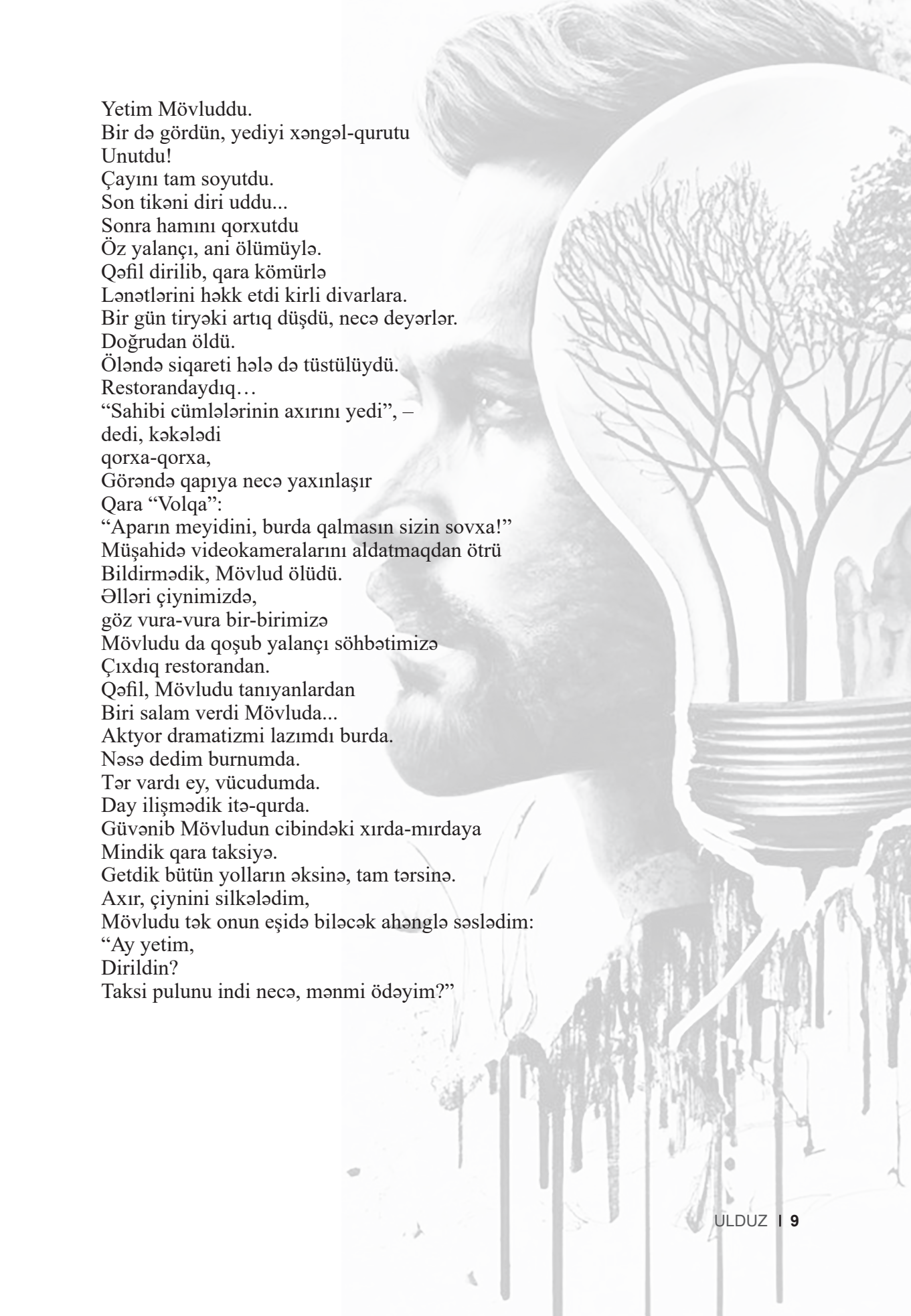
“Bu axşam ölürüm,
kimsə məni tutamaz”.
TRT AVAZ
məni tirajlamaz.
Məni sizlər kopyalamaz.

“Bu axşam ölürüm, kimsə məni tutamaz”.
Gecikəcək bu dəfə də
Hamletin dostu Fortinbras...

DİRİLMƏ

Mövludu diriltim şeirin cadusuyla:

“Qoy bura tökdüyün zibil
Ölənlərinin ehsanı olsun!
Qoy təzə taxma dişlərim
Çənəmdə yaxşıca bir oturuşsun!
Lənətlərim lap öldürücü olacaq!”
Kimdi?
Hansı yerimdi?
Hansı dissertasiyasız alimdi,
Radio FM-di,
Hansı ölümdü, hansı filmdi,
Kor mexanizmdi,
Bu lənət dolu graffitini köhnə Bakı divarına yazan?
Sonra azca fərqli incə hüsnxətlə,
Azca ləzzətlə
öz diş həkiminin telefonunu
Bu lənətinə reklam kimi artıran?
Kimdi o?
Deyirsiz, müasir Dədəm Qorqudu?
Yox eyyy...

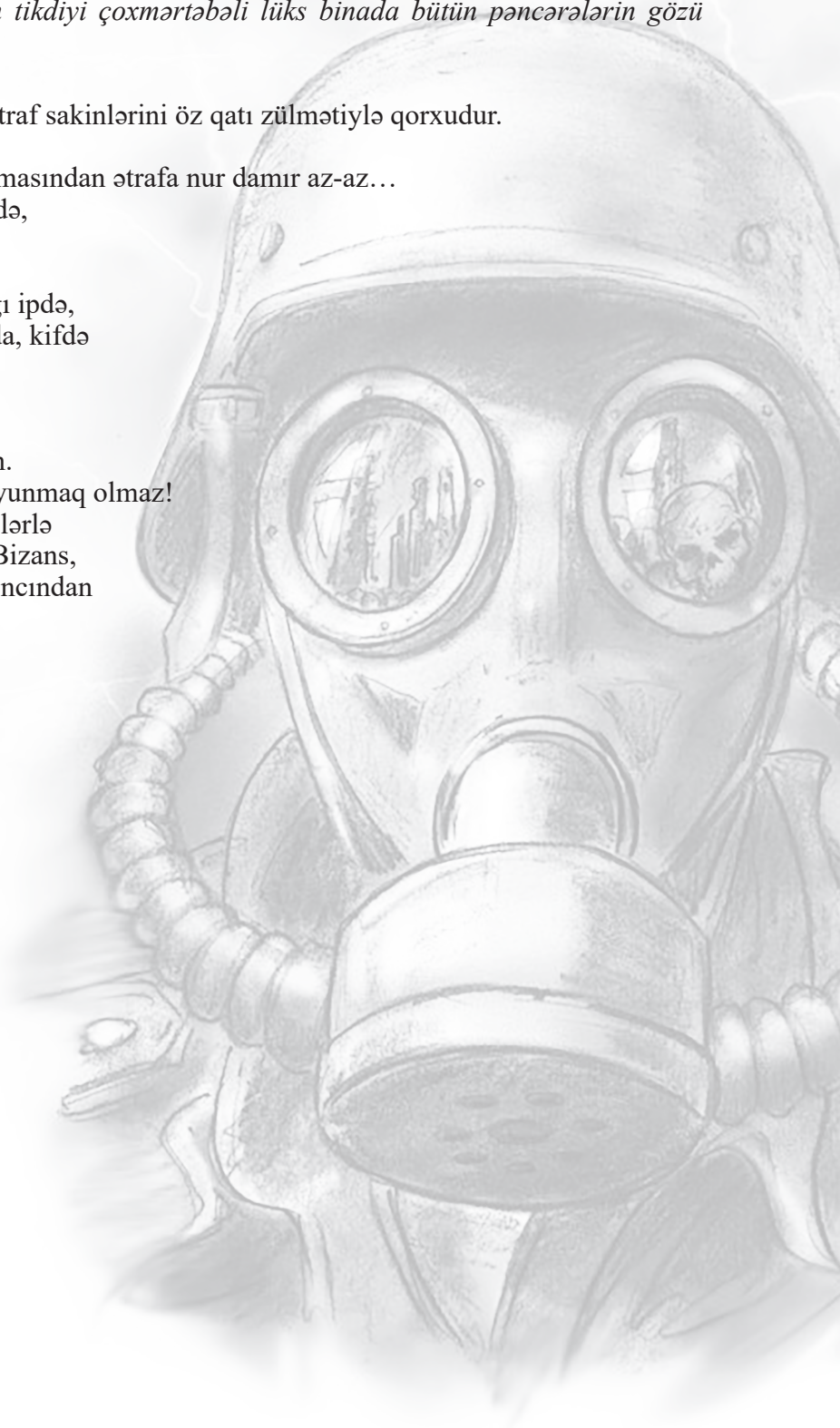
A composite image featuring a man's profile on the left and a lightbulb on the right. Inside the lightbulb is a silhouette of a tree. The background is a textured, greyish-blue.

Yetim Mövluddu.
Bir də gördün, yediyi xəngəl-qurutu
Unutdu!
Çayını tam soyutdu.
Son tikəni diri uddu...
Sonra hamını qorxutdu
Öz yalançı, anı ölümüylə.
Qəfil dirilib, qara kömürlə
Lənətlərini həkk etdi kirli divarlara.
Bir gün tiryəki artıq düşdü, necə deyərlər.
Doğrudan öldü.
Öləndə siqareti hələ də tüstülüydü.
Restorandaydıq...
“Sahibi cümlələrinin axırını yedi”, –
dedi, kəkələdi
qorxa-qorxa,
Görəndə qapıya necə yaxınlaşır
Qara “Volqa”:
“Aparın meyidini, burda qalmasın sizin sovxa!”
Müşahidə videokameralarını aldatmaqdan ötrü
Bildirmədik, Mövlud öldü.
Əlləri çiynimizdə,
göz vura-vura bir-birimizə
Mövludu da qoşub yalançı söhbətimizə
Çıxdıq restorandan.
Qəfil, Mövludu tanıyanlardan
Biri salam verdi Mövluda...
Aktyor dramatizmi lazımdı burda.
Nəsə dedim burnumda.
Tər vardı ey, vücudumda.
Day ilişmədik itə-qurda.
Güvənib Mövludun cibindəki xırda-mırdaya
Mindik qara taksiyə.
Getdik bütün yolların əksinə, tam tərsinə.
Axır, çiynini silkələdim,
Mövludu tək onun eşidə biləcək ahənglə səslədim:
“Ay yetim,
Dirildin?
Taksi pulunu indi necə, mənmi ödəyim?”

ƏLEYHQAZ TƏLƏBİ

“Halal+” şirkətinin tikdiyi çoxmərtəbəli lüks binada bütün pəncərələrin gözü kordur

Göydələn dörd ildir, ətraf sakinlərini öz qatı zülmətiylə qorxudur.
Mənzillər satılmır.
Yalnız gözətçinin daxmasından ətrafa nur damır az-az...
Demək, həyatın dibində,
kasıbların cibində,
Kənd pırında,
arvadların paltar asdığı ipdə,
atamdan qalma çantada, kifdə
ümid kimi nəşə qalıb
Az-maz.
Striptizdəki,
Təbrizdəki kimi eynən.
Son cindanı-əskini soyunmaq olmaz!
Vaxtilə oxşar mənzərələrlə
Süqut etmişdi qədim Bizans,
Vaxtilə İskəndərin qılıncından
bax bu cür qaçmışdı
sonuncu fars...
Bu taleyə qarşı
Hələ ixtira edilməyib
Tam yeni əleyhqaz!

Nemət MƏTİN

ZƏLZƏLƏ

– Ata, məktəbin önündə Vazgen əmini gördüm. Əlini göyə açıb deyirdi ki, gərək, bu məktəbdə erməni uşaqlar oxusun. Yeni məktəb paltarlarını onlar geyinsin.

Vaqif kişi sahədən yorğun-argın gəl-sə də, iştahla yemək yeyirdi. Qızının sözünü eşidər-eşitməz fikri qarışdı:

– Fikir vermə, qızım. Ermənilər əzəldən paxıl olublar. Yavaş-yavaş öyrəşərlər. Onlara barmaq uzatsan, əlini qopararlar.

Sadəgülün anası Nisə iri otaqda kilim sərib oturmuşdu. Qış üçün balon-balon şoraba bağlayırdı. İri çəllək bir qışı yola vermirdi. Söhbətə qulaq kəsildiyindən, dili dinc durmadı:

– Ay Vaqif, çoban Fərzalılı haqqında eşitdinmi?

– Eşitdim. Ermənilər yazığın əl-ayağını bağlayıb dağdan itələyiblər. Sirsifəti cırıq-cırıq idi. Qabırğaları sınmışdı.

– Anan ölsün, ay Fərzalılı. Bu ermənilər yavaş-yavaş iç üzlerini göstərirlər.

– Narahat olma. Bir çarəsi tapılar.

Daha yemək yeyə bilmədi Vaqif.

Əl-üzünü yuyub çölə çıxdı. Qulançar yığmağa yollandı: “Axşamüstü Nisə qulançarları qaynadıb, üstünə yumurta vurar”, – deyə düşündü. Sadəgül də çoxdan həyatə düşüb gül-çiçək toplayırdı.

Səhər məktəbdə Sadəgülün ilk dərsi tarix idi. Müəllim şagirdlərə ermənilərin daşdan yonulmuş türk əsgərinin “başına” açdığı oyundan danışdı. Ermənilər tarixi əhəmiyyəti olan heykəlin üst hissəsinə xaç yonmuşdular. Müəllim deyirdi:

– Eşidin! Tarixi yaxşı öyrənin! Öz tarixini bilməyən xalqlar vətəninə sevmə bilməz. Onu qorumaq istəsə də, alınmaz.

Zəng çalındı. Şagirdlər iki-iki, üç-üç dəhlizə çıxdılar. İkinci dərş riyaziyyat fənnindən idi. Amma nədənsə, dərş olmadı. Bütün şagirdlər evə göndərildi. Sadəgül də digər şagirdlər kimi heç nə anlamırdı. Mərkəzi küçədə boş avtobuslara insanlar doluşurdu. Kimin maşını vardisa, köçə hazırlayırdı. Məcburən Naxçıvana, Qazaxa və digər yaxın ərazilərə göndərilirdilər. Əslində, hər şey üç ay öncə başlamışdı. Vaqif xəbərdar idi. Ermənilər bir yerə toplaşib qapı-qapı

pı gəzir, azərbaycanlıları köçməyə inandırırıdılar: “Köçün! Burada sizin üçün yaxşı olmayacaq. Dədə-baba yurdumuzu boşaldın!”

Söyüşən kim, dalaşan kim... Xeyiri yox idi. Dəfələrlə belə hadisələr oldu. Kəndlərdən köçənlər köçmüşdü. İndi ikinci köç idi.

Sadəgül evə çatanda çantasını masanın üstünə qoydu. Anası o biri otaqdan hövlnək gəlib dedi:

– Hazırlaş, qızım. Yenə köç başladı.

Sadəgül heç nə anlamırdı:

– Yenə? Əvvəl də olub? İnsanlar mərkəzdə avtobuslara doluşurdu.

– Bilirəm, qızım. Bu ermənilər lap çoxdan bizi buralardan qovmağa çalışıb. Eyb etməz. Vaxt gələr, hər şey yoluna düşər. Hazırlaş.

Sadəgülün içinə qəribə kədər çökdü. Gözləri dolsa da, anasına göstərmədi. Nisə ona iri, ağ-göy xətləri olan çanta verdi ki, bütün paltarlarını yığa bilsin. Birinci sevimli dovşan oyuncağını qoydu çantaya Sadəgül. Daha sonra səliqə ilə qatlanmış paltarlarını yerləşdirdi.

Vaqif qulançar yığıb evə qayıdırdı. Yolda qonşusu Elsevəri gördü. Elsevər həyəcanlı görünürdü:

– Vaqif, xəbərin yoxdur?

– Nədən xəbərim yoxdur? Nə baş verib?

– Köç başlayıb. Ermənilər qapı-qapı gəzib xəbərdarlıq edirlər. Avtobuslar

mərkəzdə düzülüb. Kimi avtobuslara doluşur, kimi də öz maşınıyla gedir.

Vaqifin gözlərində sanki alov parladı:

– Mən heç yerə köçən deyiləm. Bura bizim torpaqlardır. Sən köçürsən?

– Qazaxda qohumlar var. Onların evinə köçəcəyik. Vəziyyət o deyil, ay qonşu. Özüm üçün deyil, ailəm üçün qorxuram.

– Hamı köçür?

– Qara Ənvər və Şahdıl qalır. Onlar da sən kimi tərslik edir.

– Xəbər elədiyiniz üçün sağ ol. Qaçım mən...

– Xudahafız. Allah köməyimiz olsun.

Vaqif yubanmadan evinə tərəf qaçmağa başladı. Yol boyu insanların köçə hazırlaşdığını gördükcə ürəyi parçalanırdı. “Axı niyə? Bizim torpaqlarımızdır.

Ulu babalarım danışardı ki, ermənilər bir dəfə də bizi köç etməyə məcbur edib. Yenidən qayıtmışıq.

Bu dəfə getsək, bir də Allah bilir, haçan qayıdırıq. Göyçə, Zəngəzur, Dərəçiçək, Qırxbulaq, Zəngibasar mahalı bizi bağışlamaz. Dərələyəz, Sərdarabad, Vedibasar kimi gözəl mahallar onlara layiq deyil” – düşüncə nürdü. Evi uzaqdan görünəndə fikirdən ayıldı.

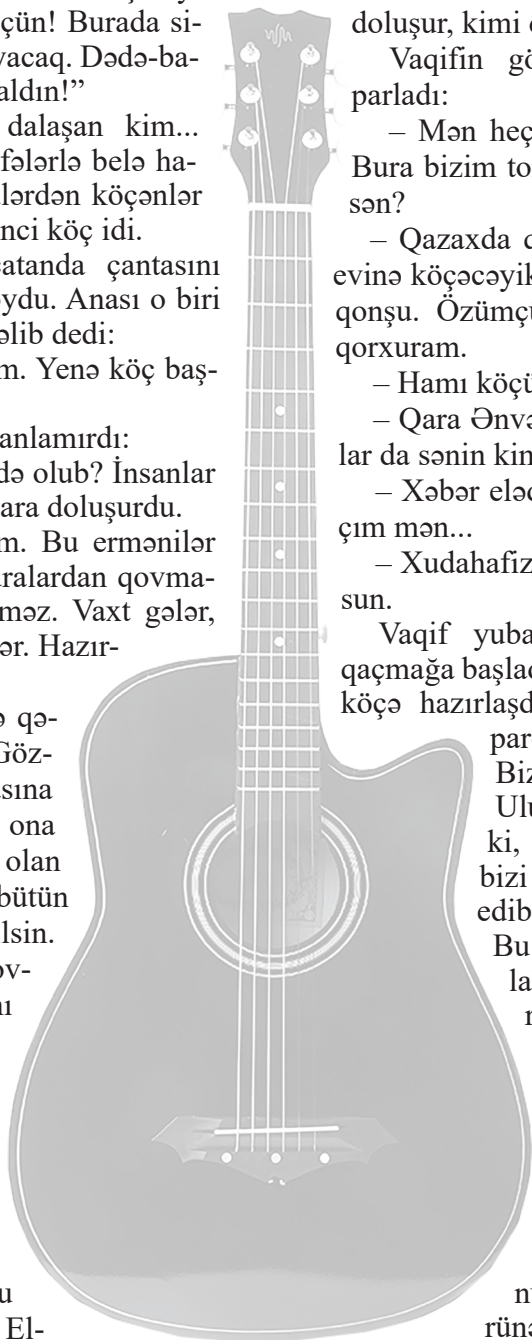
Ürəyi yerindən çıxırdı. Qapını açanda dolu çantaları gördü:

– Nisə!

Nisə yan otaqdan çıxaraq dedi:

– Hay can, Vaqif!

– Çantaları nə üçün yığmısan?

– Qorxdum. Ermənilər gəlib qapımızı döydü. Açmadım. Qışqırdılar ki: “Köçün! Hamınız köçün! Yoxsa, pis olaçaq!”

– Qələt edirlər! Mən heç yerə gedən deyiləm. Sizi göndərərəm qohumlardan birinin yanına, ara sakitləşənə kimi, orada qalarsınız. Özümsə, burada olacağam!

– Ay Vaqif, sənə canım qurban, etmə, eləmə. Sənə nəşə olsa, mən yaşaya bilmərəm.

– Narahat olma. Hazırlaşın. Mən mərkəzə gedib maşın tutum.

Vaqif Nisənin ağlamağına baxa bilməyib evdən çıxdı. Mərkəzə yollandı. Həyəcan signalı çalınırdı. İnsanlar bir-birinə aman vermədən avtobuslara doluşurdu. Hamının üzündə kədər vardı. Bircə, uşaqlar yaşlarından qaynaqlanan qayğısızlıqla təzə yetişmiş alçıları dərib yeyirdilər.

Vaqif maşın axtarırdı. Nə qədər axtarsa da, tapa bilmədi. Hamı köçürdü. Bir erməni qələbəliyin arasından çıxıb Vaqifə səsləndi:

– Nə durmusan? Tez ol! Avtobusa min!

– Mən heç yerə getmirəm!

Vaqif bir də onda ayıldı ki, hava qaralıb. Başında və qabırğalarında ağrı hiss etdi. Birtəhər qalxıb oturdu. Kimsə arxadan başına vurmuşdu. Ondan sonrası yadına gəlmirdi. Evi yadına düşdü. Ayağa qalxmaq istəyəndə başı dumanlandı. Uzaqdan ağ ayaqlı, sünbül rəngində bir at göründü... Yaxınlaşdıqca, atını tanıdı-Elsevər idi.

Qonşusu atdan düşdü, yaxınlaşdı, Vaqifi yerdən qaldırdı. Soruşdu:

– Burada nə edirsən?

– Ermənilər...

Sözü ağzında yarımçıq qaldı; Elsevərin səsinə ərklə yanaşı, bir az da hökm vardı:

– Gedək. Evdəkiləri də götür ha! Sabah səhərə kənd boşalmalıdır.

– Mən yox! Nisə ilə Sadəgülü göndərəcəyəm. Maşın tapmadım.

– Mən tapmışam. “ZİL”ə doluşub gedəcəyik. Birgə gedək. – Elsevərin səsinəki hökm öləziyir, sözbəsöz yerini yalvarışa verirdi.

Vaqif Elsevərin atının tərkində gəldi evinə... Yol boyu atın ayaqları altından qalxan tozanaq onun zehnindəki nigarlıqdan daha aydın idi, bəlkə də...

Vaqif atdan düşdü, altdan-yuxarı qonşusuna baxdı. Elsevər baxışlarını uzağa dikərək dedi:

– Bu ermənilər vəhşidir. On dörd yaşlı uşağı döyüb öldürüblər. Meyidi çayda tapılıb. Amma boyunlarına almadılar. Məhkəmə quruldu. İçlərindən bir kişi çıxıb demədi ki, “mən etmişəm”. Son qərar dəhşət idi.

– Nə qərarı?

– Guya on dörd yaşlı qızı rəfiqəsi öldürüb.

– Bir ola bilmədik. Ona görə də, hər cür əclafıq görəcəyik.

– Gecdir artıq. Köçək buralardan. Haçansa, ara sakitləşəndə qayıdırıq.

Vaqif evin qapısını açanda Nisə gözlərinə inanmadı:

– Nə olub sənə? Haradaydın?

– Heç nə, ay Nisə. Boş ver. Gecə köçürsünüz.

Daha heç nə danışmadılar. Hər gün gülüş səslərinə qərq olan ev sükuta bürünmüşdü.

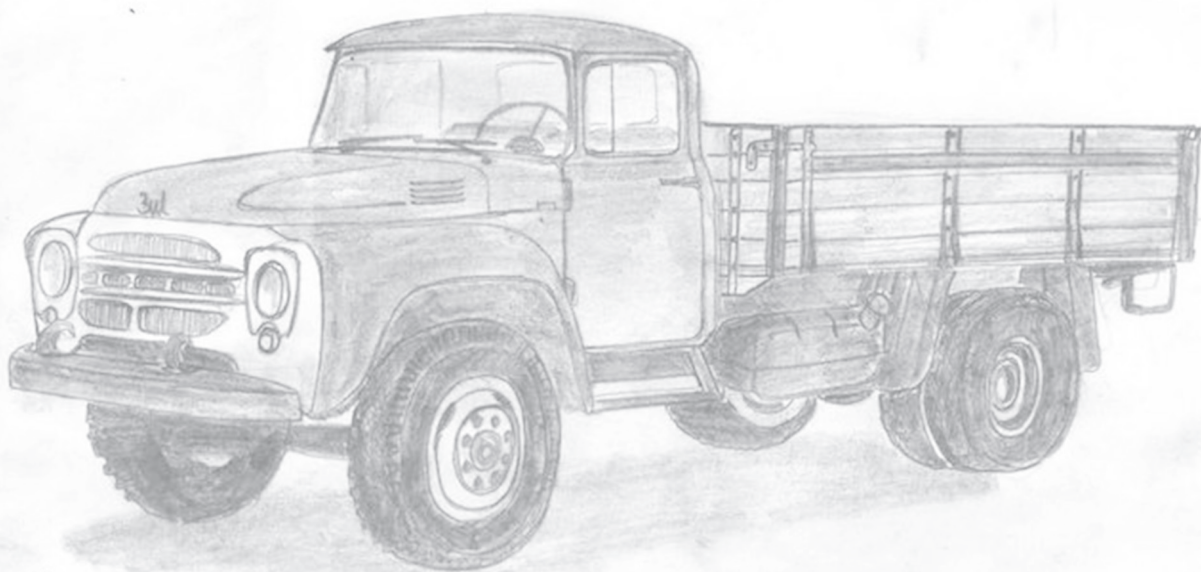
Erməni kişiləri topa-topa gəzir, boş qalmış evləri yağmalayırdılar. Axşamın ala-qaranlığı çökəndə it hüddü. Vaqif baltasını əlinə alıb həyətə çıxdı. “Ev yağmalamağa gələn ermənilərdisə, bu baltanı başlarına çaxmasam...” –deyə düşünürdü ki, yer ayağının altında oyna-

dı. Əvvəl heç nə anlamadı. Sonra zəlzələ olduğunu sezdi. Amma gec idi. Yerə yıxıldı. Güclü təkan köhnə evi dağıtdı. Dağıntılar arasından səslər gəlirdi.

Birtəhər ayağa qalxan Vaqif səsə tərəf cumdu. Ağır-ağır taxtaları, iri-iri daşları kənara atıb Nisə ilə Sadəgülü çıxardı. Nisənin çiyni əzilmişdi. Sadəgülə isə heç nə olmamışdı. Qız, sadəcə, qorxmışdı.

Ermənilər qaçıb getdiyindən, təhlükə yox idi. Vaqif qonşusu Elsevərgilə baş çəkdi. Onların da evi yararsız hala düşmüşdü. Elsevərin başındakı yüngül yaralanmanı hesaba qatmasa, hamı salamat idi. Zəlzələ iki ailəni erməni vəhşilərindən qorumuşdu.

Səhər açılmamış Elsevərin tapdığı “ZİL” markalı maşına doluşub kəndi tərk etdilər.

Seyyidəli SÜBHİ

İBRAHİMƏ VƏ RƏBBİNƏ

Səndən neçə il əvvəldi,
Sevgini tək Tanrı bildim,
Eşqin mehrabına gəldim,
İbrahim bütün yandırdım.

Bilməzlər kimə ağladım,
Yoluna can adaxladım,
Ruhun ruhumda saxladım,
Şəklin, surətin yandırdım.

Sevdalanmaq da çarmıxdı,
Mıxlandı ürək, vurnuxdu.
Həsrətin tüstüsü yoxdu,
Ona da tütün yandırdım.

Atəşim günlərin deyil,
Yanan peyğəmbərin deyil,
Allah, bu od sərin deyil,
Məni büsbütün yandırdı.

XÜLASƏ

Yandı içimdəki ocağın çöl divarı da,
Ocaq idim, qor oldum.

Ələnəsi külüm qalmır,
Qovruldu, odum, sovruldu.

Qaldırdım yelkəntək cüt avarı da,
Çəkmədim axına, yoruldu.
Əllərim asılı havadan –
Qayığamı dor oldum?!

Dərvişdim, dəli bildilər,
Daşlayanlar başın tutdu.
Məni şairlik öldürdü!
Məni şeirlər yaşatdı!

SİRENA

Dayanma!
Piyada keçididir dünya.
Üstünə əcəl maşını gələn gün
Ayaq saxlamaq nə mümkün?!
...Getməliyik
yol-yol, gün-gün...

HƏYAT HAVASI

Qatarın şüşəbəndindən barmaqları
Günəşin şəfəqlərin daraqlayırdı
Əli həyat havasına oynayan, darağı bar-
maqlı, günəş saçlı qızın...

“Bu oyunun soyuq yerləri də olacaq”, –
dedim:

“Əlini günəşin saçlarından çək,
Əllərini öz saçına çək,
İsin
İçin-için...”

Təkcə yangı yox, soyuqluq da var xısın-
xısın...

Fürsətdir,
Tapmışkən günəşi
Bir az da, bir az da qızın!”

YORĞUN

Dindi köksümdəki at qaçışları,
Susdu kişnərtisi şahbaz gəncliyin.
Mən elə yorulдум,
“Qan-tər içində
Çərləməkdi” adı belə dincliyin...

Çapıldı, çırpındı, nal saldı ürək,
Düşdü yalınayaq tovdan, təhərdən.
Çatladı, qan qusdu bu köhlən könül,
Ta kimə taxt olar qanlı yəhərdən?!

Daha heç tumara yatmaz bu dəli,
Bədöv yalmanında sovrulan yaltək.
Çox şaha qalmağın, çox şahlanmağın
Cilovu kədərmiş, cəzanı al çək!

Basıb üzəngisin çiyinləndiyin
Dərd altda, qoy, elə çatlasın bağrın!
Qaçaq sevinclərdən vəfalı imiş
Üstünə dördnala yeriyən ağrın.

T

tərcümə saati

Səid-Həsən KATSAYEV

Çeçenistanlı nasir və publisist Səid-Həsən Katsayev 1966-cı ildə anadan olub. 1988-ci ildə L.N.Tolstoy adına Çeçen-İnquş Dövlət Universitetinin Filologiya fakültəsini bitirib. Məktəbdə müəllim, Humanitar Elmlər Elmi-Tədqiqat İnstitutunda elmi işçi kimi çalışıb, Çeçen Dövlət Universitetində çeçen ədəbiyyatını tədris edib. 2002-2004-cü illərdə “Vaynax” ədəbi-bədii jurnalının baş redaktorunun birinci müavini olub. “Tələbənin hekayələri”, “Yazıçı məktəbi”, “Molla Nəsrəddin haqqında hekayətlər”, “Qaranlıqda” və digər kitabları, “Seçilmiş əsərləri” nəşr edilib. 2003-cü ildə “Nəsr” nominasiyası üzrə respublika ədəbi mükafatını alıb.

QARANLIQDA

(hekayə)

Tərcümə edən: Seyfəddin Hüseynli

Yay. Sakit, xoş bir gecə. On səkkiz yaşı var.

Sonuncu tramvay təkərlərini relslərə çırpı-çırpı, sivişib parka gedir. Gecəyarıdan keçib. Daha gözləməyin mənası yoxdur. Məktəblə üzbəüz dayanacaqda ki uzun skamyada mənimlə yanaşı üç qız oturub. Görünür, axşam növbəsindən çıxıblar. Yaxınlıqda tikiş fabriki var. Bəzən axşamlar mən burada - tramvayın mikrorayona burulduğu yerdə düşməli oluram. Həmin vaxt, yuvadan pırıldayan göyərçinlər kimi, qızlar fabrikin darvazasından çıxıb bütün şəhərə yayılırlar.

Mən indicə gəlmişəm buraya, hələ tanış deyilik. Bir yoldaş onlarda gecələmək üçün dilə tutsa da, özümü yataqxanamıza yetirmək fikrindəyəm. Yalnız öz taxta yatacağımda rahat yuxulaya bilərəm.

– Gəzinti üçün gec deyilmi? – qızlara səslənirəm.

Onlar dinmirlər, mən də daha söhbətə çəkmək istəmirəm. Mənə tərəf boylanıb nə barədəsə pıçıldaşırlar. Birisi güclə eşidiləcək tərzdə: “Yox, yox!” – deyir, rəfiqələrindən birini qolundan dartıb saxlamağa çalışır. O isə mənə sarı çönmür:

– Oğlan, adın nədir?

Qızlara tərs cavab vermək olmaz. Onların üstünlüyü bundadır. Adımı deyirəm.

– Tələbəsən?

– Hə.

– Biz işdən gəlirik. Onsuz da, tram-

vay gəlməz daha. Sən bizim rəfiqəmizi evə ötürə bilməzsən? Biz ikimiz mikrorayona getməliyik. Onu da tək buraxmaq istəmirik. Sənə etibar etmək olar? “Minutka”da olursan?

– Mən getmirəm. Gedin siz, – deyir həmin qız:– Mən gözləyəyəm.

– Sən ötürərsən onu?

– Nigaran qalmayın, – deyirəm onlara, arxalarınca səslənirəm: – Əgər sabah işdə olmasa, gözləyin, ağsaqqallar qalım (*türkmənşəli sözdür; toy ərafəsində oğlan tərəfin qız evinə apardığı pulu və ya bahalı hədiyyələri ifadə edir*) gətirərlər.

Zarafatım ürəklərinəcə olur, gülüşüb gedirlər. İkimiz qalırıq.

Bir qədər sonra soruşuram:

– Hə, neyləyək?

– Sən get, – deyə cavab verir qız: – Mən gözləyəyəm.

– Amma gözləməyin mənası yoxdur...

Gözdən uzaq yer. Ətrafda ins-cins yox. Hiss edirəm ki, qız məndən çəkinir.

– İstəsən, işıqlaşana qədər burada otura bilərik. Mən səhər dərsdə olmalıyam, ancaq belə də çıxıb gedə bilmərəm, – ona vəziyyəti anlatmağa çalışıram: – Axı rəfiqələrin səni mənimlə bilirlər. Həm də, bəlli deyil, məndən sonra buraya kim gələcək.

Qəsdim onu qorxutmaq, ya da nəyəsə məcbur etmək deyil. Ancaq şəraitə soyuqqanlı baxmaq lazımdır. Onun inamsızlığı toxunur mənə. Əlbəttə, qarşılıqlı rəğbət olsa, məhrəm münasibət qura bilərəm, amma hansısa vəziyyətdən, qı-

zın köməksizliyindən sui-istifadəyə əsla yol vermərəm. Ola bilsin, bir daha rastlaşmadıq, amma istərdim, o mənə güvənsin. Mən ona qardaşcasına əl uzatmağa hazıram. Qız dinmir, tüklərini qabartmış quşcuğaz kimi oturub. Onu burda qoyub getsəm, gözümə yuxu girməzdi.

– Qardaşın var? – soruşuram.

– Yox, – cavab verir qız.

– Amma mənim bacım var, – deyirəm.

Qız dinməz-söyləməz yerindən qalxıb ardımca gəlir.

Qədim büt-pərəst adətlərinə görə, kişilər arasındakı yarışda qalib gələn Kaloy sonuncu sınaqdan da çıxmalı, bir gecəni kəndin ən gözəl qızı ilə mağarada keçirməliymiş - pak münasibəti pozmadan!

Budur, onlar meşədəki cığırda gedirlər: yarışın qalibi öndə, ən gözəl qız isə ardınca. Əsrlik ağaclar onları üzük qaşı kimi sıx dövrələyib. Kaloy çoxdan Daliyə vurulmuşdu və bu gecənin başqasına qismət olacağından ölümünə qorxurdu. Dali irəlində gedən Kaloyu səsləyir.

– Nədir? – oğlan geri qanrılır.

– Olarmı mən qabaqda gedim? Elə bil arxada kimsə gizlənib, qəfil üstümə cumacaq.

Kaloy qızın arxasınca gedə-gedə, füsunkar Dalinin gözəlliyini, onun gənc, biçimli bədənini ixtiyarsız seyr etməli olur. Kaloy qıza bildirmədən, iti xəncəri ilə öz ovcunu yarır, yarasına duz basır ki, acı göynərti bu şeytani həvəsi unutdursun. Qanayan yarasını sıxıb qızdan soruşur:

– İndi kiminsə arxadan üstünə cumacağından qorxmursan ki?

– Yox, indi qorxmuram, – Dali cavab verir.

...Göydə çoxlu parlaq ulduz var. Biz yoldakı dirəklərə yaxınlaşdıqca, fənərlərin işığı gurlaşır, ulduzlar gözdən itir, sonra yenidən peyda olur. Şəhərin küçələri bomboşdur. Bu aralıqda yaşayış evləri yox deyiləcək qədər azdır. Dəmiryol körpüsünə yaxınlaşıırıq. Qızdan adını, onu bir də görüb-görməyəcəyimi soruşmamışam hələ. Qoy özünü məcbur-minnətli hiss etməsin. Əgər qəlbinin dərinliyində mənimlə bağlı bir şübhə qalırsa, o şübhəni tamam dağıtmaq istəyirəm. Onunla rahat söhbətləşirəm, iki-başlı kəlmələrdən qaçıram ki, yox yerdən həyəcanlanmasın. Belədə yol da qısa gəlir. Heç üzünə baxmağa da can atmıram. Yəqin, sabah görsəm də, tanı-maram. Amma gəncliyini, gözəlliyini sezirəm.

– Sən çatdın, – tələbə yataqxanasının qabağında dillənir qız: – Burdan o yana tək gedərəm.

– Eləmi? Bəyəm məni ötürürdük? – gülürəm, sonra isə onu ta evlərinəcən ötürürəm...

Qız həyəətə keçməmiş, doqqazın ağzında ötəri ayaq saxlayır, elə bil hansısa vida kəlməsini gözləyir...

On səkkiz yaş! Ruhlar pak, niyyətlər pak! O çağda gənclər bir-birinə hər zamanından artıq meyillənirlər: məhəbbət baldan şirin, hər kəlmə məlhəm olur. Hadisəyə çevrilir hər görüş. Hər baxış sevindirir! Kənddirsə - çeşmə başında, məclislərdə, toy-düyündə; şəhərdirsə - kinoteatrda, kafedə, institutlarda, çoxmərtəbələrin girişində, yaşıllıqlarda, ağacaltı skamyalarda... On yeddi-on səkkiz yaşında Günəşin şəfəqlərindən çox, Ay işığını xoşlayır adam...

“Qardaşın var?” sualına “Yox” deyə cavab vermişdi o qız. “Amma mənim bacım var”, – demişdim, o da mənə inanıb ardımca gəlmişdi.

– Görüşənədək, – deyirəm ona.

– Sağ olasan, – deyib yığcam doqqazı ehmalca açır qız.

...Mağaraya yetişəndə Kaloy yumşaq qıjı yarpaqlarından qoparıb yatacaq əvəzi yerə döşəyir, çarkəzi çuxasını çıxarır. Onun hərəkətlərini öz fikrincə yozan Dali elə bilir, axırı çatıb...

– Kaloy, Allah xatirinə... – qız yalvarır.

– İstəyirəm, bunu üstünə örtəsən, – deyir Kaloy.

Qız o gecə yuxusunda görür ki, Kaloya ərə gedib. Və yuxusu (xalq inancı) çin çıxır. Bədağızlar daldada pıçıldaşırlar: “Görünür, elə-belə ərə getməyib ona. Deməli, bir qəbahəti varmış...”

...İdris Bazorkinin “Əsrlərin qaranlığından” romanını oxuduğum iyirmi ildən artıq olar. Yəqin ki, vaynax (çexen və inquş xalqları nəzərdə tutulur) ədəbiyyatında ən yaxşı əsərlərdən biridir...

Tramvay dayanacağında üç qızla rastlaşdığım, onlardan birini evlərinəcən ötürdüyüm o gecədən on beş il keçir. Bu müddətdə iki dəfə mənə həmin qızdan salam gətirdilər. Amma mən onu görməyə getmədim...

Biz bir də görüşməmişik. Təsadüfən rastlaşmış olsaq da, tanışlıq vermədən ötüb keçmişik...

ÇİÇƏK LƏKƏSİ

Albalı çiçəkləri tökülür yaddaşıma,
Bu yaz qızının əllərini şəhərin soyuğu yolur.
Kağız təyyarələrin qanadlarından
Bir parça göy üzü asılır...

Bu ala dumanın qız vaxtında,
Qıpqırmızı yanaqları solur albalı çiçəklərinin.
Dönüb olarsan çiçək ləkəsi...
Arzuların bataqlığında yaşayarsan,
Bir küçə işığında qopub düşər qarqara addımların.

Küləklərin üzü bozarır,
Könlünü ala bilməyir qız yağışların...
Şüşədən asılmış ay işığı
Od vurub yandırır çiçəklərin ürəyini.

Neyləyim, küçələrə üsyanını sevdirə bilmədim.
Bu küskün çiçəklər
Boynunu büküb həbsxana divarında...

Günahların dərisini soyur
Kəpənək yaddaşından ayrı düşmüş bir qızcığaz.
Ağrıların qucağında böyüdür şəkillərin ləpirini.

O qız pəncərəyə göz ləkəsi salır,
Hər axşam bir az da uzağa vurulur xəyalı,
Bir payız evi gizləyir aynalarda.

Daha albalı çiçəkləri
Kölgələrin addımlarını daşıya bilmir.
Bu yaz da şəhərin buz yaddaşında
Bir körpə çiçək ləkəsi bəsləyir.

QIRMIZI XƏRÇƏNG

Hər dəfə anam məni kimyaterapiya otağına gətirəndə
Divarların üzü bomboz mələfə rənginə bürünür,
Dəhliz uzununu tökülən saçlarım toz dənələrini qızıla bələyir.
Anam payız boyu həmişə deyirdi:
– Sənin saçların çox şabalıdındır,
Gəl kəsək tellərini, balam...
Gözəllik salonlarına satırıq,
O pulla da səni sağaldırıq.
Yenə saçların kəpənək gətirər,
Yenə kəhrəba havaya dırmaşar,
Yenə güzgülər su kimi üzündən axar...
...Dünən iyirmi doqquz yaşım oldu.
Tibb bacısı təbrik etdi məni.
Həyətdə küləyin yerdən qaldırdığı
Yarpaqlarda
Gözlərim yüyrük təki yellənirdi,
Gözlərimə бүkdüm pəncərəni.
Gün sovurdu saat əqrəblərini,
Saçlarım havanı qaraltdı,
Bircə, anam gəlmədi
Payızdan.

KÖHNƏLƏRDƏN

Şəklinin divarlarına sarılmışam,
Sənsiz qırıq-qırıqdı günlərim.
Mən səni şam işığına бүkmüşəm,
Kölgələr titrəyir kirpiklərində.
Balaca bir uşaq barmağın əzən kimi,
Qanayan canıma üfürdüm şəklini...
Baxışların yerə düşüb sınmasın deyə,
Aynanın içində gizlətdim gözlərini.
İndi yağışlar ayrılıq qoxuyur,
Pəncəyimin çiynilərini payız dərir.
Yuxum hər gecədən keçirir səni,
Bir səhər gözlərin günəşi əllərimdən alır.
Mən səndən elə ayrıldım ki,
Bir balıqçı balığı sudan ayıran kimi...
Nə sən qayıda bildin dərin sulara,
Nə mən suya döndüm-səhra kimi.

DÜNƏN

Dünən şəklimə baxırdım,
barmaqlarım ovuclarımı vərəqləyirdi,
ayaqyalın kölgələrin dalınca qaçırdım
küçələrin gözləri dən gəzəndə,
boz sərçələrə çörək qırığını dənələyirdim...

Bala bir quşun çiyinlərini yağışdan qorudum
çəhrayı bir payız səhəri,
üzümü küləyə döndərdim.
Mən daha nə qədər qanadlanmalıydım ki,
Qarışqaların da göy üzü olum,
Balıqların da?!

Üzümə çırpılan hər qapıda
özümə havadan qapı düzəldirdim,
külək darvazanın zəngindən asılанда,
boşluqdan səsə sarı qaçırdım.

Gecənin gözlərində,
Divarımızda qaranlıq iməkləyirdi,
neft lampasında işıq boynuma dolanırdı...

Sonra günəşdən səhərləri qopardım,
əllərimi qorxumdan gizləyirdim,
böyürtkən kollarında
ipək arzular böyütdüm.

Kür çayında boğulurdu bir qayıq,
bəmbəyaz şəkillərin əlləri suya dağılmışdı,
ovuclarım yelkən olmuşdu göy üzünə.

Hələ də döyüşkən sularda qayıq olmaq istəyirdim...
Mən daha nə etməliydim ki,
Şəkillərimin yaddaşı qayıtsın?!

RUHUM

Gözlərinə mirvari yuxu diyirlədim,
Sən uyu,
Ruhum...
Mən şəkil-şəkil kimsəsiz
bir bucaqda dayanmışam.

Kimdir haraylayan məni bu qızılı tozun içində?
Qıvrım-qıvrım yollar udur addımlarımı.

Kimdir yanan kibrit şöləsinə?
Ovuc-ovuc ev qurmasan işığına,
Çətir-çətir kölgə daşımasan,
Kim yanar kül yağışlara, kim?!

Göyümtül divardır indi,
Söykəmişəm havaya əllərimi.

Qarşımda buludlar boy-boy rəqs eyləyir,
De, necə ürəyimi qaldırmayım ayağa?

Küçələrin rəngini boz sərcələr dənləyir,
Quşların qanadları göy üzünü doğrayır,
Dupduru havada bir az da qarışırım əllərimə!

BEŞ ƏSRDİR YAŞAYAN DAHİ: ŞEKSPİR HAQQINDA BİLİNMƏYƏN 15 FAKT

23 aprel həm *Ümumdünya İngilis Dili Günü*, həm də “*Eyvon şairi*” hesab olunan *Uilyam Şekspirin* doğum və vəfat günüdür. “Hamlet”, “Maqbet”, “Romeo və Cülyetta” kimi ölməz əsərlərin müəllifinin həyatı olduqca maraqlı, müəmmalı məqamlarla doludur.

1. 8 uşaqly ailənin ən böyüyü olan Uilyam Şekspir orta təbəqəli bir ailədə böyümüş, atası dəri, yun, o cümlədən əlcək satışı ilə məşğul olmuşdur. Müəllifin doğum və ölüm tarixinin eyni olduğu məsələsi isə olduqca mübahisəlidir. Belə ki, kilsə qeydləri Şekspirin 23 aprel 1616-cı ildə vəfat etdiyini təsdiqləsə də, ədibin dəqiq hansı gün doğulduğu barədə heç bir rəsmi doğum şəhadətnaməsi yoxdur (o dövrdə belə bir sənəd yox idi). Lakin kilsə qeydlərində onun 26 aprel 1564-cü ildə vəftiz olunduğu yazılıb. O dövrün ənənəsinə görə, körpələr doğulduqdan, təxminən, 3 gün sonra vəftiz edilirdi. Bununla da, Şekspirin doğum

günü 23 aprel kimi qəbul edilib. Eyni zamanda, aprelin 23-ü İngiltərənin himayədarı olan **Müqəddəs Georgi Günüdür (St. George's Day)**. İngilislər öz ən böyük şairlərinin məhz bu milli gündə doğulub-öldüyünə, bu “mükəmməl təsadüf”ə inanmağı seçirlər. Hər il dünyanın hər yerində, o cümlədən, Şekspirin doğma şəhəri Stratford-upon-Avon-da insanlar dramaturqun doğum gününü qeyd etmək üçün bir yerə toplaşır.

2. Dram, faciə, komediya kimi müxtəlif janrlarda qələmini sınıyan müəllif olduqca məhsuldar yaradıcılığa malikdir. Bundan əlavə, çoxlu sayda şeirləri, xüsusən də, sonetləri ilə tanınır. Təkcə *1609-cu ildə o, 154 sonetini* çap etdirib.

3. Bütün ədəbi dahiliyi ilə yanaşı, Şekspir həm də “fərasətli” biznesmen idi. Belə ki, vergilərdən yayınan şair qıtlıq dövründə sonradan baha qiymətə satmaq üçün qanunsuz formada qida eh-

tiyatı toplamışdı. O, böhran vaxtı taxil ehtiyatı yığmaq ittihamı ilə məhkəməyə belə, verilib.

4. Şekspir ingilis dili lüğətinə 1700-ə yaxın söz, söz birləşməsi əlavə edib. Bəziləri buna “Şekspir ingilis dilini ixtira edib” kimi yanaşır. Əslində isə, o, London küçələrində, gündəlik həyatda isti-

gold” (ürəyi qızıldan olmaq), “good riddance” (əlvəda, xoş getdin) birləşmələri isə məhz Şekspirin əsərlərindən məişət ingiliscəsinə keçib.

5. Şekspirin qəbrində “*Bu daşlara toxunmayan adama alqış, sümüklərimi yerindən tərpədənə isə lənət olsun!*” yazılıb. Belə ki, o dövrdə köhnə qəbirlərin

fadə olunan sözləri əsərlərində işlədərək o sözləri, bir növ, sənədləşdirib. Bu sözlərə “swagger” (özündənrazı), “critic” (tənqidçi), “bedroom” (yataq otağı), “lonely” (tənha), “addiction” (asılılıq) kimi işlək sözlər daxildir. “Heart of

çıxarılması, qəbir yerinin təkrar istifadə edilməsi geniş yayılmışdı. Qəbirüstü yazının Şekspirin “Məzarımı narahat etməyin!” xəbərdarlığı olduğuna inanılır.

6. Şekspirin pyeslərinin böyük əksəriyyətində, təxminən, iyirmi beşində ha-

disələr İngiltərədən kənarda baş verir. Məsələn, “Romeo və Cülyetta” İtaliyada, “Hamlet” Danimarkada, “Otello” Venesiyada cərəyan edir. Amma təəcüblüdür ki, Şekspirin hansısa ölkəyə səyahət etməsinə dair heç bir sübut yoxdur. Güman edilir ki, o heç vaxt İngiltərəni tərk etməyib.

7. Dahi yazıçının həyatında elə bir dövr var ki, tarixçilər bunu “Lost Years” (İtirilmiş illər) adlandırır. Səbəb isə çox sadədir: heç kim onun həmin vaxt-**1587-1592-ci illərdə** nə etdiyini bilmir. Bu dövr onun əkiz övladları Hamnet və Cuditin vəftiz olunduğu illə (1587-ci il) başlayır, ədibin Londonda məşhur dramaturq kimi tanınması ilə (1592-ci il) başa çatır. Bəzi fərziyyələrə görə, Şekspir bu illərdə ya müəllim işləyib, ya da hansısa problemlər ucbatından şəhəri tərk edib.

8. Dahi sənətkarın ən şöhrətli, eyni zamanda, ən uzun faciəsi olan “Hamlet” ilk dəfə 1600 və ya 1601-ci ildə Londonun məşhur “Qlobus” (Globe Theatre) teatrında tamaşaya qoyulub. “Hamlet” dünya tarixinin ən çox sitat gətirilən əsərlərindən biridir. Xüsusilə də, Hamletin monoloqu zamanı deyilən məşhur “*Olmaq və ya olmamaq - bax, budur sual*” (*To be, or not to be, that is the question*) misrası oxucular tərəfindən əzbər deyilir.

9. Dahi dramaturqun şirniyyatlarla, ləziz xörəklərlə arası çox yaxşı olub. Pyeslərində tez-tez dəbdəbəli ziyafətlərə və geniş süfrələrə rast gəlməyimiz təsadüfi deyil. Onun ən sevdiyi desertin isə o dövrün İngiltərəsində çox məşhur olan “marchpane” (badamlı keks, bir növ müasir marzipan) olduğu təxmin edilir. Şekspir bu şirniyyatı o qədər çox sevirdi ki, “The Two Noble Kinsmen” pyesində personajların təmtəraqlı ziyafətdən həzz aldığı səhnədə, hətta “marchpane” üçün, bir növ, resept də qeyd

etmişdi. O dövrdə badamlı şirniyyatlar bahalı və lüks qida sayılırdı. Şekspirin əsərlərində bu təamdan bəhs etməsi onun, həm də, yüksək zövqə sahib olduğunu göstərir.

10. Bəzi müasir araşdırmalarda Şekspirin dövrünün texnoloji dəyişikliklərindən təsirlənmiş olduğu irəli sürülür. Hətta “Qış nağılı” (*The Winter's Tale*) əsərindəki personajlardan birinin çap maşınının ixtiraçısı Yohann Qutenberqdən ilhamlanaraq yaradıldığı deyilir. Lakin bu fikirlər akademik dairələrdə geniş şəkildə qəbul olunmur.

11. Görkəmli şair kart və zər oyunlarını çox sevirdi. (Hətta Şekspirsevərlər arasında bir iddia mövcuddur ki, ədib bir dəfə kart oyununda böyük məbləğdə pul uduzub, yaxın dostu, məşhur aktyor Riçard Burbec onu borcdan xilas edib). Onun oyunlara olan həvəsi bəzi pyeslərində, məsələn, “Venesiya taciri”ndə risk və bəxt mövzularında özünü büruzə verir.

12. Şekspirin heyvanlara olan sevgisi əsərlərində onları tez-tez təsvir etməyindən bəllidir. Müəllifin *Mistres* adında sadıq iti var idi. Bu itə müəllifin “The Winter's Tale” və “The Two Noble Kinsmen” kimi əsərlərində “rast gəlir”.

13. Dostları və həmkarları Şekspiri gizli-gizli “bard” adlandırırdılar. Bu söz fransız mənşəli olub, mənası “şair” deməkdir. Maraqlıdır ki, bu gün bütün dünya onu məhz bu gizli ləqəblə - “Böyük ozan”, “Eyvon şairi” kimi tanıyır.

14. Musiqi alətində ifa edən, hətta mahnı bəstələdiyi deyilən Şekspir musiqini çox sevirdi. Bu sevgi onun bir çox pyeslərində, o cümlədən, “Yay gecəsinin yuxusu” və “On ikinci gecə” əsərlərində əks olunur. Ədibin pyeslərində tez-tez Elizabet dövründə İngiltərədə məşhur olan mahnılar və rəqslər yer alır.

Bəzi alimlər inanır ki, Şekspirin ilham mənbəyindən biri də İntibah dövrü musiqisi olub.

15. Heç bilirsinizmi, niyə 23 aprel, həm də, Ümumdünya İngilis Dili Günüdür? Bu qərar 2010-cu ildə **BMT** tərəfindən verilib. Qərarın məqsədi “çoxdilliliyi və mədəni müxtəlifliyi qeyd etmək” idi. Təqvim ilinin 4-cü ayının 23-cü gününün əla-mətdarlığa layiq görülməsi isə, əlbəttə ki, təsadüfi deyil! Belə ki, “ingilis dilinin atası” sayılan U.Şekspir, sadəcə, əsərlər yazmır, sanki ingilis dilini yenidən inşa edirdi. Bu gün ingilis dilində istifadə olunan 1700-dən çox sözü və yüzlərlə məşhur ifadəni ilk dəfə yazılı ədəbiyyata məhz Şekspir gətirib.

Beləliklə, 23 apreldə təkcə bir dil deyil, həm də o dili dünya səviyyəsinə qaldıran, onun inkişafında misilsiz xidmətləri olan bir dahinin mirası qeyd edilir. Şekspirin əsərləri ingilis dilinin gözəlliyinin, zənginliyinin, bədiliyinin və poetikliyinin ən parlaq nümunələrindən biridir. **Bəlkə də, elə buna görə, əsrlər keçsə də, bu əsərlər aktuallığını qoruyur və geniş oxucu kütlələrinin ürəyinə yol tapmaqda davam edir.**

Zaman PİRİYEV

QORXURAM

Yaxın durma, yoluxdurar canımı,
Bu sevginin nəfəsindən qorxuram.
Dünya mənə zindan olub, görürsən,
Qıyma mənə, qəfəsindən qorxuram.

İnanaram, yıxar məni gerçəyin,
Yıxılmışdan, de, budurmu istəyin?
Küləklərin sovurduğu çiçəyin
Ümidlənən həvəsindən qorxuram.

O gün qəfil baxışımız isindi,
Dedim, “ürək, bu qədəri bəsindi”,
Nə biləydim, bu necə bir tilsimdi?!
Gözlərinin tələsindən qorxuram.

İçin-için xəyallarım sızıldar,
Öz-özümə deyəcək çox sözüm var.
Çiyinim yara, belim bükük, əl qabar,
Gücüm çatmaz, şələsindən qorxuram.

Qəsd eləyib bilə-bilə öldürən,
Göz yaşını silə-silə öldürən,

Yavaş-yavaş, gilə-gilə öldürən -
Məhəbbətin beləsindən qorxuram.

Sevən qəlbin yarasına bələdəm,
Baş fırladan havasına bələdəm.
Mən ki ürək yağına bələdəm,
Tez alışıb-sönməsindən qorxuram.

Könlüm olub xoş bir sözə tamarzı,
Necə qalım taleyimdən narazı?
Bu atəşin bəs eləyər bir azı,
Ürəyimin naləsindən qorxuram.

DƏRVIŞ, BU YOL HARA GEDİR?

Dərviş, bu yol hara gedir?
Düş önümə, apar məni,
Həqiqətdə yox olmuşam,
Kim axtarır tapar məni?

Dərviş, bu yol hara gedir?
Yeri atəş, göyü alqış.
Eşq yoğurub sabahını,
İncə-incə, naxış-naxış.

Dərviş, bu yol hara gedir?
Mən qəribəm bu yerlərə.
Səyahətim özümədir,
Kim gedər mən gedən yerə?

Dərviş, bu yol hara gedir?
Nə əvvəli, nə sonu var.
Hardan bilim, bəlkə, burda,
Taleyn min oyunu var?

Dərviş, bu yol hara gedir?
İz düşməyib məndən öncə.
“Ölüm yolu” adlanacaq,
Bəlkə, bu yol mən ölünəcə.

Dərviş, bu yol hara gedir?
– “Şəriətdən təriqətə,
sonra heyrət məqamında
Qovuşacaq həqiqətə”.

Dərviş, mənim yolum bəlli,
Batınımda dilim bəlli.
İmtahanım bitər bir gün,
Həyat bəlli, ölüm bəlli.

YAŞAMAĞA ÜMİD VAR HƏLƏ

Qışın soyuğundan, qarından keçib,
bir çiçək açırsa bu boz dünyada,
demək, yaşamağa ümid var hələ.

Zülmət gecələrin sabahlarında
sərçə eşləyib qarın altından
bir ağız bəxtini tapa bilirsə,
demək, yaşamağa ümid var hələ.

Ümitsiz deyiləm...
Çox çarəsizəm...
Hər yanımda atəşdir, yandıran oddur.
İçimin alovu işıq tutursa,
qatı zülmətlərin içindən mənə,
demək, yaşamağa ümid var hələ.

Səmada günəş var, yerdə üzün var,
Bilmirəm hansının nuru əzəldir.
Mən ruh adamıyam,
nəfəsim sevgidən alır gücünü.
Səninse sevgin, ruhun gözəldir.
Hələ ki, dünyada sönməz günəş var,

hələ ki, titrəyir sevgidən ürək,
demək, yaşamağa ümid var hələ.

DUA ELƏ, YAZ ÇİÇƏYİM

Aç əlini, yağış yağır,
Dua elə, yaz çiçəyim.
Sənin əlin boş qayıtmaz,
Dua elə, yaz çiçəyim.

Yamaclarda hələ qar var,
Demək, hələ intizar var.
Qarşımızda ilkbahar var,
Dua elə, yaz çiçəyim.

Məsum, körpə baxışlarla,
Qucaqlaşib yağışlarla,
Yaradana alqışlarla
Dua elə, yaz çiçəyim.

Sıx gözünü, yaş qalmasın,
İçində dərd, “kaş” qalmasın.
Yollarında daş qalmasın,
Dua elə, yaz çiçəyim.

Tanrı sevər elçisini,
Əsirgəməz sevgisini.
Çıxar çölə iç səsinə,
Dua elə, yaz çiçəyim.

Ləçəklərin tumar istər,
Gözün eşqdən xumar istər.
Soyuq könlün bahar istər,
Dua elə, yaz çiçəyim.

Bu sevdanın sağlığına,
Büllur kimi saflığına,
Sevgimizin varlığına,
Dua elə, yaz çiçəyim.

Qoy buludlar ötüb getsin,
Ayrılıqlar bitib getsin.
Son qorxum da itib getsin,
Dua elə, yaz çiçəyim.

Mən günahkar, sənə təmiz,
Mən kor bulaq, sənə dəniz.
Bitər bir gün həsrətimiz,
Dua elə, yaz çiçəyim.

İT HÜRƏN TƏRƏFƏ QAR YAĞIR

Qar yağır aram-aram,
Qar yağır fağır-fağır...
Ağ boyalar ağardır
üzüqara şəhəri.
Ümidlərim yarımcan, gecə uzun, zifiri,
Bir az soyuq adamlar,
bir az şaxtalı hava,
gecəni bumbuz edir.
Sevgisi sifətinə çırpılan tələbənin yadına ana düşür,
Yerindəcə büzüşür.
Kasıb ümidlərinin ayaqları üşüyür,
dolur çəkmələrinə
şəhərin göz yaşları.
Zibil qutularının yanında it ulayır;
ya şəhərin üstünə,
ya sevgisi büdrəyən tələbənin bəxtinə.
Mənim ümidlərim sə, it səsinə öyrəşib,
İşıq gələn tərəfdə divlər olur həmişə,
Tərslikdən bu gecənin
it hürən tərəfinə
qar yağır aram-aram...
Harda it ulayırsa,
demək, orda mən varam.

SÜKUNƏTİN KİTABI

Həbsxana hücrəsi...
Kimsə yoxdur,
mən varam.
Bir də məndən yuxarı -
bu halıma acıyan rəhmətin nişanəsi.
Sükunətin dinşəyən ağır-ağır nəfəsi
içimdəki hayqıran üsyanıma yas tutur.
Cismim yorğun və düşkün,
dilim sükut, oruclu.
Kimdir suçlu?!
Bəlkə, mən...
Bəlkə, mən günahkaram,
bəlkə, məndən içəri soyumayan qəzəbim?!
Qollarım qandallı, ruhum tələş içində.
Əsir düşüb əllərim
zülmətləri boğarkən.
Köksüm şişib;
ürəyim üsyanımdan hamilə.
Ruhum məni doğarkən,

ovucumda sıxdığım
bu qan kimin qanıdır?!
İnsanlığın üzündən xəyanət maskasını cıran böyük Cavidin
qələmindən damlayan iblislərin qanıdır?!
Bəlkə, bu qan laxtası zillətin bətnindəki
qılıncların qanıdır?!
Üç zülmət pərdəsində doğuşunu gözləyən
al günəşin qanıdır?!
Oxu!
Yaradan Rəbbinin adıyla oxu!
Hücrə divarlarında
sükunətin yazdığı bu kitabı al, oxu!
Kimsə yoxdur...
Mən varam...
Bir də məndən yuxarı -
məni cəhalətimdən oyatmağa çalışan
rəhmətin nişanəsi.

Vaqif YUSİFLİ

ƏDƏBİ FRAQMENTLƏR

ŞƏHİDLƏR - QƏHRƏMANLAR

Şəhid insan...

Şəhid şəhər...

Şəhidlər qəbristanı...

Şəhid ruhlar...

Bu sözlərin, ifadələrin doğurduğu kədərli ovqat bizə yaxşı tanışdır. Son otuz altı ildə belə çox işlənən sözlər, ifadələr təsəvvürə gətirmək çətindir. “Şəhid ailəsi”, “şəhid anası”, “şəhid atası”, “şəhid məzarı” -yurdun hər guşəsindən bəzən hıçqırıqla, bəzən də qürurla söylənilən bu sözlər indi hər birimizin dilində səslənir. Şəhidlərin adına küçələr, məktəblər var. Şəhid ailələrinə hörmətsizliyi heç kəs bağışlamır. Azərbaycanda şəhidlik hörmət və ehtiramın ən ali məqamı səviyyəsinə ucalıb.

Azərbaycan ədəbiyyatında şəhidlik mövzusunun tarixi çox qədim əsrlərə gedib çıxır. Ancaq bu mövzunu ədəbiyyatda ilk dəfə abidə səviyyəsinə qaldıran və şəhidliyi bədii-metaforik rəmzə çevirən dahi Məhəmməd Füzuli olub... “Hədiqətüs-süəda” əsərində o, əski çağlardan geniş yayılan Kərbəla vaqiəsini qələmə almış, bu dini hadisəni təkcə din yolunda gedən mübarizə kimi yox, insanın mənəvi və cismani köləliyə qarşı üsyanı, məslək və etiqad uğrunda mübarizəsi kimi təsvir etmişdir. Ümumiyyətlə, türk dünyasında, müsəlman aləmində şəhidlik missiyası dini-ideoloji kontekstdən sıyrılmasa da, sonralar Vətən, xalq və millət uğrunda gedən savaşlar, istiqlal mübarizələri ilə sıx bağlı olmuşdur. Xüsusilə, qardaş türk ədəbiyyatında

Nihal Atsız, Mehmet Akif, Yəhya Kamal kimi şairlər şəhidlikdən qəhrəmanlığa ucalan yolu və zirvəni doğru müəyyənləşdiriblər. Yəni onların poetik tərənnümündə şəhidlik anlayışı qəhrəmanlıq kimi dərk olunur:

Qəhrəmanlıq nə yalnız
bir yüksəliş deməkdir.
Nə də yıldızlar kibi
parlayıb sönməməkdir.
Sızlarsa da könüllər
Şəhidlərin yasından,
Qoşar adım getməli
onların arxasından.
Qəhrəmanlıq-içərək
acı ölüm tasından,
irəliyə atılmaq və
sonra dönməməkdir!

(Nihal Atsız)

Burada Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadənin “Şəhidlər” poemasını xatırlamamaq mümkün deyil. O da şəhidliyi qəhrəmanlıq kimi vəsf edir:

İnsan insan olur öz hünəriylə,
Millət millət olur xeyri, şəriylə.
Torpağın bağına cəsədləriylə
Azadlıq toxumu əkdi şəhidlər.

Şair-publisist Güləmail Murad həm şeirləri, həm də publisistik məqalələri ilə (bu yazıların əksəriyyəti kitab halına gətirilib) şəhidlik və qəhrəmanlıq mövzusunda ardıcıl şəkildə müraciət edir, hətta deyərdim ki, Azərbaycanda heç bir yazıçı həmin mövzuda bu qədər kitab çap etdirməyib. Əlbəttə, söhbət saydan, kəmiyyətdən getmir, söhbət ondan gedir ki, Güləmail xanım bu mövzuya öz vətəndaşlıq borcu və səlahiyyəti kimi yanaşır. Akademik Nizami Cəfərov yazır: “Güləmail Murad özünün vətənpərvərlik ruhlu kitabları ilə respublikamızda tanınır və sevilir. Onu tez-tez bölgələrə dəvət eləyir, onunla şəhid ailələri və qazilərin, eləcə də məktəblilərin görüşlərini keçirirlər”. Güləmail Muradın kitablarının adlarına baxın: “Qarabağ harayı”, “Vətən uğrunda”, “Döyüş yolları”, “Beş ulduz”, “Bir damla yaş”, “Dağlarda şəhid səsi”, “Günəş qürub edəndə”, “Tovuz döyüşləri”, “Aprel döyüşləri” (trilogiya), “Günnüt zəfəri”, “Zəfərnəmə”, “Qəhrəmanlıq yüksəkliyi”, ““Akula” ləqəbli kəşfiyyatçı”, “Cənnətim Şuşa”.

Əlbəttə, bu kitabların hər biri haqqında ayrıca söhbət açmaq olar, amma onun lap bu yaxınlarda çapdan çıxmış “Qan yaddaşımızdan” kitabından söhbət açmaq istəyirəm. Çünki bu kitabda da o, şəhidlik və qəhrəmanlıq mövzusunu davam etdirir:

Hünər səndə, qeyrət səndə,
Sən ey qəhrəman şəhidim!

Bir yenilməz qüvvət səndə,
Sən ey qəhrəman şəhidim!

Açıb şahin qanadını
Tarixə yazdın adını.
Dünya gördü inadını,
Sən ey qəhrəman şəhidim!

Unudarmı dövrən səni,
Qoca, uşaq, cavan səni,
Anam Azərbaycan səni?!
Sən ey qəhrəman şəhidim!

Bu şeirdə Güləmail Murad şəhidliklə qəhrəmanlığı
vəhdətdə düşünür. Bütün kitab boyu bu vəhdətə
əməl olunur. Kitabda Azərbaycanın Milli Qəh-
rəmanı, mayor Samid Gülağa oğlu İma-
novun və gizir Elmidar Səlimxan
oğlu Səfərovun qəhrəmanlıq və
şəhidlik yolları vəsf olunur.
Bəlkə də, buna vəsf,
tərənnüm

demək ol-
maz, çünki onların
şəhidliyi ağrı, kədərlə
də yad edilir.

Güləmail Murad Samid İmano-
vun keçdiyi ömür yoluna nəzər salır,
onun uşaqlığından, ilk gəncliyindən ta şəhidli-
yinə qədər hər bir ili, ayı izləyir, mükəmməl obrazı-
nı yaradır. Bu ömür yolunda başlıca xətt - əsas istiqamət
isə Samidin hərbi həyatıdır. Müqayisə aparmaq lap yerinə
düşər - bu yol iki dəfə Sovet İttifaqı Qəhrəmanı Həzi Aslanovun
keçdiyi yolu xatırladır.

Samid İmanov Heydər Əliyev adına Ali Hərbi Məktəbi bitirib, ardınca
Xüsusi Təyinatlı Qüvvələr kursunu başa vurub. Bundan sonra isə hərbi
hissələrdə müxtəlif vəzifələr, pillə-pillə yüksəlişlər, bu müddət ərzində qü-
sursuz xidmətinə görə aldığı medallar, tərifnamələr... Amma Samid İma-
novun bir insan, bir vətəndaş, bir qəhrəman kimi obrazını daha mükəmməl
şəkildə ifadə etmək üçün müəllif onu yaxından tanıyan döyüş yoldaşlarına və ailə

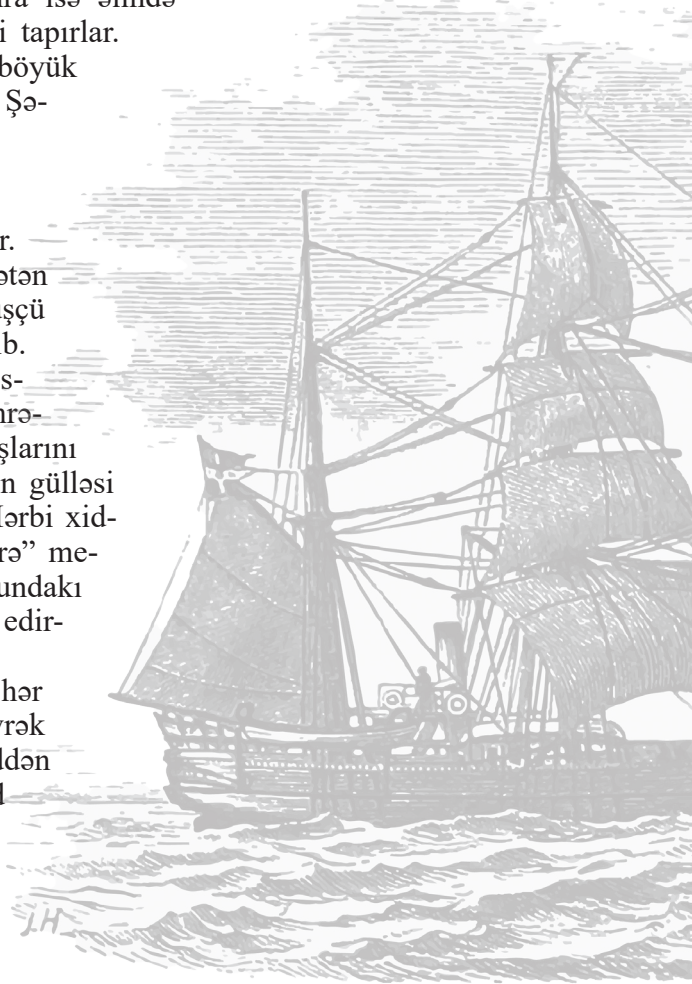
üzlərinə müraciət edir. Qardaşı Sadiq, anası Xuraman, atası Gülağa, bacıları Gülbəniz və Aybəniz, döyüş yoldaşları Elşad Rüstəmov (polkovnik-leytenant), Anar Mahmudov, Kamal Hacızadə, İlkin Bayramov, Tahir Ağayev, Pərvin Əliyev ondan söz açırlar. Gözlərimiz qarşısında Samid İmanov canlı bir insan kimi görünür... Polkovnik-leytenant Nizami Əliyev deyir: “Onun şəxsi keyfiyyətləri: yüksək səviyyədə bir zabit idi, ailəsinə bağlı insan idi. Yəni zabitə-xüsusi təyinatlıya xas olan bütün xüsusiyyətlər onda var idi. Çox savadlı bir zabit idi”.

Qardaşı Sadiqin dediklərindən: “Bəzən tək olanda sənin məzarına gəlirəm. O səssiz daşın yanında oturub ürəyimdə, illərdir, içimdə yığılıb qalan bütün sözləri bir-bir sənə deyirəm. Mən danışdıqca, içim boşalır, amma sən susursan. Bil ki, sən bizim üçün, sadəcə, bir tarix deyilsən. Sən hər gün xatırladığımız, darıxdığımız bir insansan”.

Son günləri: əsgərlər aralanan kimi, ermənilərə əsir düşməmək üçün Samid çox çətinliklə yerini dəyişir. Mərmilər qurtardığı üçün əlində qumbara saxlayır. Əsgərlər səhərə qədər onu axtarırlar. Əvvəlcə, Samidin papağını, sonra isə əlində qumbara, üzüstə uzanmış halda nəşini tapırlar. Samidi qaldırarkən görürlər ki, qanı ilə böyük hərflərlə “Ana Vətən!” ifadəsini yazıb. Şəhidliklə böyük qəhrəmanlıq birləşir...

Güləmail Murad “Qan yaddaşımızdan” kitabında daha bir şəhid qəhrəmandan - Elmidar Səfərovdan da söz açır. Onun da hərbiyə olan marağı yüksək vətən sevgisiylə vəhdətdə olub. O da bir döyüşçü kimi hünər və qəhrəmanlıq yollarını keçib. Ağdərə, Tərtər, Ağdam və Füzuli istiqamətlərində gedən döyüşlərdə qəhrəmancasına vuruşub. Amma yaralı yoldaşlarını döyüş meydanından çıxararkən düşmən gülləsi ondan yan keçməyib. 24 yaşı vardı. “Hərbi xidmətdə fərqlənməyə görə”, “İgidliyə görə” medalları ilə təltif olunub. Neftçala rayonundakı Şəhidlər Xiyabanında onu hər gün yad edirlər.

Güləmail Murad çox həssas şairdir - hər hansı bir hadisədən bəhs edərkən öz kövrək duyğularını gizlədə bilmir. Hər iki şəhiddən söz açarkən onların analarını da yad edir: “Ananın fəryadına nə dağlar, nə dərələr cavab tapa bilirdi... Lal-kar dağlar od püskürür, sanki deyirdi: “Ana, dərdin mənə gəlməsin. Dərdin mənə gəlsə, Yer məhvərindən oynayar... Bu dərdi çəkə bilməz””...

Dərdini döndər gülə,
Şəhid məzarın bəzəsin.
Dərdini döndər yelə,
Xoş bir soraq gətirsin.
Qələbə müjdəsi yetirsin
Şəhid ruhuna!
Şəhid anası,
dərdini dağa döndərmə,
Çəkə bilməz...
Şəhid edərsən dağları,
Şəhid anası!

Kitabda Elmidarın anası Əminə xanımın nəvəsiylə şəkli yer alıb: “Nəvəmə Elmidarın adını qoymuşam. İndi Elmidarın qoxusunu ondan alıram”.

Güləmail Muradın “Qan yaddaşımızdan” kitabı bir sənədli romandır desəm, yanılmaram. Bu onun Şəhidlik və Qəhrəmanlıq haqqında silsilə kitablarının hələlik sonuncusudur. Amma sonuncu olmayacaq.

SAZIN KÖYNƏYİNDƏN KEÇƏN ŞAİR – İBRAHİM İLYASLI

On beş il öncə gözəl şairimiz İbrahim İlyaslının şeirləri haqqında bir resenziya yazmışdım. Onu gənc şair kimi təqdim etmişdim. İllər keçib, İbrahimin şeirlərində o gənclik ruhu indi də yaşayır. Yəni o şeirlərin poetik intonasiyası, düşüncə tərzinin gəncliyə məxsus coşqunluğu heç dəyişməyib. Ona görə, İbrahimi hələ də GƏNC ŞAİR hesab edirəm.

Onu bir şair kimi səciyyələndirənlər yazırlar ki, İbrahim İlyaslı sazın ruhunu şeirində yaşadan aşiq-şairdir. Məsələn, tənqidçi həmkarım Rüstəm Kamal doğru buyurur ki, “İbrahim İlyaslı aşıqın dilini-lüğətini, qoşma, gəraylı qanunları ilə fonetik düzənini gözəl bilir. Aşıq şeirinin forma-şəkil tərəflərini, aşiq şeirinin fəlsəfəsini dərinlən mənimsəməsi də bu üzəndir”. Amma mən onu təkcə aşiq şeirinin nəzm və şəkillərində - gözəl qoşmalar, gözəlləmələr, gəraylılar yaradan bir şair-aşıq kimi yox, həm də müasir poetik təfəkkürə malik bir şair kimi səciyyələndirirəm. Qoşmanı, gəraylını hamı yazır, amma bu say çoxluğunda yaddaqalan nümunələr azdı. Əksər müəlliflər qoşma və gəraylının özünü yox, onun şəklini yaradırlar. İbrahimin qoşma və gəraylıları içərisində bu iki şeir formasını mükəmməl şəkildə təqdim edən nümunələrlə rastlaşırıq.

Nədir onun qoşma və gəraylılarının özəlliyi? İbrahim İlyaslı ənənəvi xalq-aşıq şeirinə xas olan xüsusiyyətləri çox gözəl mənimsəyib. Onun bəhrələndiyi mənbə, ilk növbədə, klassik aşiq şeiridir - Aşıq Ələsgərin, Xəstə Qasımın, Abbas Tufarqanlının, Aşıq Alının, Hüseyn Bozalqanlının, Aşıq Şəmşirin əsrlər boyu yaratdıqlarıdır. İbrahimin qoşma və gəraylılarında məhz o ustadların nəfəsi duyulur. Sözlər, ifadələr, bədii təsvir vasitələri o ustadlardan gəlir, amma “köhnə havalarda” yeni notlar səslənir:

Səni görən divanədi,
Bilirəm, səndən ötəri.
Göz yaşımla dağı-daşı
Dəkirəm səndən ötəri.

Uydurmadım daha nələr?
Tükənibdi bəhanələr.
Qonşunuza axşam-səhər
Gəlirəm səndən ötəri.

İbrahiməm, için-için
Göynəyirəm, gedir köçün.
Ölmürəm yaşamaq üçün,
Ölürəm səndən ötəri!

Siz klassik aşiq şeirindəki AŞİQ obrazı ilə tanışsınız. Bu obraz vasitəsilə Dədə Ələsgər də, Xəstə Qasım da, Tufarqanlı Abbas da içərilərindəki qayım-qayım qaynayan pünhan dərdlərini bəyan ediblər. Məsələn gətirdiyimiz gəraylıda da duyğusal bir Aşiq öz sevgisini izhar edir. Bu gəraylı bizim aşiq poeziyasının inciləri olan o gözəl gəraylılardan heç də geri qalmır.

İbrahim İlyaslı o vqat şairidir. İnsanın ovqatı isə müxtəlif hadisələrə, içində keçirdiyi hisslərə, duyğulara köklənir. Onun “Ruhani” saz havasına yazdığı bir şeiri var, o şeiri hansısa kədərli hadisədən sonra qələmə almaq olar. Yəni O AN o şeiri doğurub: “Ruhani” havasını dinləyəndən sonra...

Səsiyin seyrindən qara daş yanır,
Bulaqlar dil açır, qayalar çöpür.
Elə çağlayırsan, qanım daşdanır,
Elə eydirirsən, ürəyim qopur.

Bağrımın başına batan oxdumu?
Yoxsa ki, saplandı xəncər tiyəsi?
Allahın yoxdumu, Tanrın yoxdumu? –
Tifaqın dağılsın, adam yiyəsi!

Aman ver, salamat çıxacaq sabaha,
Buna nə Göy dözər, nə də Yer, aşiq.
Dedim, bir “Ruhani” dilləndir, daha
Demədim, qətlimə fərman ver, aşiq.

İbrahim İlyaslının dünyaya gəldiyi İncə dərəsi məkanı (Qaymaqlı, Aslanbəyli, Kəmərlı kəndlərində) Azərbaycan poeziyasına Ağamalı Səməd, Məmməd İlqar, Akif Səməd, Aslan Kəmərlı, Məhəmməd Aslanbəyli, Məmməd Dəmirçioğlu, Rəfail İncəyurd, Mahmud Vəli, Avdı Qoşqar kimi istedadlı şairlər bəxş edib. İbrahimin bu şairlərdən ən çox Akif Səmədlə şair qohumluğu, ürək qohumluğu olub.

Qorxu olmaz, – dedi, – türkən qanında,
Qılıncək sıyırdı qələmi qından.
Millətin ruhunda, yurdun canında
Talanlar öldürdü Akif Səmədi.

Şuşaya dönərik, – dedi, – gün gələr,
Qəhr olar yağılar - qalxar süngülər.
Qaçqınlı, köçkünlü tinlər, döngələr,
Dalanlar öldürdü Akif Səmədi.

Şairlər tanıdı-yaramaz, yaltaq,
Könlündə darğalıq, boynunda xalta.
Həqiqət deyənin dilinə balta
Çalanlar öldürdü Akif Səmədi.

Akif Səməd İbrahim İlyaslının kitablarının birinə yazdığı “Ön söz”də görün nə deyib: “İbrahim İlyaslı rahatsızdır ki, mövzuları Ağamalı Sadiqə, Məmməd İlqara, Məhəmməd Aslanbəyliyə, mənə, daha doğrusu, bizim mövzulara oxşayır. Ancaq

gərək zərrəcə rahatsız olmasın bu oxşarlıqdan, bu bənzərlikdən. Əksinə, bənzəməsəydi, soruşardıq ki, “ayə, biz İncə dərəsini yazırıq, ölüm-itim, səbri-qəbri, dağ-aran köçünü, mürid cezvini yazırıq. Bəs sən nə yazırsan?” Yaxşı ki, İbrahimin şeirləri də Cəlalın, Kərəmin halal sazının köynəyindən keçib. Kökü Molla Gülistanın oxuduğu “Quran”dan su içir İbrahimin ilhamının. İbrahimin rahatsızlığı bizə, sözə, saza sevgisindəndir. Görəcəksiniz ki, oxşar olduğu qədər orijinaldır. Dünyada eyni iki barmaq izi yoxdur, O, barmaq izi qədər oxşardır. İki eyni qar dənəsi yoxdur, qar dənəsi qədər oxşardır. İki eyni tut yarpağı yoxdur, tut yarpağı qədər oxşardır. Oxşarlığıynan orijinaldır. Orijinallığıyla oxşardır”.

İncə dərəli şairlərdən Məmməd Dəmirçioğlu və Akif Səməd ürfan, təsəvvüf şeirinə meyil etmişlər. İbrahim İlyasının şeirlərində eynən bu meyli hiss etdim. O da haqqa gedən yolun yolçusu olmaq istəyindədir:

“Yox”dan yola çıxdım, yol məni getdi,
Kəm məni kəsdirdi, bol məni getdi.
Mən sağı getdikcə sol məni getdi,
Axır ki, sol nədi, sağ nədi, bildim.

Doldu piyalələr, boşaldı camlar,
Sərxoş damağımı dəyişdi tamlar,
Qaranlıq könlümdə yandıqca şamlar,
Ürəkdən əriyən yağ nədi, bildim.

İbrahim İlyaslı, budurmu qanmaq?
İşin-peşən oldu tutuşub-yanmaq.
Haqqı buluncaymış fələyi danmaq,
Bildim nahaq nədi, haqq nədi, bildim.

İbrahim İlyaslı, mənim fikrimcə, müasir poeziyamızda Məstan Günərdən sonra ən gözəl QOŞMA yaradan şairlərimizdən biridir. O, qoşmanı məhz QOŞMA kimi yazır - onun əsrlərdən bəri yaşanan forma gözəlliyini saxlamaqla yanaşı, həm də məzmununa yenilik gətirir. Öz kəndinə həsr etdiyi qoşmadan iki bəndə diqqət yetirək:

Yenə səni andım, sinəm göynədi,
Başıma hərləndi Yer, Aslanbəyli.
Hər daşın, hər qayan bir kitabədi,
Təpədən dırnağa sırr, Aslanbəyli.

Sən donan heyvətim, yanan ahımsan,
Üzümə açılan hər sabahımsan,
Andımsan, qibləmsən, qibləgahımsan,
Ocaq Aslanbəyli, Pir Aslanbəyli.

İbrahim İlyaslı həm də gözəllik şairidir. Bu, o deməkdir ki, o, klassik aşiq-şairlərin və Molla Pənah Vəqifin yolunu davam etdirir. Amma təbii ki, onları təkrar etmir, çalışır, o gözəlləmələr sırasına bir yenisini qata bilsin:

Tanrım, bu gözəli Sən yaradıbsan,
Nurdan yoğurubsan mah camalını.
Tullayar tacını ayaqlarına,
Görsə dərgahında şah camalını.

Onu görənlərin gün deyil günü,
Görürsən ərşdəki fəryadı, ünü...
Meh vurub oynadır qara zülfünü,
Gah köksünü örtür, gah camalını.

Məni bu heyətdə bir az da əylə,
Ahımı xəncər et, bağrımı teylə.
Qanımı qaşına vəsməlik eylə,
Bəzəsin çəkdiyim ah camalını.

Mən İbrahim İlyaslı adlı istedadı aşib-daşan bir şairdən söz açdım. Onun şeirlərini siz də oxuyun...

ANAR SEYİDAĞANIN ŞEİRLƏRİ

Son illər mətbuatda Anar Seyidağanın şeirləri ilə tez-tez qarşılaşırıq. Bu şeirlər özünəməxsus poetik çalarları ilə seçilir. Hər hansı mövzuya özünün fərdi yanaşma tərz, sözün adı mənasının poetik mənə kəsb etməsi, fikirlə hissin, ağılla ürəyin vəhdəti və bütün bunların şeirdə obrazlı şəkildə ifadə olunması onu özünəməxsus bir şair kimi səciyyələndirə bilər. Dahi Belinskinin vaxtilə söylədiyi bu fikri xatırlayırsan: “Şair olmaq indi o deyil ki, quş kimi melodik səslər çıxarıb cəvildəyəsən, şair olmaq-poetik obrazlarla düşünmək deməkdir. Şair olmaq üçün özünü göstərmək kimi xırda arzudan, baş alıb gedən fantaziyanın boş və mənasız xəyallarından, gözə soxulan hisslərdən, bəzək-düzəkli kədərdən heç nə çıxmaz: bunun üçün müasir həyatın məsələlərini dərinlən duymaq, onlara güclü ürək yanğısı ilə yanaşmağı bacarmaq lazımdır”.

Bizim üçün Vətən mövzusu qətiyyənlən ənənəvi mövzu sayılmamalıdır. XX əsr Azərbaycan poeziyasında Vətən haqqında çoxlu, sayı bilinməyən şeirlər yazılıb, amma elə şeirlər də yazılıb ki, o kütləvililiyin başı üstündə dalğalanıb. Anar Seyidağanın “Vətən deməkdir” şeirini də bu sıraya qatmaq olar:

Qızım, sual etdin, düşündüm mən də,
Hikməti, mənası çox-çox dərinlə,
Dinində, dilində, nəğmələrində
Özünü tapdınmı, Vətən deməkdir.

Düşün: Ana kimi, ya övlad kimi,
Tanrıdan ən böyük bir sovgat kimi.
Heç nə düşünməyib, dəli at kimi
Uğruna çapdınmı, Vətən deməkdir.

Övladın boynunda ən müqəddəs haqq
Vətəni qorumaq olmalı ancaq.
Ayağın altında əzdiyin torpaq-
Əyilib öpdünmü, Vətən deməkdir.

Daşının üstünə daşını qoysan,
Düşmən güllə atsa döşümü qoysam,
Daşını diz bilib başını qoysan,
Rahatca yatdınmı, Vətən deməkdir.

Anarın Vətən haqqında daha iki şeiri var ki, bu şeirlər də öz ifadə tərzilə seçilir. “Vətən” şeirində bir gəncin cəbhəyə yola düşməmişdən öncə içdiyi and səslənir. “Mənim atam ölmədi” şeirində isə bir şəhid balasının atasının ölümünü kədərlə yox, qürur hissi ilə yad etməsindən söz açılır:

Mənim atam ölməyib-
Vətən sərhədindəki
Qala daşına dönüb.

Mənim atam ölməyib-
Ulduz olub gecələr,
Yol göstərəcək mənə.

Anar Seyidağanı təkcə bu şeirlərə görə təqdir etmək fikrindən uzağıq. Amma bu şeirlərdə nəzərə çarpan bir neçə xüsusiyyət-mövzuya təzə baxış, yeni ifadə vasitələrinin işlənməsi, metaforik düşüncə tərzilə onun digər şeirlərində də öz təsdiqini tapır. Onun istənilən şeirində fikir, düşüncə “material” ilə qarşılaşırıq. Bu “material” bərkimiş də olur, bərkiməmiş də. Məsələn, onun “İçində” adlı şeirində sözün-rədi-fin hallandırılması bir çox mənaların açıqlanmasına yol açır. “Ürək nə düşünür, kimin vecinə? Boğaz xoşbəxtdirsə kəndir içində” və ya “Sən də, qəbirqazan, bir az enli qaz, Adam sıxılmasın qəbir içində”. Əlbəttə, misal gətirdiyim misralar özündən əvvəlki misralarla sıx bağlıdır.

Anarın şeirlərinin bir qismi sırf qoşma üstə köklənib. Amma bu qoşmalarda bizim adət etdiyimiz (həm klassik, həm müasir) qoşmalara bənzərlik görmürük. Söhbət formadan yox, məzmun dan gedir. Düşüncə “material” burda aparıcıdır. Anar Seyidağa bir-birindən uzaq mənaları birləşdirir, vəhdət halına gətirir:

Nədən kəpənəyin ömrü qısa?
Kim bilir, bəlkə də, gül-gül yaşayır.
Tanrının hesabı tamam başqadı,
Biri əlli, biri yüz il yaşayır.

Qəribə gəlməsin sənə bu sözüm-
Qarışqada sirr yük, insanda dözümlər.
“Biz gəldi-gedərik” – aldatma özün,
Bax gör: fəsil ölür, fəsil yaşayır.

Yoxdu bu dünyada bir qızıl qayda,
Fələk sayır onsuz, eh, sən də say da...
Yüz kərə yaxşılıq eylə, nə fayda?
Nə sirsə, ürəkdə nisgil yaşayır.

Mənə Anar Seyidağanın fikir üzərində qurulan bu tipli şeirləri daha çox xoş gəlir. Əli Kərimin “Fikirləş bir, axtarış var, axtarış” misrasında ifadə olunan məzmun Azərbaycan şeirinin özəlliyindən gəlir. Bu, XX əsr Azərbaycan poeziyasının aparıcı xəttidir desəm, səhv etməyəm. Yəni hansı şairdə fikir-düşüncə mədəniyyəti formalaşıbsa, şeiri bu tendensiya tabe etdirirsə və onun şeiri, həm də, forma-sənətkarlıq məziyyəti ilə seçilirsə, burada əsl şeirdən söz açmaq olur. Anarın “Ağac” adlı bir şeiri var və bu şeirdə onun “düşüncə materialı” öz axarınca gedir:

Hərdən elə tənha oluram, Allah,
Sakitcə ağlamaq istəyirəm mən.
Bu qədər dost içində,
Bu qədər güvən içində,
Bu qədər sevən içində
Hamı yola verir adamı, vallah.

Şeir belə bir narahat düşüncə ilə başlayır və “niyə?” sualı doğurur. Fikirləşirsən ki, Allaha xitabən yazılan bu şeirdə tənhalıqdan əzab çəkən bir insanın dərdi nədir və lirik qəhrəmanın bu dərdlərinin kökü hardan gəlir?

İlahi, sən məni yaratmısanmı?
İlahi, yadına düşürəmmi heç?
“Bu yaxşı adamdı, yaman adamdı”-
Nə vaxtsa könlündən keçirəmmi heç?
Yoxsa unutmusan bu sərsərimi?
Sənə də dərd oldum, bilirəm, Allah,
Mənim nəyim əksik, nəyim artıqdı,
Niyə hər ölənlə ölürəm, Allah?

“Niyə?” sualı bitmədi. Amma bu “niyə?”lərin içində həyatı narahatlıqla keçən insanın özü üçün aydınlaşdırmaq istədiyi bir məsələ durur: yaşamağa dəyərmimi? Və şeirin final hissəsində bu sual öz həllini tapır:

Bu candan, beyindən, bu hüceyrədən,
Bu başdan, ürəkdən, bu düşüncədən,
Yüz yol öldür,
Yenə yaşamaq çıxar.
Lap insan olmaqdan çıxarsan belə,
Hansısa səhrada

Qumdan güc alan,
Bir qərib yolçuya kölgə olmağa,
Dodağı çatlamış bir ağac çıxar.

Lirik qəhrəmanın bədbin düşüncələrinin sonu “yenə yaşamaq” fikri ilə tamama yetir.

Anar Seyidağanın “Nümunə”, “Tənlik”, “Çərpələng”, “Həyəcan”, “Darıxmaq”, “Kök” adlı şeirləri də onun narahat düşüncələrinin ifadəsi kimi nəzərə çarpır. Elə bil onun bütün düşüncələrinə bu fikir hopub ki, “Allah məni niyə yaradıb və yaradıbsa, özümü niyə bu qədər tənha hiss edirəm?” Özünü dərk etməyə çağırırdı bu şeirlər...

Anarın sanki bu tipli şeirlərinə müxalif kimi yazılan “Haqq” şeiri də var və çox istərdim ki, narahat düşüncələrini bu səmtə yönəltsin: “Bir sərhəd dirəyi yıxılıbdısa, Özünü çatdırıb dirək olmasan, Yaşamağa haqqın yoxdur... Gözündən xoşbəxtlik oxunmayınca Könlünü aldığın bir gözəl qızın, Danışmağa haqqın yoxdur”.

Anarın yeni nəşr olunan “Möhür” kitabındakı şeirlərin bir qismi sevgidəndir. Onun əvvəlki “De ki, sevirəm səni” kitabındakı şeirlər ilə bu şeirlər arasında fərqlilik dərhal nəzərə çarpır. “Bu çiçəklər incədi- Sənin bir telincədi”, yaxud “Əllərini buraxdım, Gözlərindən yaş axdı” tipli mədh və etiraflardan sonra sevgiyə-qarşılıqlı münasibətlərə bütünlüklə hisslərin yox, ağlın da gözüylə yanaşan lirik qəhrəmanın yeni etirafları tamam ayrı bir baxış bucağından səslənir. “Tanrım, mən sevməyi bacarmamışam”, “Bəlkə, bu gözlərim kor imiş mənim, Niyə sevməmişəm bu qızı, Allah?” kimi etiraflar lirik qəhrəmanın-sevən aşiqin peşman əhval-ruhiyyəsini ifadə edir. Onun sevgi şeirlərində tamamilə yeni mənalara qarşılaşırsan. Sevgini, sevimli-sevilməyi təkcə xoş, ya təzad doğuran ziddiyyətlərdən ibarət hesab etmək doğru deyil. Sevgini insan ömrünün bəlkəsiz ən ali məqamı kimi düşünmək lazımdır:

Sən heç uçdunmu
yaranmış dimdiyinə
yem alıb yuvasına
apara bilməyən
quşun dimdiyində?
Sən heç boğuldunmu
övladının şəhid xəbərini
almış ananın udduğu suda?
Sən heç sevdinmi?
Sevdinmi? Söylə!

Anar Seyidağaya nə arzulayıram? Axtarış, yalnız axtarış!

AYPARA AYXANIN “MUTASIYA”SI

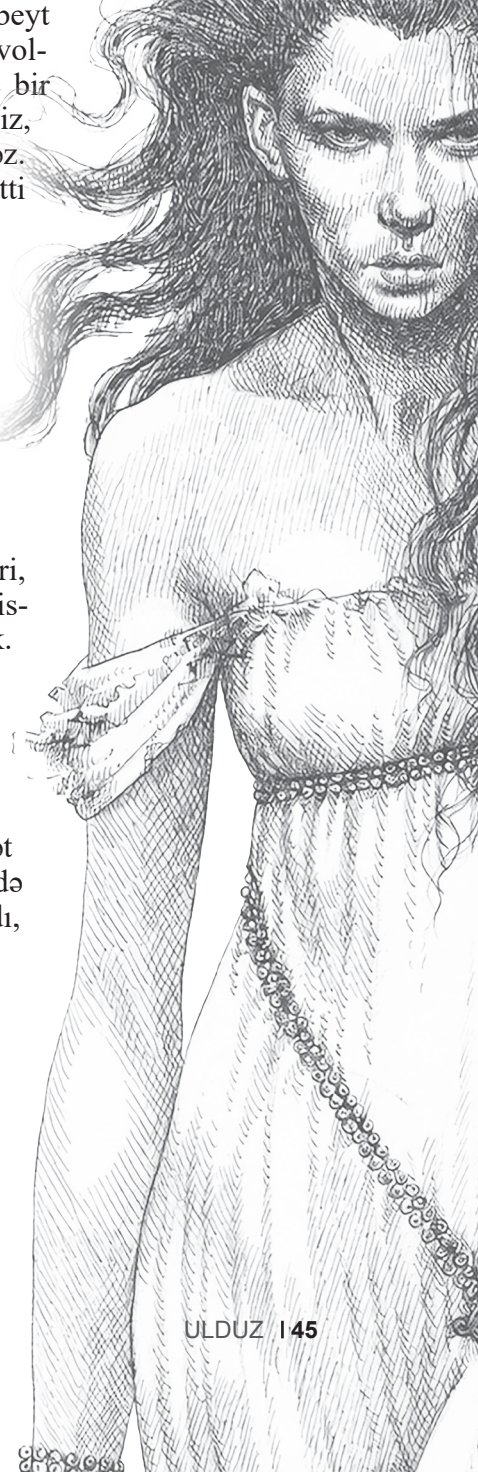
Ya rəbb, bəlayi-eşq ilə qıl aşina məni,
Bir dəm bəlayi-eşqdən etmə cüda məni.
(M.Füzuli)

Azərbaycan poeziyasından qırmızı xətt kimi keçən bu beyt insanın ən ali hissi olan Eşqin mənə və mahiyyətini simvollaşdırır. Böyük Aristotel də demişdi ki: “Dünyanın heç bir neməti insanı sevgi qədər doyduca bilməz”. İnsan çöhrəsiz, susuz, havasız yaşamadığı kimi, sevgisiz də yaşaya bilməz. Siz elə bir Azərbaycan şairi tapa bilməzsiz ki, sevgi xətti onun yaradıcılığından keçməsin. Bizim əksər şairlərimizin ilk şeirləri gənclik duyğularının zili, bəmi olan sevgilər deyilmi? Və illər keçdikcə, o sevgi hissləri daim xatırlanıb.

XX əsr Azərbaycan poeziyasında hansı şairi sırf məhəbbət şairi kimi fərqləndirmək olar? Yəni o mənada ki, onun yaradıcılığında bütün mövzuların şahı sevgi olsun; “Sevgi bir kiçik qəlbə sığsa da, Bəlkə, sevgi özü bir kainatdır” məqamından (Nəbi Xəzri). Bu sevgi kainatını biz Füzuli yadigarı Əliağa Vahidin qəzəllərində görürük (“Vahidəm, xalqımın qəzəl şairi, Məhəbbət şairi, gözəl şairi”)... O kainatın ayrı-ayrı “hissələrini” istənilən şairimizin şeirlərində tapa bilərik. Amma bizim nəslin yaddaşına Nüsrət Kəsəmənli əsl sevgi şairi kimi daxil oldu. Niyə? O səbəbdən ki, onun şeirlərində yaşanan hisslər, ürəkdən qopan duyğular inandırıcıydı. Söhbət ondan getmir ki, Nüsrət Kəsəmənli daha çox ayrılıqdan, “Getmək istəyirsən, bəhanəsiz get” məqamından söz açırdı, söhbət ondan gedir ki, Nüsrət Kəsəmənlinin lirik qəhrəmanı (şair “Mən”i) öz hisslərində səmimi idi - o, bütün varlığıyla sevgi aləmində yaşayırdı, saxta “sevgi oyununa” meyil eləmirdi.

İlk şeir kitabı “Mutasiya”nı çap etdirən Aypara Ayxanın sevgi şeirləri ilə söhbəti davam etdirək.

Aypara Ayxanın “Mutasiya” şeirlər kitabının başlıca qayəsi də acı bir “sevgi nağılı” fonunda bu mutasiyanın-dəyişilmənin səbəblərini açıqlamaqdır. “Sevgi nədir?” sualını vermiş olsaq, Ayparanın şeirlərindən belə bir cavab alınar: “Sevgi kədərdir, qüssədir, qarşılıqlı tərəfin vəfasızlığı, etibarsızlığı, gəlməyi bilinməyən

gedişidir, sevginin müqəddəsliyinə, ülviliyinə inanan məsum bir qəlbin aldanışlarıdır...” İzah üçün yenə sözlər tapa bilərik. Gəlin, bu sevginin ibtidasından başlayıb sonuna varaq:

SEVGİ ANDI belə başlayır:

Səni zirvələrin qarı
Sevdiyi kimi sevirəm.
Durnaların ilk baharı
Sevdiyi kimi sevirəm.
Körpə ana ağuşunu
Sevdiyi kimi sevirəm.
Bülbülün gülü, çəmən,
Dağların sisi, dumanı,
Göyərçinlərin səmanı
Sevdiyi kimi sevirəm.

Bu istək, bu inam təbiidir, yalan deyil. Hərçənd ki, buna oxşar müraciətlərə şəirlərdə tez-tez rast gəlirik.

Sevən insanın həyəcanlı günləri. Onun keçirdiyi hisslər, duyğular... Əgər bu sevgidirsə, onu ürəyində daşıyan qadın tənhalıqla, yuxusuz gecələrlə, darıxmaqla baş-baş qalmalıdır:

Qəlbim yaralı quştək çırpınır sol qəfəsdə,
Mən sənsiz darıxanda.
Sevincim qaçaq düşür, üzdən nəşə çəkilir,
Gözumdəki yuxular birdən ərsə çəkilir,
Ürəyim manqal üstə sanki şişə çəkilir.

Sonra HƏSRƏT gəlir. “Bahar ətirli eşqin” üstünə qar yağır, dolu düşür:

Nə qədər ürəkdən sevsək də, fəqət
Kədər, ızdırabdır yolu bu eşqin.
Səadət günəşi doğsun deyərkən,
Üstünə yağır qar, dolu bu eşqin.

Sevgidə qarşılıqlı münasibətlər fərayə uğrayırsa, Hicran - Ayrılıq qılıncları bu sevginin qarşısını sədd kimi kəsir. Xatırlayaq M.Füzulinin “Leyli və Məcnun” poemasını. Məcnun Leyliyə xitabən deyir: “Gər mən, mən isəm, nəsen sən, ey yar? Vər sən, sən isən, nəyəm mənə-zar?” Aypara Ayxanın lirik qəhrəmanı-sevən qadın da eyni hissləri keçirir:

Yad oldun, yaddan da çox,
Yandırdın oddan da çox,
Sevdim həyatdan da çox,
Sevmədin bir kərə sən.

Amma sevənləri Ümid yaşadır və bu Ümid tükənmiş...
Həsərin, Hicranın küləkləri yaman əsir, amma sevən insan bu hicran yağışına,

bu həsrət şimşəyinə baxmır, gözü həmişə yollara dikilir. “Ürəyimi intizarda qo-
yanım, Bu dünyanı görən gözüm, hardasan?” Amma bu son Ümid də barsız-bə-
hərsiz olur. Ayrılıq sevən qadına Ölüm kimi görünür. Sevən qadın dərk edir ki, öz
qəlbini bir qəlbsizə əmanət edib. MUTASIYA baş verir... Sevgi nifrətə çevrilir.

Bu da təbiidir - o, sevdiyi insanı “dünyanın mərkəzi və kainatı” hesab etmir
daha:

Bax, süqut etdi illərlə qəlbimdə qurduğun imperiyan,
Sultanı olduğun taxtın da devrildi.
Sevgim mutasiyaya uğrayaraq nifrətə çevrildi.

Beləliklə, ibtidası böyük hərflərlə yazıla biləcək “SEVİRƏM”lə başlayan bir
məhəbbətin tarixi mutasiyaya uğrayır. Kimdir günahkar? Sevən qadınmı? Biz onun
sevgidən nifrətə qədər uzanan yolunu izlədik. Əslində, bir qəlbın tarixidir bu. Onun
iztirablarına təbii baxırıq. Böyük filosof Hegel deyirdi ki: “Məhəbbətin həqiqi ma-
hiyyəti ondan ibarətdir ki, özünü düşünməkdən əl çəkəsən, özünü başqa “mən”də
tapasan”. A.Dümanın bir fikri var: “Hörmət hissindən məhrum olan məhəbbət çox
davam etməz və yüksəlməz”. Aypara Ayxanın sevən qadını özünü başqa bir “mən”-
də tapa bilmir. Və ona görə də, hörmət hissindən, qarşılıqlı münasibətdən məh-
rumdur. O sevir, amma sevilmir. Mutasiyaya uğratdığı bu adam kimdir? Bütün şe-
irlərdə onun sifəti məlum deyil.

Aypara Ayxanın “Mutasiya” şeirlər kitabının başlıca-aparıcı xəttindən söz açdıq.
Amma həmin kitabda sırf vətənpərvərlik mövzusunda şeirlər də var. Həm də uca-
dan, lap ucadan qürur hissilə söyləniləcək şeirlər:

İvanın, Karapetin önündə əyilmədi,
Tarixin sınağından üzüağ çıxdı bu xalq.
Qıra bilmədi heç nə polad iradəsini,
Hürriyyət zirvəsinə bayrağın taxdı bu xalq.

Yurd üçün, bayraq üçün canlarından keçənlər,
Ruhunuzun önündə sayğıyla baş əyirik.
Şəhid oldunuz deyə, bu gün bu torpağa biz
Fəxarətlə, qürurla, şövqlə Vətən deyirik!

Aypara Ayxana uğurlar arzulayaq! Arzu edək ki, mövzu dairəsini genişləndirsin,
dünyaya, həyata, sevgiyə kədərlə yox, nikbinliklə baxsın.

Əli BAĞIŞ

DÖRD TABUT

*“Qızıl saraylarda fərman verildi,
Tarix gəldi keçdi ac komalardan”*

Bəxtiyar Vahabzadə

Əri onu - Sonanı atıb Rusiyaya qazanc dalınca gedəndə Nihadının 2 yaşı vardı. And-aman etmişdi ki, gedib özünə yer eləsin, qayıdıb gələcək, öz əzizlərini aparacaqdı ora. Sonanın içində bir hiss yaranmışdı ki, o - Səttar bir daha qayıtmayacaq və onu bir daha görməyəcək.

Vaxt vardı, kənd cavanlarının çoxunun vurulduğu, dəli-divanəsi olduğu idi Sona. Maqnitofonlarında onun üçün Qədirin “Sona bülüllər”i yorulub-yorulub heydən düşənəcən oxuyardı. Sona isə nə yanıqlı səsə fikir verərdi, nə də ona yanıqlı-yanıqlı baxan kənd oğlanlarına. Və bir gün Sonanı sevənlərdən birinin - Səttarın (Səttar da boylu-buxunlu, atıb-tutan, vurub-yıxan bir oğul idi ha...) anası uzun tumanının ətəyindən tutub onların taxta qapısından içəri girdi, Səttarın tərifini toz basmış küçələrdən göyün yeddinci qatına qaldırdı. Sonanın anası qızından “hə” cavabı yerinə “özünüz

bilərsiniz” aldıqdan sonra da Səttarın anası elə göyün yeddinci qatına qaldırdığı oğluna şad xəbəri çatdırmaq üçün göyün yeddinci qatına qanadlanmışdı. Elə o gündən Qədirin “Sona bülüllər”i o kəndin tozlu-torpaqlı küçələrindən birdəfəlik uçub getmişdilər, elə Sonanın dərdindən dəli-divanə olan cavanlar kimi.

Sonanın dərdindən dəli-divanə olanlardan Yanıq Kərəm kimi yanan Kərəm də bir bənd şeir yazıb bacısına - Gülgəzə vermişdi ki, mütləq Sonaya çatdırsın. Bacısı da o dörd misranı oxumuşdu və heç nə başa düşməmişdi. Nə səkkizillik ortabab təhsili, nə baxdığı hind filmləri, nə də Meksika serialları köməyinə gəlmişdi. Məktubda yazılmışdı:

“Səni də gora verdilər,
Gəlin getdin, qız gəldin.
Elə bir ilə verdilər,
Yaz getdin, payız gəldin”.

Sona da Gülgöz kimi heç nə başa düşməmişdi və eləcə kağızı parça-parça edib vermişdi yellərin ağzına... O gün-bu gün, Kərəmi görən olmamışdı...

...Və beləcə, günlərin bir günü Sona Səttarın evinə gələn köçdü. Gün günü qovdu, ay ayı qovdu və Sona buz baltası kimi oğul doğdu. Nihad qoydular adını. Səttar-Sona sevgisinin bu gözəl payının gəlişi hamını sevindirdisə, işsiz-gücsüz Səttarın qaş-qabağını heç açmadı: "Heç özümü, ailəmi saxlaya bilmirəm, bu körpəni necə saxlayacam?" – dedi və üz tutdu gedər-gəlməzin sinonimi olan uc-suz-bucaqsız Rusiya çöllərinə. Səsi gah Uzaq Şərqdən, gah Sibirdən, gah Moskvadan, gah Murmanskdan gəldi. Bu arada da böyük bir qanlı imperiya öz qanlı ömrünü başa vurdu. Səttarın adı xoşagəlməz işlərdə hallanırdı, yeni təbirlə deyildi ki, böyük "avtoritet" olmuşdu. Adı-sanı, pulu-parası, şanı-şöhrəti hər yana yayılsa da, bundan təkcə Sona narahat idi. Hər gün körpəsini tənha ürəyinə sıxıb göz yaşlarını yaz yağışı kimi səpir, çox gecəni dirigözlü səhərə çıxarırdı.

Səttarın anası öldü, gəlmədi, atası öldü, gəlmədi. Səttardan gələn isə təkcə "yaşıl" rəngli pullar idi və Sona da o pullara gözünün ucuyla belə, baxmırdı. Baldızı o "yaşıl"ları dəyişdirib, gəninə-boluna bazarlıq edib evə daşıyırdı. Beləcə, bir neçə il keçdi. Bir səhər tezdən Sonagilin evinin qapısının önü Sonanın ömründə görmədiyi qara maşınlarla doldu. Yox, Səttar gəlməmişdi, Səttarı gətirmişdilər. Bütün kənd qara-qara, bahalı-bahalı maşınlarla doluydu. Hətta məktəb uşaqları saymışdılar da, düz 345 maşın idi.

Sona o saat başa düşdü ki, nə olub, nə baş verib. Heç nə deməyib, heç nə danışmayıb 4 yaşlı körpəsini qucaqladı, səssizcə göz yaşlarını heç nə anlamayan körpə Nihadının üstünə axıtdı. Nəhəng

cüssəsi güclə tabuta yerləşən Səttarı qara maşınlardan düşən, barmaqları iri üzüklü, boyunları qızıl zəncirli, belləri qara tapançalı, at ağızlı dostları aparıb dəfn elədilər və 7 gün məclis verəndən sonra Sonanın hüzuruna gələn əli təsbehli, ən yaşlısı bir daha kədərlə başsağlığı verib dedi:

– Bacım, qızım! Səttarın hamımızın üstündə tonlarla haqqı var. Biz ölənə kimi, onun haqqını qaytara bilmərik. Səttar təkcə mərd oğul deyildi, həm də millətin başçısı idi. Elə millət yolunda da qurban getdi. Erməni dığasının, bizlərə "azərbaycan" deyən Surenin bağrısaqlarını qarnından çıxarıb boğazına doladı. O namərd də yekəpərin biri idi, özündə güc tapıb tapançasıyla Səttarı güllələdi. Bu çamada 1 milyon dollar pul var. Səttarın pullarıdır. Mənə vermişdi ki, "başıma bir iş gəlsə, ailəmə çatdırarsan". Səttarın namusu bizim namusumuzdur. Nihad bizim balamızıdır. O da bizim himayəmizdə olacaq. Kişi kimi böyüdəcəyik...

Adam hey danışdı. Bəzən elə qəribə sözlər eşidirdi ki Sona, heç nə başa düşmür, daha doğrusu, başa düşmək belə, istəmirdi. Səttardan daha çox, öz taleyinə və yetim körpəsinin taleyinə ağlamaqdan gözləri qanla dolan Sona körpəsinin əlindən tutub qapıya doğru getməyə başladı. Qapıya çatanda geri döndü. Sakit səslə dedi:

– Bu pullar Səttarın qan pullarıdır. Bu pullar nə mənə, nə də mənim körpəmə lazımdır. Mən sizi qovmalıydım, amma özümü qovuram. Gəldiyim atam evinə qovuram özümü. Nə məni, nə də mənim balamı bundan sonra tanıdırsınız. Öz namusumu özüm də qoruya bilərəm. Mən kişi qızıyam və kişinin xanımı olmuşam!

– Bəs bu pulları nə edək?

– Yetim qoyduğunuz, ərsiz qoyduğun-

nuz, Rusyetedə öldürüb, meyitlərini göndərdiyiniz adamların ailəsinə paylayın...

Sona belə Sonaydı. Sona Səttarın tabutuna getmədiyi kimi, qəbrinin üstünə də getmədi. Hətta Səttarın böyük bir heykəli düzəldilib qəbrinin üstünə qoyulandan sonra da getmədi. Sevgisini, gözəlliyini, bəxtini torpağın altına apararı heç vaxt bağışlamadı...

Səttarın meyidi ata yurduna çatan səhərin axşamı Surenin meyidi də dağ kəndindəki evlərinə çatdı. Hamının öz aralarında Sofi Loren dediyi gözəl Anuş 4 yaşlı Armenini sinəsinə sıxıb göz yaş tökürdü. Qara maşınlarla bütün kənd yolları doluydu. Sureni qara maşınlarla basdırmağa aparanda Anuş da öz körpəsinin əlindən tutub ata evinə tərəf gedirdi...

Ata evinə qayıdandan sonra Sonanın məşəqqətli günləri daha da şiddətləndi. *(Bu hadisələr paralel olaraq Anuşun da başına gələnlərin aşağı-yuxarı eynisi olduğu üçün onu da yazıb oxucunu bezdirmək istəmirəm. Fərqlilikləri yazacağam...)* Bir tərəfdən ata-ana qınağı, digər tərəfdən subay, dul kişilərin öz "aradüzəldənlər"i ilə Sonanı *(həm də Anuşu eyni ilə)* bezdirməsi... Bir tikə çörəyini qazanıb özünü və Səttarın yetimini böyütmək zillətini yaşayan Sona səhərdən axşama kimi, günü 1-2 "şirvan"a işləyir, işdən qayıdandan sonra həyətlərində əkdici göy-göyörtini becərir, dəstə bağlayıb satırdı. Gələn bütün "kavaler"lərin adamlarını "yox" cavabıyla yola salır, ata-anasının dirənişinə isə sakitcə, amma çox kəskin cavab verirdi:

– Səttarın iti belə, olmayandan mənə ər olmaz!

Lap abırlısı gələndə isə belə cavab göndərirdi:

– Onu başa düşürəm. Özümə də arxa lazımdır. Amma bir balamın- Nihadımın qəlbini ögey atayla qıra bilmərəm.

Gecələr - bütün bədəni işləməkdən, yorulmaqdan gücsüz olanda belə, – oğluna heç nəyi bildirməz, onu qucaqlayıb dünyanın ən xoşbəxt qadını və anası kimi yuxunun ağır addımlarını gözləyirdi. Nihad böyüyüb orta məktəbə gedəndə Sona toyunda sevindiyyindən çox sevinmişdi. Nihad dərslərini babat oxuyar, anasına da çox kömək edərdi.

Nihad böyüdükcə, sualları da çoxalır. 4-cü sinifdə oxuyanda uşaqlarla dalaşmış, iki-üçünü də döymüşdü. Atası Səttar kimi atıb-vuran böyüyürdü Nihad. Bu, Sonanı həm qorxudur, həm də qürurlandırır. Bir gün qonşu qadın döyülən oğlunun qisasını yeddimərtəbəli qarğışla aldı:

– Görüm, dədən kimi meyidin gəlsin! Qanına qəltan olasan!

Sona bu qarğıışı yeyib göz yaşlarını oğlunun kürəyinə tökə-tökə dedi:

– Ana qurban! Mənim dərdim özümə bəsdir. Söz ver ki, heç kimlə dalaşmayacaqsan. Demirəm ki, başıqapazlı ol. Amma ədalətli ol. Özündən zəifə əl qaldırma, özündən güclünün də qabağından qaçma. Mərd ol!

Nihadgili məktəbdən qəbristanlığa - kəndin ilk Qarabağ şəhidinin qəbri üstünə aparanda, haradasa, 2-3 metr hündürlükdəki heykəl gözünə sataşdı. Şəhid qəbrindən adamlar dağılışanda qəbrə tərəf getdi. Abidənin üstündə "Millət Səttar" yazılmışdı. Bunun atasının abidəsi olduğunu bildi. Nə atasının qranitdən yonulan heykəlinin əzəməti, nə heykəlin sərt baxışları, nə əzələli, iri əlləri, nə enli çiyinləri onu həyəcanlandırdı. Sadəcə, abidənin üstündəki yazı onu çox düşündürdü: "Millət Səttar!" Atası nə etmişdi ki, ona o adı vermişdilər? Cəmi, 28 il yaşayan bu adamı niyə "Millət Səttar" deyə çağırırmışlar, niyə?! Qəbir üstündən qayıdan Nihad anasını sorğu-suala tutdu:

– Atamın heykəlini kim qoyub?
– Dostları!
– Atam nə edib ki, adına “Millət Səttar” deyiblər?

– Rusiyada azərbaycanlıları incidən, təhqir edən erməni öldürdüyü üçün.

– Bəs atamı kim öldürüb?

– Elə həmin erməni. Son anda tapançasını çıxara bilib, 2-3 atəş açıb...

Sona Nihadı bağrına basıb yetim balasına və öz taleyinə ağlayırdı...

...Haradasa, eyni hadisə eyni vaxtda Anuşun başına gəldi. Qarabağda ölən erməni əsgərini dəfn edən zaman Arminin gözü qəbir üstə qoyulmuş böyük heykələ sataşdı. Uşaqlardan ayrılıb heykələ tərəf getdi. Heykəlin üstündə belə bir yazı vardı: “Tapança Suren”. Evə gəlib anasından soruşdu:

– Atama heykəli kim qoyub?

– Dostları.

– Bəs atamı kim öldürüb?

– Cavan bir türk.

– Niyə?

– Atan atıb-vuran igid idi, oğul. Bu Qarabağı xaraba qalsın (*necə ki, qaldı*), Qarabağ söhbətindən sonra iki qonşu millət arasında düşmənlik başladı. Atan da Rusiyada at oynadır, türkləri incidir, təhqir edirmiş. Atan türkləri təhqir edən lətifə danışanda hələ heç kimin yaxşı tanımadığı türk atanı yortub. Atan da güclü adam idi, çox güclü. Bütün gücünü toplayıb tapançasını çıxarıb, iki atəş açıb. İkisi də elə orada - restoranda ölüblər.

Anuş Sona kimi balasını bağrına basıb hönkürməyə başlamışdı...

Bu söhbətdən sonra Nihad qəti qərarını vermişdi: hərbi olacaqdı. Elə Armen də. Hər ikisi hərbi məktəbə daxil oldular. Nə analarının göz yaşları, nə qohum-əqrəbə nəsihətləri kömək etdi.

Hər ikisinin beynində yalnız bir fikir vardı: “Atamı erməni öldürüb!”, “Atamı türk öldürüb!”

...Atəşkəs rejimi idi. Bəzən atəşkəs pozulur, 24 apreldə erməni diversantlar cəbhə xəttini keçir, Xocalı qətliamı günü azərbaycanlı diversantlar cəbhə xəttini keçir, başqa günlərdə isə kəşfiyyat dəstələri fəaliyyətdə olur, tez-tez atışmalar düşürdü. Amma aşağı-yuxarı, hamı atəşkəs rejiminə əməl edirdi. Nihad da, Armen də snayper məktəbinin yolunu tutdu. Snayper məktəbinin əziyyəti, fiziki hazırlığı, nəzəri dərsləri, ən vacibi, kamuflyaj dərsləri çox yorucu olurdu. Məşəddə gizlənir və kamuflyajlanmalısən ki, ən azı, 24 saat səni tapa bilməsinlər! Tapıldın, deməli, yaxşı gizlənmə bilməmişən. İlk atəşlə hədəfi vurmalsən. İkinci şansın yoxdur.

Beləcə, 1 il də gəlib keçdi. Hər ikisi yüksək nəticələrlə snayper məktəbini bitirmişdilər. Kəndlərinə gələndə bədbəxt analar sevindilər. Nişan apardılar. Hər ikisi analarını inandırırırdılar ki, atəşkəsdir. Nəinki düşmən, heç silahlı adam görmürlər. İnstruktur kimi əsgərlərə təlim keçirlər. Və az keçmiş, hər ikisi toy elədi, sevdikləri gözəllə evləndi. Aldıqları məvacib ailələrinin dolanışığına bəs edirdi. Üstəlik, ezamiyyə pulları verilirdi; tez-tez xaricdə təşkil olunan kurslara qatılır, dünya ölkələrini gəzirdilər.

Bu müddətdə hər ikisi atalarının qatillərinin adlarını, çətinliklə də olsa, öyrənmişdilər. Təbii, bu işdə orduda olan nüfuzlarının da rolu az olmamışdı: Əhmədov Səttar Həsən oğlu / Mikaelyan Suren Amayakoviç. Heç özləri də bilməzdi və ağıllarına gəlməzdi ki, haçansa bu adlar lazımları olacaq. Daha bir neçə il keçdi. Hər ikisinin övladları oldu. Hər ikisi oğullarına atalarının adını verdilər. Paytaxtda evləri olmasına baxmayaraq,

anaları elə kənddə yaşayırdı, həyat yoldaşları da onlarla.

...MDB ölkələrinin ordularının elit snayper yarışması Belarusda keçirilirdi. Qaçmaq, üzmək, baryerləri aşmaq, gizlənmək, hər növ silahdan atəş açmaq və ən sonda da 1500 metrlik 3 hədəfi 3 atəşlə vurmaq... Finalçıların adlarını elan etdilər: Əhmədov Nihad Səttar oğlu, Azərbaycan / Mikaelyan Armen Surenoviç, Ermənistan. İki hündürboy, yaraşıqlı zabit kürsüyə çıxanda öncə Armen dilləndi:

– Səttarın oğlusan?!

– Sən də Surenin!

İkisi də bir-birlərini ilk dəfə görmələrinə baxmayaraq, artıq düşmən idilər; həm milli, həm şəxsi. Hər ikisi I yeri tutub ölkələrinə qayıtdılar. Ondan sonra heç vaxt MDB adı altında olan yarışmalara qatılmadılar...

Bir gün öz analarına danışdılar. Analar ağlaşdılar, vay-şüvən qurdular, özlərini dağa-daşa çırpdılar. Anuş yalvardı, Sona yalvardı: “Öz həyatınızı yaşayın. Düşmənçilik etməyin. Biz çəkdiyimiz əzablara öz həyat yoldaşlarınızı salmayın. Körpələrinizə yazığınız gəlsin. Özünüze yazığınız gəlsin...”

...Bir gün Nihadda komandirin onu çağırıldığını dedilər. Hərbi təzim edəndə polkovnik işarəylə stulu göstərdi. Və ağır-ağır sözbə başladı:

– Nihad, bir erməni dıqası bir snayperimizi və bir kapitanı vurub. Bizdə deyirlər ha, “quşu gözündən vurur”. Eynilə, hər ikisini gözündən vurub. Çoxdan belə hadisə olmurdu. Atəşkəs dövründə, az qalsın, bizim əsgərlər ilə onların əsgərləri səngərdən-səngərə bir-birinə siqaret göndərmək dərəcəsinə çatmışdı.

Nihad sakitcə dedi:

– Armendir!

Polkovnik duruxdu, lakin tez də əlavə etdi:

– Belarusda səninlə yarışan?

– Onun dəstxəttidir, cənab polkovnik!

– Onu susdurmaq lazımdır.

– Oldu, komandır. Olar indi gedim?

– Bəs evə dəymirsən?

– İş qurtarandan sonra gedərəm. Bu iş, onsuz da, gec-tez bitməlidir.

– Nihad, doğrudan, sənın atan onun atasını öldürüb?

– Onun atası da mənım atamı.

– Taleyə bax ey!

Nihad gündüzlər yatır, gecələr isə gözü snayper tüfənginin binoklunda dünyaya baxır, hərəkət edən, etməyən hər şeyi gözdən dəqiqliklə keçirir, qarşısındakının da eyni ustalıq və cəldiklə hər şeyi gözündən keçirdiyini çox gözəl bilirdi. Snayperçi də minatəmizləyən kimidir; bir dəfə səhv edir.

Oğullarının telefonlarına zəng çatmayan bədbəxt analar nə gecə yata bilirdilər, nə gündüz. Dilləri duada, əlləri göydə gəzirdilər. Bilirdilər ki, yerdən də kömək yoxdur, göydən də. Amma nə duadan əl çəkirdilər, nə də göydən...

...Gecə saat 03:00 idi. Nə Sona əməli-başlı yata bilirdi, nə Anuş! Sadəcə, mürğüləyirdilər. Birdən ikisi də yataqdan dik atıldılar. Dəhşətli səslə qışqırdılar:

– Allah, özün kömək ol!

Ağlaya-ağlaya bu iki bədbəxt qadın və ana göylərdən kömək istədilər... Kömək çatmadı... İki güllə səsi gecənin ölü sükutuna bənzər səssizliyini pozdu. İki parçalanmış başdan qan fışqırırdı. Hər ikisi bir-birlərini gözlərindən vurmuşdular...

...İki tabut, haradasa, eyni vaxtda qəbristana yetişdi. Analar meyit kimi, 4 yaşlı nəvələrinin əllərindən tutmuş halda, basdırılan tabutları göz yaşları ilə son mənzilə göndərirdilər. Nə oxunan qəhrəman təltiflərinə, nə ərlərinin heç vaxt görmədikləri heykəlinə baxırdılar. Ana sevgisindən doğduqları, indi isə

basdırılan, torpağın altına gedən ümidlərinə baxıb, sadəcə, balasını itirmiş qurd kimi ulayırdılar. Çürümüş iki tabutun yanına iki tabutu da qoyub getdilər.

Qırx gündən sonra atalarının yanında yatan oğulların heykəlini qucaqlayıb ağladılar, ağladılar. Sonra nəvələrin əlindən tutdular, qəbirlərin üstünə uzanıb “məni niyə qoyub getdin?” deyən gəlinləri ağlaya-ağlaya dikəldilər, birbaşa paytaxta getdilər.

...Bakıda yaşayan Sona bir gün - Nihadın ilindən sonra - Moskvadan bir teleqram aldı. Belə yazılmışdı: “Tbilisidə, Kürün qırağında, Baqratonun heykəlinin yanında. Bu yayın axırınıcı günü yerli vaxtla 15:00-da görüşək. Gəlinini və nəvəni də gətir”.

...Başdan-ayağa qara geymiş Sona, qara geyinmiş gəlini və nəvəsi deyilən yerə çatanda eyni ilə qara geyinmiş iki qadın və bir körpə gördülər. Sonanın da-lağı sancdı. Bu qadın kim ola bilər axı? Yaxınlaşdı. Qadın təmiz Azərbaycan dilində dedi:

– Sən Sonasan.

– Bəs sən kimsən?

– Mən Anuşam, Surenin arvadı.

– Bizim dildə nə təmiz danışırısan?

– Bizim başdaşlılar sizləri qovana qədər sağımız-solumuz türklər idi. Bir-revli idik. Dinimiz fərqli idi ancaq. – Anuş Sonanı qucaqladı: – Biz bədbəxt qadınlarıq, Sona. Sənin nəvən yetim, mənim nəvəm yetim, mənim gəlinim başsız, sənin gəlinin başsız.

Sona dedi:

– Bəlkə, oturaq?

– Oturaq.

–Qoy körpələr oynasın.

– Yaxşı...

İki nəvə və iki ana ilk dəfə görüşən və əllərində-

ki oyuncaqları bir-birinə göstərüb hərəsi öz dilində danışan bu məsumları dodaqlarında təbəssüm, göz yaşlarıyla, ən ülvə sevgiyə seyr edirdilər. Anuş çəkinə-çəkinə dedi:

– Bizimkinin adı... Surendi...

– Bizimkinin adı Səttar... Məni niyə çağırırsan?

– İstəyirəm ki, heç olmasa ildə bir dəfə görüşək.

– Bəlkə, iki dəfə?

– Yaxşı fikirdi. Amma niyə ironiya ilə dedin?!

– Mən körpələrin doğum günün nəzərdə tutdum. Bəs sən demədin axı görüşməyimizin məqsədi nədi, Anuş xanım?

– Eh, Sonacan! On-suz da, böyüyəndə bir-birlərini öldürəcəklər! Əsrlər boyu gedən qan davasının qurbanı biz kasıb-kusub oluruq. İstədim ki, heç olmasa bir-birlərini tanıyıb öldürsünlər...

Dəli Kür heç kimi vecinə almayıb min illər boyu getdiyi yol ilə gedir və onu səbirlə gözləyən Dəli Xəzərə çatmaq istəyirdi. Dörd bədbəxt qadıncıdan və iki xoşbəxt körpədən xəbərsiz-xəbərsiz axırdı... Anuş suya, iki körpəyə, gəlininə, Sonaya və Sonanın gəlininə baxa-baxa pıçıldadı:

– Siz türklərdə su aydınlıqdı. Bəlkə, heç bir-birlərini öldürmədilər...

2023, may-2024, aprel

MƏTİ OSMANOĞLU İLƏ TAMAMLANMAMIŞ SÖHBƏT

Məti Osmanoglu'nun ədəbi mühitin mühakiməsinə verdiyi "XIX əsr tarixlə ədəbiyyatın dialoqunda" adlı yeni kitabında uzun zamandır apardığı tədqiqatları toplanıb. Kitabda sual doğuran, oxucu ilə fəal dialoqa şərait yaradan məqamlar çoxdur. İlahə Səfərzadənin müəlliflə söhbəti bu dialoqun bir hissəsidir.

– Məti müəllim, kitabın adındakı “dialoq” anlayışı nəyi ifadə edir? Sizcə, tarix ədəbiyyatı danışdırır, yoxsa ədəbiyyat tarixi yenidən yazır?

– Bu suala iki aspektdən cavab vermək olar. Birincisi, istər bədii, istər elmi, istər siyasi, istərsə tarixi olsun, bütün mətnlər oxucu ilə, zamanla, keçmişlə və gələcəklə dialoqdur. Mətn məktub kimidir, mətn varsa, onun göndərildiyi ünvan da var və həmin ünvanla ünvanlanan arasında dialoq qaçılmazdır. Bu mənada, dialoq hər bir yazının, mədəni aktın daxili qanunudur. İkincisi, düşünürəm ki, bütün dövrlərdə tarix ədəbiyyatı danışdırır. Ədəbiyyatın tarixi yarat-

maq və ya yazmaq şansı yoxdur. Çünki ədəbiyyat sənətdir, müəyyən mənada yazıçının “uydurmasıdır”. Tarix isə uydurma ola bilməz. Tarixdəki hadisələr alimin və ya yazıçının iradəsindən asılı olmayaraq baş vermişdir. Tarixin hər bir anı faktdır. Aristotel “Poetika” əsərində poeziyanı tarixdən daha ciddi və daha fəlsəfi hesab edirdi. Çünki tarix yalnız *olmuşdan, faktdan* bəhs edir, poeziya isə *ola biləcəyi* əks etdirir. “*Ola biləcək*” deyilən şeyi də yazıçının təxəyyülü yaradır. Yazıçı təxəyyülündən doğulan ədəbiyyat daim tarixlə dialoqa girir, ona suallar verir. Ən başlıcası da, keçmiş yaddan çıxmağa qoymur. Lakin heç bir

halda ədəbiyyat tarixin yerini tutmur. Hamının eyni cür qəbul edəcəyi “obyektiv tarix” yaratmağın mümkün olub-olmaması isə tamamilə başqa məsələdir, tarix fəlsəfəsinin ən çətin suallarından biridir.

– **Kitab “Paradoksların fəvqündə” ön sözü ilə açılır. Sizcə, tarixlə ədəbiyyat arasındakı münasibətdə ən böyük paradoks nədir?**

– Keçmişdə olmuş, yaxud bu gün gözümüzün qarşısında baş verən hər hansı hadisəyə münasibətlər tamamilə fərqli ola bilər. Alimlər “fakt” anlayışı ilə “tarixi fakt” anlayışını fərqləndirirlər. Baş vermiş hadisə xam faktdır. Tarixi fakt isə artıq həmin faktın qeydə alınaraq yozulmuş, mənalandırılmış, seçilmiş formasıdır. Hegelə görə, tarixinin missiyası keçmişdə baş vermiş hadisələri mexaniki şəkildə toplamaq deyil, onları təfəkkürün süzgəcindən keçirərək fəlsəfi və mənəvi baxımdan yenidən canlandırmaqdır. “Təfəkkürün süzgəcindən keçirilərək yaradılan” isə istə-istəməz subyektivdir. Ona görə də, tarix və tarixə münasibətdə, tarixlə dialoqda hamını qane edə biləcək son hökmü vermək mümkünsüzdür. Hər tarixçi zamana özünü maraqlandıran sualları verir, zamanla öz dialoqunu qurur. Bu ünsiyyətdə maraqlı bir “inkarı inkar” mexanizmi işləyir: tarix obyektiv olduğunu iddia edir, lakin hər bir tarixi bilik öz təbiətinə görə subyektivdir. Yazıçı uydurmasından doğulan ədəbi mətn subyektivlik iddiasındadır, lakin yazıçı təxəyyülü bəzən tarixdən daha dərin həqiqəti əks etdirir: insanın o dövrün içində necə yaşadığını, nə hiss etdiyini canlandırır. Ən böyük paradoks da elə budur.

Kitab belə bir ideyanı izləyir ki, bütün paradoksların fəvqündə tarixlə

ədəbiyyat əbədi yol yoldaşdır və onların arasında bitib-tükənməyən bir dialoq var.

– **Kitabdakı yazılardan biri “Rusiyanın mədəni genosid siyasəti” adlanır. Sizin təhliliniz Azərbaycan tarixinə fərqli bir baxış nümayiş etdirir.**

– Yenə söhbətimiz paradoks kontekstinə qayıdacaq. XIX əsrdə Azərbaycan tarixinin ən böyük hadisəsi ölkəmizin bir hissəsinin Rusiya imperiyası tərəfindən işğal edilməsi, bir hissəsinin İranın müstəmləkəsində qalması oldu. Azərbaycanlı-türk etnosunun və bu etnosa aid coğrafiyanın imperiyalar arasında bölünməsi mədəni genosidin başlanğıcı idi.

Qafqazı burada yaşayan xristianları “himayə etmək” bəhanəsi ilə, “din qardaşlığı” pərdəsi altında işğal edən Rusiya Azərbaycan və ümumiyyətlə, müsəlman toplusuna sırf düşmən mövqeyindən yanaşırdı və siyasi işğal mə-nəvi işğalla tamamlanırdı.

İlk növbədə Qafqazdakı türk etnosunun adı dəyişdirildi.

Azərbaycan türklərinin “tatar” adlandırılması strateji gediş idi, bunun arxasındakı siyasi məqsəd bizim Qafqazda XIII-XIV əsrlərdən sonra məskunlaşmağımız barədə saxta və yanlış təsəvvür yaratmaq idi. Digər tərəfdən “tatar” adı rusların yaddaşında göynəyən tarixi travmaya toxunurdu. Məhz bu travmanın ağrısı ilə Azərbaycana qarşı “mədəni silmə” deyilən imperiya siyasəti ən amansız formada - mədəni genosid səviyyəsində həyata keçirilirdi. XIX əsrin ilk onilliklərində Azərbaycan türkləri Qafqazın hegemon etnosu, Azərbaycan dili isə ümumi ünsiyyət dili idi. Azərbaycan dili mədəniyyətin də ortaqlıq dili idi.

İmperiyanın yürütdüyü məkrli siyasət xalqın maddi və qeyri-maddi mədəni irsini, tarixi yaddaşını, kimlik kodlarını qəsdən şikəst etmək, əvəzləmək və ya yox etmək cəhdi idi. Ən böyük tarixi simvollarımızdan olan Gəncənin adının dəyişdirilib Yelizavetpol qoyulması, İrəvanın işğalından dərhal sonra tarixi Göy Məscidin pravoslav kilsəsinə çevrilməsi, Qafqaz ərazisində “Грузинская губерния” (“Gürcüstan quberniyası”), “Армянская область” (“Erməni vilayəti”) kimi dövlət strukturlarının yaradılması müqabilində azərbaycanlılar üçün heç bir milli ərazi vahidi tanınmaması, nəhayət, Azərbaycan aşiq sənətinin, musiqisinin, folklor nümunələrinin kütləvi şəkildə ermənilərin adına yazılması əsrin sonunda bizi, Həsən bəy Zərdəbinin ifadəsi ilə desək, zindəganlıq cənginin - ölüm-dirim müharibəsinin astanasına gətirmişdi. XX əsrin əvvəlində bu dava gerçəyə çevrildi. Həmin proseslərin ən çarəsiz qurbanı isə mənəvi varlığımız - mədəniyyətimiz idi...

– **Kitabda vurğulandığı kimi, XIX əsr həm də Azərbaycanda mənəvi oyanış əsri, maarifçi düşüncənin, elə-**

cə də milli ideologiyanın formalaşması dövrüdür. Buradakı paradoksu nə ilə izah edirsiniz?

– XIX əsr türk xalqlarının dünyanın hansı siyasi və mədəni qütündə yerləşmək barədə qəti qərar vermək, “Şərq, yoxsa Qərb?” sualını cavablandırmaq dövrü idi. Qərb bizdən çox qabağa getmişdi, onun arxasınca baxa bilməzdik. Osmanlı kimi dünyanın üç qitəsinə hökmranlıq edən imperiya əsrin əvvəlində “Tənzimat” haqqında fərman qəbul etdi, siyasi idarəetmədə və mədəniyyətdə Qərbi irəli aparan keyfiyyətləri mənimsəməyi və tətbiq etməyi dövlət siyasəti səviyyəsinə gətirdi.

Azərbaycanın Rusiya tərəfindən işğalı öz iradəmizdən asılı olmayaraq Qərblə bizim aramızda təmas xətti yaratmışdı. Rusiya imperiyası nə qədər ayrı-seçkilik etsə də, bir dövlət olaraq öz vətəndaşlarının hüquqları ilə hesablaşmaq məcburiyyətində idi. Bununla, Azərbaycan toplumu fərqli mədəniyyətlərin təmasından faydalanmaq imkanı qazanmışdı. Burada da böyük ayrı-seçkilik var idi. Məsələn, Tiflisdə, Mirzə Fətəli Axundzadənin işlədiyi qəza məktəbində 1843-cü ildə 116 erməni, 56 pravoslav (gürcü və rus) uşağı oxuduğu halda, cəmi 1 (bir!!!) müsəlman uşağı təhsil alırdı. Bu, yetərincə ibrətamiz bir statistikadır.

O dövrdə Azərbaycan ziyalıları dövlətin görəcəyi işi öz üzərlərinə götürdülər və bu böyük missiyanın öhdəsindən şərəflə gəldilər. Abbasqulu ağa Bakıxanov, İsmayıl bəy Qutqaşanlı, Mirzə Fətəli Axundzadə kimi ziyalılar Rusiya dövlətinin rəsmi rütbəli məmurları olsalar da, onların “sinəsində döyünən vətəndaş ürəyi” (S.Vurğun) tarixlə fəal dialoqu təmin edirdi. Əsrin sonlarına doğru yeni düşüncəli ziyalıların yetişməsi, xüsusilə, “Əkinçi” qəzetinin nəşri, ən əsası da, Bakıya qədər uzanan sənaye inqila-

bı, kapitalist münasibətlərinin formalaşması Azərbaycan toplumunun millətə çevrilməsində müstəsna rol oynadı.

– **“Toplumun millətə çevrilməsi” ifadəsini necə şərh edə bilərsiniz?**

– XIX əsr Avropada və bütün dünyada milli rəqabətin kəskinləşdiyi, ideoloji qarşıdurmaların intensivləşdiyi bir mərhələdir. Dünyanın sürətlə dəyişdiyi həmin əsrdə Azərbaycan da tarixlə ayaqlaşmaq, mürəkkəb Qafqaz reallığında milli rəqabətdə dala qalmamaq məcburiyyətində idi. Millətin formalaşması üçün toplumun özünü ayrıca siyasi və mədəni varlıq kimi dərk etməsi mühüm şərtlərdəndir. Millət olmaq üçün toplum öz keçmişini ortaq tarix, bugünkü varlığını isə ortaq hüquq və tale daşıyıcısı kimi qəbul etməli, gələcəyə dair hamını əhatə edən planlar qurmalıdır. Bunları təmin etmək üçün milli ideologiyayı təmsil edən ziyalı təbəqəsi yetişməli, milli mətbuat, milli ədəbiyyat, müvafiq təhsil sistemi olmalıdır.

XIX əsrin ortalarına qədər Azərbaycan ərazisində yaşayan türkdilli müsəlman icmaları özlərinin kimliyini daha çox ərazi (Şirvan, Qarabağ, İrəvan, Naxçıvan, Qazax və s.), din və tayfa mənsubiyyəti ilə müəyyən edirdi. Rusiyanın işğalından sonra Qafqazdakı ayrı-seçkilik, azərbaycanlılar ilə xristian əhali, xüsusən də, ermənilər arasında rəqabət şəraiti yaratmışdı. Yeni tarixi şəraitdə Azərbaycan toplumu da öz milli varlığını hiss etməyə və tanımağa məcbur idi. Burada tarixin yaratdığı imkan da öz rolunu oynadı. XIX əsrin ikinci yarısında Bakının dünyanın neft sənayesinin mərkəzinə çevrilməsi, kapital axını, sənaye inqilabı və milli burjuaziyanın yaranması tarix səhnəsinə milləti gətirdi.

Paradoks isə burasındadır ki, **məhz mədəni genosid təhlükəsi** toplumun özünü bir millət kimi yenidən qurmasında təkanverici amilə çevrildi. Milli rəqa-

bət, zülmə qarşı müqavimət teatrın, mətbuatın, dünyəvi məktəblərin yaranmasını sürətləndirdi. XIX əsrdə milli ideologiyanın yaranması prosesi həm özünümədafiə, həm də yaradıcılıq idi. Bu proses anlayan insanlar üçün nə qədər ağırlı olsa da, ən etibarlı qurtuluş yolu idi...

– **“Əkinçi” bədii-publisistik qəzet olmayıb. Bununla belə, qəzetdə ədəbiyyat məsələlərinin əhatə olunması ilə bağlı müxtəlif səviyyələrdə elmi tədqiqatlar aparılıb. Sizin bu mövzunu yenidən ədəbiyyatşünaslığın gündəminə gətirməyinizin başlıca səbəbi nədir? Mövzunun elmi aktuallığını nədə görürsünüz?**

– “Əkinçi”nin və bir qədər də konkret desək, Həsən bəy Zərdabının ədəbiyyata münasibəti, sözün yaxşı mənasında, “cəmiyyət mühəndisliyi” məsələsi idi. Həsən bəy və onun yaxın məsləkdaşları qəzetə də, ədəbiyyata da milləti təşkil etməyin tribunası kimi baxırdılar və o dövrün şairlərindən millətin birliyinə kömək edən əsərlər yazmağı tələb edirdilər. Bu onların maarifçiliyindən irəli gəlirdi. Ümumiyyətlə, Avropada da, Osmanlıda da, Azərbaycanda da maarifçiliyin əsas missiyalarından biri cəmiyyəti savadlandırmaq, insanları ortaq məqsədlər ətrafında səfərbər etmək və millətin formalaşmasına xidmət göstərmək idi. “Əkinçi” bədii-publisistik qəzet olmasa da, onun yaradıcıları məhz milli ideologiyayı yaratmaq missiyası daşıdıqlarını hiss edirdilər. Zərdabi ədəbiyyatı “millət quruculuğunun” etibarlı bir vasitəsi kimi görürdü. Lakin burada da işimizin paradoksdan keçdiyini görürük. Həsən bəy Zərdabi xeyli sonra - 1906-cı ildə “Həyat” qəzetində təəssüflə xatırlayacaqdı: *“Keçmişdə “Əkinçi” qəzeti çıxanda o vaxtın şairlərindən yazıb təvəqqe eləmişdim ki, bülbülü və gülü*

tərif və bir-birlərini həcv etməkdən əl çəkib elm təhsil etməyin nəflərindən və biz müsəlmanlara olan zülmərin barəsində şeirlər yazıb onları bizim aşuqlara xoş sövt ilə oxumağı öyrətsinlər ki, aşuqlar onları toylarda oxuyub əhalini oyatmağa səbəb olsunlar. Onlardan bircə Seyid Əzim Şirvani elm təhsil etmək nəflərindən bir neçə şeir yazmışdır ki, “Əkinçi”də çap olunmuşdu. Amma qeyri şairlərimizdən heç bir cavab gəlmədi. O ki bizlərə olan zülməldir, o barədə məliküşşüəra Seyid Əzim Şirvani də bir şey yazmadı...”

“Əkinçi” qəzetində ədəbiyyat məsələlərini gündəmə gətirməyimin başlıca səbəbi ədəbiyyatın “millət quruculuğuna” təsiri məsələsinin az öyrənilməsidir. Bu mövzunun elmi aktuallığı isə ondan ibarətdir ki, bugünkü Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı və ictimai fikri milli kimliyin, yaddaşın və ideologiyanın formalaşmasında ədəbiyyatın rolunu anlamaq baxımından hələ çox məqamlara aydınlıq gətirməlidir...

– **Kitabda və ümumiyyətlə, sizin yazılarınızda “yaddaş” müxtəlif söz birləşmələrində qarşımıza çıxır: janrın yaddaşı, milli yaddaş, mədəni yaddaş və s. Yaddaş sizin üçün elmi kateqoriyadır, yoxsa bədii-metaforik yanaşma?**

– Hər bir insanın fərdi yaddaşı olduğu kimi, cəmiyyətin, xalqın, hətta ədəbiyyatın janrlarının da yaddaşı var. Mən “janrların yaddaşı” ifadəsini heç də metafora kimi işlətmirəm. Bu, nəzəri ədəbiyyatdan gəlir. Bu ifadəni Mixail Baxtin elmi termin kimi işlədir. Onun yığcam nəzəri şərhı bundan ibarətdir ki, yazıçı bir roman, bir poema, yaxud bir şeir yazarkən, özü belə, fərqiində olmadan, tarix boyunca formalaşmış arxetiplərdən istifadə edir. Hər bir janr özünə

aid “ehkamlar”, yaxud dəyişməz qanunlar çərçivəsində keçmişin bədii təcrübəsini gələcəyin mətnlərinə ötürür. Ona görə də, ədəbiyyatın tarixi janrın yaddaşı ilə hesablaşmaya bilməz. Dərindən baxsaq, XIX əsrdə maarifçilərlə divan ədəbiyyatı təmsilçiləri arasında müzakirəyə səbəb olan amillərdən biri də janrın yaddaşıdır.

Yaddaş, həm də, sosial və mədəni hadisədir. Xalq öz ortaq keçmişini yaddaşa qavrayır və nəsilən-nəslə ötürür. Bu mənada, yaddaş keçmişə xatırlamaq üçün “xatirə kitabı” deyil, zamanın iki sahili - keçmişlə gələcək arasında körpüdür. Başqa sözlə, yaddaş keçmişə aid olduğu qədər gələcəyə də aiddir. Bunun gələcək hissəsi öz ifadəsini daha çox sənətdə, o cümlədən, ədəbiyyatda tapır. Şeirin metaforik dildə “gələcək haqqında xatirə” adlandırılmasının bir yozumunu da bunda axtarmaq olar.

Kitabda “Hacı Nurunun şeir dəftəri” adlı bir yazı var. Hacı Nuru Azərbaycan ədəbiyyatında ilk dram əsərinin - “Hekayəti-Molla İbrahimxəlil”in maarifçi şair obrazıdır. O, tarixi bir əsər yazıb. Ancaq cahil mühit şairə öz dəftərini açmağa, orada yazılanları oxumağa imkan vermir, yaddaşın kitabını bağlı saxlayıb, elmə daban-dabana zidd olan cəfəng bir şeyiəni müzakirə edir. Cəhalət yaddaşın ağzına daş basır, Molla İbrahimxəlil deyilən bir fırlıdaqçının heç bir elmi əsası olmayan “iksirini” müzakirə edir...

Ədəbiyyat tarixi isə şair Hacı Nurunun şeir dəftərini açıb yenidən oxuyur - yaddaş mövzunu döənə-döənə ədəbiyyata qaytarır: C.Məmmədquluzadənin “Anamın kitabı”, “Şeir bülbülləri”, İsa Muğannanın “İdeal”, Yusif Səmədoğlunun “Qətl günü” kimi əsərlərində yaddaşa yadlaşmağın faciəsi əks etdirilir.

Görünür, mənim yazılarımda “yaddaş” sözünün aktivliyi keçmişlə gələcək arasında körpüdən keçərkən körpü haqqında düşüncələrimdən irəli gəlir...

– **Kitabın son bölümü “Tamamlanmamış portretlər” adlanır. Portretlər niyə tamamlanmayıb?**

– Portretlərin tamamlanmaması, daha doğrusu, tamamlana bilməməsi ədəbiyyatşünaslıq elminin və söz sənətinin təbiəti ilə bağlı estetik hadisədir. Müasir ustad nəzəriyyəçilərdən Hans-Robert Yaussun qeyd etdiyi kimi, ədəbiyyat tarixi daimi “təhrik” mənbəyidir. Hər dövr ona miras qalan mətnlərdə öz keçmişini yenidən oxuyur, tarixlə ədəbiyyatın fərqli dialoquna şahidlik edir.

Kitabdakı yazılarda bu gündən keçmişimizə baxarkən tarixlə ədəbiyyatın dialoqunda bəzən bir-birinə zidd, təzadlı mövqeləri dinləməyə, böyük həqiqəti səs müxtəlifliyinin içində axtarmağa çalışmışam...

– **Sizi səhv anlamadımsa, tarixlə ədəbiyyatın dialoqu da portretlər kimi tamamlanmamış qalan əbədi bir prosesdir. Bəs bizim bu dialoqumuz?**

– Əgər səndə və oxucuda tamamlanmamış təsəvvürü yaradırsa, faydalı olacağını düşünürəm...

Əli bəy **AZƏRİ**

MESSİ

Həcc ziyarətindən qayıdandan sonra bir neçə gün özümə gələ bilmədim. Yol yorğunluğu canıma necə hopmuşdusa, çıxmırdı. Yanıma gəlib-gedənlərin əlindən dincələ də bilmirdim. Nəhayət, ziyarətçilərin əl-ayağı evimizdən yığışın deyə, həftənin tamamında qonum-qonşu, dost-tanış üçün ziyafət vermək qərarına gəldim. Məqsədım xudmani bir süfrə açmaq idi, lakin son qadağalardan ehtiyatlanırdım. Ehsan süfrələri yavaş-yavaş sıxışdırılıb aradan qaldırılırdı. İndi biz hacı-mollaların adı vayqanlıydı. Harda ehsan süfrəsi görürdülər, tutub molla-hacını döyürdülər. Elə bil ki, də-də-babalarının min dörd yüz ildən bəri davam etdirdikləri bir ənənənin günahkarı biz idik.

Əlqərəz, düşünüb-daşınıb çay süfrəsinin üzərində dayandım. Xurmalı, ləbləbili, şorqoğallı zəngin bir çay süfrəsi açdırdım. Qonaqlar gəldi. Oturduq, söhbətləşdik. Adamlar məni maraqla dinləyir, asta-asta çay içir, süfrədəki nemətlərdən dadırdılar. Mən də onların marağından cuşa gəlirdim. Həcc səfərimdən, yolda gördüklərimdən, eşitdiklərimdən elə həvəslə danışırıdım ki, özü-

mün də xoşum gəlirdi. Yola salındığımız gündən ta qayıdıb gələne kimi, nə görmüşdüm sə, hamısını danışdım. Dağın başında ilişib qalmış dəvə ilə şəkil çəkdirməyimiz, şeytani daşa basmağımız, yeddi təpənin birinin başından o birisinin başına qədər uşaq kimi qaçmağımızdan o qədər danışdım ki, axırda yoruldum. Gedənlərin hərəsinə bir fincan zəm-zəm suyu içirdib, əllərinə təsbəh verib yola saldım.

Qonaqların arasında Daxıl adında bir adam da vardı. Daxıl uşaqılıq tanışımıydı, mənimlə bir sinifdə oxumuşdu. Heyvərinin biri ydi, dərəcə-zadə marağı olmadığı kimi din-iman da qanmazdı. İndi onun gəlib məni tapmağı möcüzə kimi görünürdü. Orta məktəbdən sonra nə bir-birimizi axtarmışdıq, nə də rastlaşmışdıq. Heç marağında da olmamışdım. İnanmağım da gəlmirdi ki, Daxıl gəlib çənəmin altını kəsdirib, Həcc söhbətlərinə belə maraqla qulaq asır. Dedim bəlkə, qəlbində hidayət çırağı yanıb, adam dinə-imana gəlib. Hamı dağılışıandan sonra Daxılla daha yaxından hal-əhval tutdum. Evləndiyini, üç qız atası olduğunu dedi.

– Allah səni imtahana çəkir, – dedim:
– Bilirsən də, üç qızı ədəb-ərkanla böyüdüb ev-eşik eləyən atalar sorğu-sualsız cənnətə düşürlər.

Nəsə, Daxıl dediklərimdən xumarlandı, bir az qımışdı və irişə-irişə dedi:

– Nolar, ay Hacı, Allah məni belə sevirsə, bircə dənə oğul payı da verib sevindirsən də, nolar...

– Nə deyim? – Quruyub qaldım: – Biz onun işlərinə qarışa bilmərik. Özü bilən məsləhətdir.

– Yenə də, ay Hacı... – Daxıl əl çək-mədi: – Sən indi Hacısan, Allaha bir köynək yaxınsan. Namaz qılanda dua elə, bəlkə, səni eşidə, mənə bir oğlan payı verə.

– Hə, nə olar. Dua eləməyində, eləyə-rəm. Bundan asan nə var ki...

– Bax, Hacı, getdiyin o Kəbə haqqı deyirəm, Allah mənə bir oğlan payı versin, qulağına duanı sənə oxutduracağam, nəmərinə də adına layiq verəcəyəm.

Daxıl o gedən getdi. Daha mənimlə əlaqə saxlamadı. Mən də bir müddət verdiyim sözə əməl elədim. Hər dəfə namaz qılanda dua elədim ki, Allah Daxıla bir oğlan payı versin, onları sevindirsən. Sonralar iş-güc başımı necə qatdısa, o da yaddan çıxdı.

Bilmirəm, bir il keçmişdi, ya bir az artıq olardı, bir axşam Daxıl mənə zəng elədi. Özü deməsəydi, səbindən tanımayacaqdım, çünki heç adını da telefonuma yazmamışdım.

– Hacı, muştuluğumu ver, oğlum olub!

Daxılın birbaşa mətləbə keçməsi məni kəşf etdi. Həm sevindim, həm də təəccübdən quruyub qaldım:

– Ay məşallah! Ay məşallah! Böyük oğlanlardan olsun! Atasını, anasını, bacılarını sevindirsən.

– Hacı, sözümüz sözdü, sabah gəl, süfrə hazırlatdıracağam, duasını qulağına oxu.

Ertəsi gün onlara getdim. Həqiqətən də, Daxıl xudmani bir süfrə hazırlatmışdı. Oturduq. Allahın verdiyi nemətlərdən doyunca yedik. Uşağı gətirdilər. Durub qucağıma aldım. Ay parçası kimi idi. Başladım duasını oxumağa. Oxudum, oxudum, sonda adını deməliydim axı, onu da soruşmamışdım. Duanı dayandırıb üzümü Daxıla tutdum:

– Adı-sanı yaşasın. – dedim: – Uşağa nə ad qoymusunuz?

– Messi. – Hazırcavablar kimi Daxıl fəxrlə səsləndi, heç orta məktəbdə oxuyanda belə hazırcaavablıq eləmirdi, müəllim sual verəndə, başını partanın altına soxurdu ki, onu görməsinlər.

– Heç olmasa, Ronaldo qoyardınız. – Mən də atmacamı atdım, hirsimi birtəhər boğmaladım: – İndi axı Ronaldo daha məşhurdur.

– Ronaldonu o biri nəvəmə qoymuşuq. – Otağın o başında, yerə salınmış saçaq yunlu qoyun dərisinin üstündə oturmaş yaşlı qarı əlindəki çubuqla iki-üç dəfə yerə döyəcəldi ki, ona tərəf baxım: – Heç Messi də Ronaldodan zəif ad deyil. İndi ikisi də dəbdədir.

Birtəhər özümü cəmləşdirdim, duamı oxuyub yekunlaşdırdım. Uşağı anasına verib çıxmaq istədim. Daxıl da ayağa qalxdı ki, məni yola salsın. Maraqlı üstün gəldi, soruşdum:

– Bəs qızların adı nədir?

– Laura, Liza, Lia. – Daxıl yenə də hazırcaavablar kimi dilləndi, üçünün də adını birnəfəsə söylədi.

Daha heç bir şəkk-şübhəm qalmadı. Sınıf yoldaşım Daxılın qəlbində hidayət çırağı, həqiqətən də, şölələnirdi. Özü də elə şölələnirdi ki, istisi aralıdan sifətimi qarsdı. Di gəl ki, bu hidayət çırağını kim yandırmışdı, bax, onu ayırd edə bilmədim.

Seir VAXTI

Şəfəq SAHİBLİ

DİLİMİN UCUNDA

Uzaqlarda üşüyür
boynumu qucaqlamaq
həsrətilə
düyün düşən qolların...
Gözləri doluxsunub
sənə gələn yolların...
Əllərimin hənəri
yaralı göyərçintək
hələ də çırpınır ovçunda.
Adın qəzaya düşdü
Dilimin ucunda.

XATİRƏ

Xəbərin varmı?
Könlümün xatirə
mövsümüdür...
Barmaqlarım səni soruşur
Ovcuma tökülən göz
yaşlarımdan.

XƏFİF- XƏFİF

Baharda kol dibində
Xəfif-xəfif
Gülümsəyən bənövşə kimi
Sevdim səni...
Səni elə sevdim,
“Sevgi” sözünün dodağı
çatladı...
Səni elə sevdim,
Həsrət utandı
özündən...

QAĞAYILAR

Qağayılar
qırçın-qırçın dalgalar kimi
səpələnir dənizə.
Bir qız dayanıb sahilə
qayalarla göz-gözə.
Bir gəmi ayrılır
uzaq limandan.
Bir ürək qopmaq istəyir
küləkdən, yağışdan, tufandan.

Bu mənəm, sahilə dək.
Gələcək o gəmi,
o yağış, o külək,
bir də...

SƏNİN SAHİLİN

İçimdə bir dəniz ölüb,
Duzlu suların yuxusu
ləpələnir xatirələrimdə...
Yaşıl-yaşıl
yosun qoxusu gəlir
kirpiklərimdən...
Üzür göz yaşlarımda
ölü balıqların səsi.
Bu ölü dənizin sahilində
səbrim
havalı-havalı gəzir.
...İçimdə ölən dəniz,
Əvvəlimmə, sonrammı?
...Ölmək-ölməkdir...
Ölmək - Tanrı səbrinin
sahilinə gəlməkdir...
Mən sənin sahilinəm,
İçimdə ölən dəniz.

ŞƏHİDLƏR

Bir sehrli qaranlıq
Köynəyindən keçib gəldik.
Alnımızın yazısını
Boyumuza biçib gəldik.

Ömrü güllə darağıtək
Boşaltdıq vaxtın köksünə.
Son nəfəsi güzgü kimi
Tutduq dünyanın üzünə.

Yoxmuş cavabsız bir sual,
Ölüm də bir cavab imiş.
Ölüm sevməzlər içində
Ölmək də bir savab imiş.

TORPAĞA DÖNÜRƏM, VƏTƏNLƏŞİRƏM

Burda gəncliyimi salıb itirdim -
Mərmilər şumlayan torpağın üstə.

Mən öz ürəyimin arzularını
Sərmişəm üçrəngli bayrağın üstə.

O qızın gözləri hələ yol çəkir,
Ağarmış telindən xəbəri yoxdur.
Hər gecə səngərin səssizliyində
Mənim duyğularım muğam oxudu.

Gah qarın üstündə, gah yağış altda
Onun xəyalıyla isinir ürək.
Hərdənbir qoxlayıb yuxularımda,
Xatirə-xatirə diksindir ürək.

Söykənib bəxtimin divarlarına,
Sönmüş bir ocağın közün eşirəm.
Səngərin çiyninə qoyub başımı,
Torpağa dönürəm, Vətənləşirəm.

BÖYÜKDƏN UŞAĞA

CIR TUT

Budağa yapışıbdı,
Nə suyu var, nə dadı.
Xoşlamırlar uşaqlar,
Cır tutdur onun adı.

AĞ TUT

Yaxına gəl, çəkinmə,
Ağ tutdan ye birini.
Çox xoşuna gələcək,
Bal kimi şipşirindi.

XAR TUT

Köməyə çat, babacan,
Barmaqlarım oldu qan.
Dəcəllik etməmişəm,
Dərib yedim xar tutdan!

NAR

Babanın narı vardı,
Ortadan narı yarı.
Uşaqlar daddı nardan,
Çoxlu giləsi vardı.

DOVŞAN BƏRƏSİ

Şabranda örüşü
Çəpərə alıbdılar.
Dovşanlara çox geniş
Bir bərə salıbdılar.

Dovşanların rəngləri
Ağ, qaradı, boz, sarı.
Hər cürə yaşdadılar
Bərənin dovşanları.

Qaldıqları yuvalar
Dayaz deyil, dərinidir.
Qış çağları istidir,
Yay günləri sərendir.

Bərədə cərgə-cərgə
Ot tayası qurublar.
Yorğun düşmüş dovşanlar
Burda mürgü vurublar.

Bəziləri dəcəldi,
Yerli-yersiz dalaşır.
Dinçlik nədir bilməzlər,
Bərə boyu dolaşır.

Çox incə olsalar da
Dovşanların dişləri
Kələm, kök, ağac şiri,
Çeynəməkdir işləri.

Yolunuz düşsə əgər,
Ay uşaqlar, gələrsiz,
Bu dovşan bərəsini
Heyranlıqla süzərsiz.

ƏL ÇALIB ALQIŞLAYAR

Hamı yaxşı tanıyır
Bu bir yaşlı Məmini.
Yamancana tapıbdı
Dəcəlliğin çəmini.

Yuxudan oyananda
Boş görəndə otağı,
Bir-birinə qatır,
Çarpayıda yatağı.

Yastığı didişdirir,

Gücü çatmır, dirəşir.
Balıncı döyəcləyir,
Qucaqlayıb güləşir.

BULAQ

Dağların ətəyində
İnci sulu bulaq var.
Bulağın gözündə də
Bitib yabanı otlar.

Bir-bir yoldum otları,
Sandım, bulaq ağlayır.
Baxdım, fərəh-sevincdən
Bulaq coşub-çağlayır.

Bulağın buz suyundan
İçəmmədim, dayandım.
Ancaq ayna suyunda
Sığallandım, darandım.

BAKİ ŞƏHƏRİ

Xəzərin sahilindən,
Baxır Bakı şəhəri.
“Gilavar”la, “Xəzri”ylə
Açılır hər səhəri.

Yaşı qədim, uludu,
“Qız qalası” qeyrəti.
Görənlərdə oyadır
Əfsanəni, heyrəti.

Tarixləri yaşadır
“Şirvanşahlar sarayı”.
Burda görüb, duyursan
Yaşanan dərd-harayı.

İçərişəhər kimi
Memarlıq incisi var.
Novruz günləri burda
Tonqal çatıb, qalarlar.

Qobustan qayaları
Yaşadır çox sirləri.
Müqəddəsdi, uludu
Məbədləri, pirləri.

Qoynunu seyr edəndə
Mavi gözlü Xəzəri,
Qağayılar cəlb edir,
İlk baxışdan nəzəri.

Yağışı, küləyi bol,
Qırovu, qarı azdı.
Göyərçinə, qumruya
Qış günü burda yazdı.

Məşəl yanan zirvənin
Şəfəqlənir hər yanı.
Nur selində uyuyur,
“Şəhidlər Xiyabanı”.

Bakının qucağında
Xiyabanlar yer alır.
Sevilən dahlərə
Abidələr ucalır.

Gözəlliklər cəlb edir
Qoynuna gələnləri.
Həm qədimi binalar,
Həm də göydələnləri.

“Gilavar”la, “Xəzri”ylə,
Açılır hər səhəri.
Günü-gündən gəncleşir
Qədim Bakı şəhəri.

PÖHRƏLƏR

Yamancana sozalmışdı
Xan çinarın pöhrələri.
Su içəntək açıldılar
Pöhrələrin çöhrələri.

YAĞIR YAĞIŞ

Narın-narın
Yağır yağış.
Gölməçəyə
Salır naxış.

AYANDI

Rəqs eyləyən bir qıza:
“Dovşan”, – dedim, dayandı.
Maskasını soyundu,
Dedi: “Adım Ayandı”.

ƏRİMİR

Qar yağanda bağçadan
Hamı evə tələsir.
Saçımıza yağan qar
İsti duycaq, əriyir.

Deyirəm ki, görəsən,
Bu nə sirdir, bu nə sirr,
Babamın saçlarına
Yağan qarlar ərimir?

AYTƏNƏM

Boynubükük bitən gül,
Nə olubdu, qəmlisən?
Ağlamısan elə bil,
Ləçəkləri nəmlisən.

Səndən şeir bilirəm,
Mənə öyrədib nənəm.
Tanımadın sən məni?
Səni sevən Aytənəm!

ƏSGƏR NƏĞMƏSİ

Eldə, obada
Xoş titrəyiş var.
Bağçada, bağda
Oxuyur quşlar.

Çöllər bürünüb
Al lələsinə.
Şəbnəmlər qonub
Piyaləsinə.

Kövrək sədalar
Qaval, tarındı.
Uçan nəğmələr
Uşaqlarındı.

Göy üzü mavi,
Üfüqlər duru.
Ələnib yerə
Günəşin nuru.

Çaylar səs salar,
Coşar dərədə.
Ceyran-cüyürlər
Mələr bərədə.

Bir səs də var ki,
Ləldi kəlməsi.
Qəlb ovsunlayan
Əsgər nəğməsi.

Sadıq QARAYEV

ÇALASI

– Al bu ziri, get Elmira xalandan çalasını al gətir, qatıq çalım.

– Ay nənə, axı öz qatığınızdan niyə saxlamırsınız çalasını üçün? Ya da, bizdə də qatıq var da, gedim anamdan alım, gətirim. Niyə hər dəfə məni obanın o başına çalasını gətirməyə göndərirsen? Onların eşşək boyda itləri də var.

Nənəm üz-gözünü turşudub hirsle dedi:

– Sənə nə deyirəm, onu elə! Elmira xalanın qatığı yaxşı olur, ondan olan çalasından elə o dadda qatıq tutur.

Yenə nələc qalıb, çadırların önündən keçərək obanın o başına, Elmira xalagilin çadırına tərəf deyində-deyində getməyə başladım. Hər çadırın önündə də bir, ya iki çoban iti, tərs-tərs adama elə baxırdılar ki, sanki gözlərindən “gəlib səni qaparam ha!” oxunurdu. Ona görə də, onların gözünün içinə baxmırdım, amma fikrim o tərəfdə olurdu ki, cumsalar, vaxtında bilim, gərməşov ağacını sağa-sola yellədir özümü qoruyum.

Gedəndə bu “it postlarından” sakitliklə keçə bildim, elə bil nənəm onlara tapşırırmışdı ki, imkan verin, Elmiranın

çalasısından gətirsin. Gözlədiyimin əksinə, Elmira xala məni gülə-gülə qarşıladı, ziri qatıqla doldurdu, hələ üstəlik, mənə isti lavaşda şor-kərə dürməyi də verdi.

Dürməyi yeyə-yeyə geri qayıdırdım. İtlər bu dəfə mənə başqa cür baxırdılar. Quyuqlarını bulayır, dilləri ilə ağız-burunlarını yalayır, sanki “noolar, o isti çörəkdən bizə də ver” deyirdilər.

Elə bil bayaqkı itlər deyildilər. Mən də hər dəfə dürməyimdən bir diş qoparıb onlara atırdım. Nənəmgilin çadırının yanına çatanda dürmək qurtarmışdı, itlərlə birlikdə yemişdik.

Danışır ki, rəhmətlik babam da müharibədən əvvəl, aclıq vaxtlarında aldığı iki çörəyin birini evə gələ-gələ böyür-başına toplaşan itlərə atırmış. Onu da deyirlər ki, o vaxtlar çörəyin ətri də başqa cür idi, kəndin o başında təndir salıb çörək yapanda, bu başında qoxusu hiss edilirmiş. Bəlkə də, camaatın hissiyyatı güclü, diri imiş. Babam evə gələndə nənəm onu danlayarmış ki:

–A kişi, dörd yetimçən ac quş balası kimi ağzını açıb səni gözləyir, sən də

çörəyi yolda itlərə verirsən. Sən nə cür adamsan?

Babam da gülərək deyirmiş:

– Mən itlərə desəydim ki, çörəyi uşaqlara aparıram, başa düşəcəkdilər?

Mübahisə böyüyəndə babamın hövsələsi daralar, nənəmə bir-ikisini çəkərmiş. Ancaq nə babam itlərə çörək verməyi yaddan çıxarar, nə də nənəm onu danlamaqdan yorularmış- “payını almağı” da yerində...

Babam itlərə çörəyi ac olduqları üçün verərdi, mən isə dürməyimdən “istədiklərinə” görə, həm də qorxudan onlara vermişdim.

– Ay nənən ölsün, elə dürməyini dişləyib itlərə verdin ki! Bayaqdan sənə baxırdım, – nənəm ziri əlimdən alıb gül-gülə üzümə baxdı, soruşdu:– Elmira xalan sənə nə deyirdi, elə bil nəse tapşıırırdı?

– Nə bilim, ay nənə, o qədər qarmaqarışıq şey dedi ki, heç nə anlamadım. Elə bil sənin haqqında nəse deyirdi, bir də Yaysəmən xalanın adını çəkirdi.

Elə bu vaxt Elmira xala özü də gəlib çıxdı, elə bil verdiyi çalasının dalınca gəlmişdi ki, görsün, necə qatıq tutacaq.

Nənəmlə başladılar söhbətə. Nəsə həyəcanla danışdırlar, arada da Yaysəmən arvadın adını çəkirdilər. Bəlkə də, Yaysəmən xala nənəmin “beynini çalır-dı”, bilmədim, mənim isə fikrim “bozenin” yanında idi: “Görəsən, hardadır? Gedib tapım gətirim, bu gün quzuya getməmişəm, boş vaxtımdır, eşşəyi minib “saqqıza” gedim. Deyirlər, Sarı döşdə yaman saqqız var, o gün Həsən kişi bir parç “tutmuşdu””.

– Nə ağzını ayırıb tamaşa edirsən?! Gəl, get bir qurtqurt (*su qabı*) su gətir, – anam məni səslədi.

Bu dəfə də qurtqurtu götürüb deyində deyinə bulağa su gətirməyə getdim. Yolda dədəmin “çalış, bir işlə məşğul ol, yoxsa hərə sənə nəse tapşıracaq, boş qa-

tarı yükləyərlər” fikrinə haqq qazandırdım.

Bərk soyuq idi, adamın elə bil paltarından keçib dərisinə, oradan da ruhuna çökürdü.

“Görəsən, ruhlar üşüyür?” Ağlıma gələn bu fikir soyuqdan ruhun titrəməsindən, ya ağlın küləkləməsindən idi, bilmədim. Bir onu bilirdim ki, Bakı iqliminə görə insan yaşayışı üçün əlverişli məkan deyil. Burada külək və rütubət yayda adamı çirklifason tərlədir, cin kimi boğur, qışda isə soyuğu şiddətləndirir. Naxçıvanın, Kəlbəcərin soyuğu bundan çox olsa da, adamı belə üşütmür. Elə bil oralarda soyuq da dağlar kimi vüqarlıdır, adamla adam kimi müharibə edir. Bakıda isə külək hər cür hiylə edir, gah istini, gah da soyuğu yelləyir.

İşdən gəlirdim, yorulmuşdum, adəti üzrə, marketə girməliydim, uşaqlar hərəsi bir şey tapşırırdı. Kiçik qızım isə bir şokolad şəkli atmışdı ki, “çox xoşum gəlir, bundan al”. Arxasınca da, müasir dövrdə uşaqlı-böyükü hamının “hiylə” növlərindən olan ürək, nə bilim nə şəkilləri...

Bu cür “smayliklər”, sel kimi xəbərlər, sürətli hadisələr insanın süd kimi beynini dəyişir, elə bil qatıq çalır. Bəlkə də, elə insan buna görə getdikcə qocalır...

Yadıma düşdü ki, son vaxtlar sosial şəbəkələrdə Kəlbəcərdə qazın olmaması, hansısa təzə salınmış qəsəbədə yanğın çıxması və s. xəbərlər çoxalıb. Bu cür xəbərlər də hərəsi bir dadda olan, beynlərdə fikirləri bərkitmək, dəyişmək, necə deyərlər, ictimai fikir yaratmaq, qarışdırmaq üçün çalasıdırlar.

Axı insan yaşayan yerdə qaz, işıq kəsilmə bilər, yanğın da olar, qışda su da donar, burada qeyri-adi nə var ki? Bakıda,

Gəncədə və s. iri şəhərlərdə də bu hadisələr baş verir, heç o qədər söz-söhbət olmur. Niyə məhz işğaldan azad edilmiş yerlərdə, təzədən məskunlaşmış şəhər və qəsəbələrdə belə hadisələr olanda ondan çalası xəbər kimi istifadə edirlər? Kimə, hansı “ağız dadına” bu cür qarışdırmalar lazımdır? Gül kimi “südümlü”- qələbəmizi dəyişmək istəyirlər. Axı vaxt var idi, uzaq yox, 6 il əvvəl biz Haramı düzündə səngərdən ayağımızı o tərəfə qoya bilmirdik. İndi xəbərlərə, “iradlara” baxın ey: “Kəlbəcərdə qaz kəsilib, Ağdamda ev yanıb, Laçında evləri tikəndə yeyinti olub” və s. Çalası fikirlər...

Demək, Kəlbəcər alınıb, özü də bir nəfər itki vermədən alınıb, ora yol çəkilib, qaz çəkilib, ev tikilib, sakin köçüb ki, qaz verilməsində problem və şikayət hadisəsi olub da. 6 il əvvəl belə şeylər ola bilərdi?

“Çalası” sözü ümumilikdə xalqımızın dilində ara vurmaq, aranı qarışdırmaq anlamında işlənir. Çalasılar təkcə ölkədə deyil, dostlar arasında, kollektivlərdə, qohum-əqrəba içində, hətta insanın öz içində də vardır.

Həm də, çalası təşkilatlar, qurumlar, ölkələr, qüvvələr də var. Məsələn, “rəhmətlik” Minsk qrupu, Avropa Şurası və s.

“Çalası” sözünün daha dərin mənası isə az bir şeyin çox şeyi özünə bənzətməsidir. Elmira xalanın bir zir çalası-sının nənəmin bir vedrə südünü öz dadında olan qatığa çevirdiyi kimi.

Çalasıda olan bakteriyalar, maddələr südün içində əlverişli mühit tapıb sürətlə çoxalır və onu öz quruluşunda, dadında olan mahiyyətə çevirir.

Deyəsən, indi dünyada kiçik, zəif, vətəndaşlarının çoxu “qatıqlaşma”ğa meyilli olan dövlətləri müharibə yolu ilə deyil, “çalası” ilə tuturlar, işğal edirlər, südünü dəyişirlər. Elə bil iri dövlətlər

hərəsi əlində bir zir çalası girir “çadırlara”...

Cəmiyyətin, xalqın da fikir çoxluğunu, əqidə və inamını südə bənzətsək, çalasılarıyla dəyişmək, özlərinə bənzətmək istəyirlər. Bu elə, çalasının südü “işğal” etməyi kimi bir şeydir.

Marketin qapısının ağzında balaca, sarışın, saçı pırtlaşıq bir qız mənə yaxınlaşdı və qərribə, insanlığın, uşaqlığın ruhunun döyüşməsi səsinə bənzər səslə:

– Əmi, mənə makaronla yağ ala bilərsən? Evdə heç nə yoxdur, acıq, – dedi və sonra da ümidin öz-özünə inamsızlığına oxşar baxışla baxmağa başladı, dodaqları da çürüməkdə olan ət kimi göyərmişdi.

– Onları ala bilmərəm, buyur, sənə bir manat verim, – deyib ona pul verdim, marketə girdim.

Nə alacaqdım, yadımdan çıxdı, Pırtlaşıq qız (ona bu adı qoydum düşüncələrimdə) fikirlərimi qarışdırmışdı. Telefona baxdım, alınacaq şeyləri xatırlayıb, səbətə yığdım. Sonra beynimdə mələklə şeytan tutaşmağa başladı. Pırtlaşığın istəkləri, səs tonu, baxışları - çalası öz işini görmüşdü.

Şeytan səsinə atıb başına, həyasızcasına dirənmişdi ki: “Pırtlaşıq dilənçidir, qaraçıdır, hamıdan istəyir, bir manat verdin, bəsdir. Sənin nəyin var ki verəsən?! Gör burda nə qədər varlı adamlar bazarlıq edir, onlar niyə vermir? Sən onlardan ağıllısan?” Şeytanın çığır-bağırından od-alov saçılırdı. Rəsmən şölələnirdi, özünü yırtıb-tökürdü.

Mələk də abırlı, sakit səslə deyirdi ki: “Adamsan, özgə vədə xeyirxahlıqdan-zaddan danışsən, səndən bir manat istədilər, ya yağla makaron? Manata makaron düşür? İndi 2026-cı ildir e... Manat çoxdan “rəhmətə” gedib...”

Yaxınlaşdım makaronlar düzülmüş rəfə... “Əşi, mən bunların hansını alım? Yüz cürədir, Pırtlaşıq hansını istəyər, nə

bilim... Bir manat vermişəm də, kimsə də verər, gəlib istədiyini alar” – şeytan tərəfim özünü haqlı çıxarmaq istədi. Sonra bir az yumşaldı: “Yaxşı, qara da olsa, ucuzdur, bundan birini alım”.

Nurlu bir formanın içindən istehzalı səs: “Evinə də ondan alırsan? Adam ol, yaxşısını al!” – dedi.

Ən yaxşı bildiyim bir makaron seçdim, səbətə qoydum, kiçik qızımın istədiyi şokoladın şəklini marketin işçisi olan cavan oğlana göstərdim. Gətirdi şokoladların yanına, tapdı. Dedim:

– Biri neçəyədir?

O da getdi qiymətini öyrənməyə. Gözləmədim, ikisini götürdüm. Demə, bahalı şokolad imiş...

Markətdən çıxanda Pırtlaşığa yaxınlaşdım. Yeniyetmə bir qız onun sellofanına mərcimək qoyurdu, başını qaldırıb məni görəndə gülümsədi:

– Nə yaxşı, siz də almısınız?

Mən də gülümsədim.

Yox bu, qız deyildi, indi diqqət etdim, adama oxşamırdı, mələk idi, sarışın mələk. Pırtlaşıq da mələk idi, sınaıyıcı mələk.

Pırtlaşığa xitabən dedim:

– Orada şokolad da var, evə çatana kimi, hələlik bunu ye.

Hər iki sarışın mələklə sağollaşıb evə tərəf yollandım. Beynimdəki mələklə şeytan məmnun idi, sakitləşmiş, sıfırlanmışdılar. Elə bil yeni döyüşə enerji yığmışdılar. Biri istədiyini almış, digəri isə yağ almağa qoymamışdı. Demək olar ki, hərəsi öz çəlasılığını etmişdi.

ALLAHA dua edirdim ki, nə yaxşı, bu gün mənim qabağıma bu mələkləri çıxardı. Biri var, halal qazancından onlara nəşə alasan, daha doğrusu, sınaasan. Yoxsa ki, əlində “durməyin” ola, ya qorxudan, ya da istədikləri üçün “itləri”

yedirdəsən... Bir sözlə, itlə yemək yeyəsən...

Axşamçağı qayıtmışdım saqqızdan, xeylax¹-yarı parç da saqqız “tutmuşdum”. Anam çadırdə qabağıma qatıqla qalın qoymuşdu. Başım elə yeməyə qarışmışdı ki, bayırdə nənəmlə Yaysəməən arvadın getdikcə qızıışan “qılinc-qırğına” fikir vermirdim. Qatığı nənəm vermişdi, günorta çörək yeməmişdim, ya nəydi bilmirəm, doğrudan da, çox dadlı idi. Elmira xalanın çəlasısından yaranmış qatıq bayırdakı dava kimi yaman tutmuşdu.

¹ Xeyli

BOYDADIR

Ürəyi var söz duyanın,
Dərdi qəlb dağı boydadır.
Bu boyda göyü dünyanın,
Elə torpağı boydadır.

Bu dünya qaranlıq quyu,
Çıx zülmətdən, nurda uyu.
Bu dünyanın yası toyu,
Qarası ağı boydadır.

Nə qəribik, nə də ögey,
Dilimizə düşüb giley.
O yan quzey, bu yön güney,
Dünya qucağı boydadır.

Dünya ağardıb başını,
Adam bilib sirdaşını.
Başına salıb daşını,
Haqqı qınağı boydadır.

Ərzi nədir əsrimizin?
Daşı uçub qəsrimizin.
Əynimizdə nəfsimizin
Donu balağı boydadır.

Yuxumuz nağıl istəyir,
Ağzımız noğul istəyir,
Başımız ağıl istəyir,
Baş da papağı boydadır.

VAXTIM

Coşub çağladı çeşmətək,
Zamanın bulağı vaxtım.
Bu dünyayla hey təkbətək,
Bir ömrün sınağı vaxtım.

Qəlbin qəmi, sevinciyəm,
Bir taleyin girinciyəm.
Nə fərq, barışam, inciyəm,
Olub gün qınağı vaxtım.

Ömür dolaşiq yuxudu,
Bircə kitablıq oxudu.
Nə həvəsdi, nə qorxudu
Bir ünvan sorağı vaxtım?!

İnancım qəlbin bütüdür,
Hökmün yazısı qətidir.
Bu yerdən göyə ötürür
Məni, yol çarığı vaxtım.

Aldanış məni uyuda,
Dərdi azacıq soyuda.
Cavablar dərin quyuda,
Sual yük qalağı-vaxtım.

Ulduzlu yolları keçib,
Könlünə dan yeri seçib,
Ümiddən bir ovuc içib
Dünyanın qonağı vaxtım.

“ANACAN, DOSTUM EVLƏNİR...”

(“Gənclik hekayələri” silsiləsindən)

Deməli, 80-ci illərdi, başda nəqəratı gedən mahnı da dəbdə idi. Onda hələ “Vasmoy”da yaşayırdım, nə yaşıım var idi, “Xruşovka”da 3 otaqlı damım-daşım var idi. Və qonşuluqda Nurəli adlı bir yoldaşım var idi. Uşaqlıqdan bir məhlədə böyümüşdük, 220 saylı məktəbdə bir sinifə getmişdik. Qarayanız, arıq oğlandı, məhlədə bir şey olanda, dalında dağ kimi dururdum. İllər gedirdi, amma bizim dostluğumuz davam edirdi, qardaş kimi idik...

Artıq Nurəli əsgər gedib-gəlmişdi, “Pişevoy”u bitirmişdi və Çörək Zavodunda anbardar köməkçisi işləyirdi. İşə babatdı, gündə 100 manat qazanırdı. Hündür, qayış kimi oğlandı, bir şey olanda, dalımda dağ kimi dayanırdı. Mən də Neft Akademiyasını (onda AZİ deyirdilər) bitirmişdim, Elmlər Akademiyasında aspiranturaya girmişdim. Ayda 125 manata qulluq edirdim, amma bizim xarici tələbələrle alver edirdim, babat dolanırdım. Nurəlinin üst-başına, cins şalvarına da mən baxırdım. Puluna minnət, 250 manata “Levis”, 280-nə “Montana” alırdı. “Belgiyski” layka plaşı da vardı.

Nurəli mənim işlədiyim instituta arabil gəlirdi, amma son vaxtlar lap “su yoluna” döndərmişdi. Qara qızın dərdi varmış... “Anacan, dostum evlənir...” Bizim şöbədə Aida adlı bir qız vardı, birinci ildən AMİ-yə girməmişdi, bizdə 6 aylıq

staj yığırdı. Qarayanız, suyuşirin gözəldi, institutda bütün subaylar ona valeh idi, Nurəli də istisna deyildi. Onun boy-buxunu, “firmenni” üst-başı Aidanı da cəlb edirdi. Hiss edirdim, çörəyi qulağıma yemirdim. Dostum pul qazanan idi, amma danışan deyildi, qıza söz deyən deyildi. Odur ki, dərdini mənə dedi: “Mən zirəli, Aida məştağalı, kənd uşağıyıq, bizimki tutar, gör neynirsən...” Hətta “Abşeron”da babat qonaqlıq da söz verdi...

Mən də atı daşlığa sürmədim, dostuma ilkin elçilik elədim. 8 mart ərəfəsində Aida ilə danışdım, onu “podruqası” ilə “Abşeron”a dəvət etdim. Gözəl işarədən söz biləndi, dəvətimi səmimi qəbul etdi. Və biz martın ilıq bir axşamı “Abşeron”a səfər etdik. Bilənlər bilər, o vaxtlar “Abşeron”a adi günlərdə düşmək çətindi, 8 mart ərəfəsi isə mümkün deyildi. Onlarla adam qapıda növbə gözləyirdi, hətta pul belə, kömək etmirdi. Nurəli tədbirli oğlandı, əvvəldən əldən dəvətnamə almışdı. Amma işin tərsliyindən, dəvətnamələr bara yazılmışdı. Bizi yuxarı restorana buraxmadılar, aşağıda barda oturası olduq.

“Zolotoy” şampanı su kimi axırdı, qara, qırmızı “ikraya” dəyib dayanırdı. Şampan ilə qara “ikra” da, məlumdur ki, bir qoşqudakı iki cins at kimi yaxşı gedir. Bizim “dördlük” də həmin qoşquda, bəndənizin şux zarafatlarının qoynunda

çox uzağa getdi. Arkadi Raykin qələt eləyir, mən “anekdot” danışmağın usta-sıyam. Məclisi mən aparırdım, başağrısı olmasın, çox danışdım. “Anekdotlar”ın biri indi də yadımdadır, yaddaşımın qızıl fondundadır... Qızların gülüşü də qu-laqlarımdadır...

– Deməli, “rus-nemes” müharibəsində bir zirəli əsir düşür. Hamı rusca az-maz bilir, zirəli bir kəlmə də bilmir. Tərcümə-çi gətirirlər, nemes bunu sorğu-sual edir, bakılı ləhcəsi ilə deyir: “Ala, haralısan?”. Zirəli kəkələyir: “Qədeş, Bakiliyəəəm-mm”. Nemes deyir: “Bunu bilirəm, Bakı ruslara neft verir. Sən Bakının harasın-dansan?” Nurəlinin kəççisi (*kəndlisi*) bi-cin biri olur, fikirləşir ki, “zirəliyəm” desəm, birdən nemesin xoşuna gəlməz, elə bilər, orda neft çıxır, məni güllələyər. Qoy, “mərdəkənniyəm” deyim, Mərdəkəni hamı tanıyır, orda neft də çıxmır”. Deyir: “Qədeş, mən mərdəkənniyəəəm...” Nemes gülümsəyir ki: “Ala, oğraş, bəs zirəli kimi kəkələyirsən...”

Bardan sonra Nurəli Aidanı ötürdü, mən də onun azərbaycanca danışmayan, ancaq başa düşən çəpgöz “podruqası”nı. Deyirəm, qıza bax e, qəsdən bunu gətir-rib ki, özü daha gözəl görünsün... Onlar yuxarı, “Moskva” mehmanxanasına tərəf qalxdılar, biz aşağı – “Azneft”ə düşdük. Mən bir taksi saxlayıb “pod-ruqa”nı mikrorayona yola saldım, özüm piyada “Baksovet”ə qalxdım. Günümüz cavan qızların əhatəsində keçmişdi, ke-fim qaranlıq göylərdə, işıqlı ulduzlarda idi. Bəli, şair demiş, cavanlıq heç zad ilə şad olar, bizim dərdi tutmur indi dünyalar...

Sonra Nurəlinin xoşbəxt yay günləri başladı. Aida “med-texnikuma” imtahan verdi və qəbul olundu. Nurəli qırmızı “Jiquli” aldı, özü demiş, “11 nömrə”nin daşını atdı. Tez-tez axşamlar bizə gəlir-

di, mən də ona baş çəkirdim. Deyirdi:

– Qızı şəhərdə nənəmgilə aparmı-şam, nənəmin xoşuna gəlir, deyir, “gö-zəldir”. Anamla da bulvarda tanış etmi-şəm, bir yerdə çay içmişik. Anamın da xoşuna gəlir, deyir, “gəlinim gözəldir”. Bu gün-sabah kişini “Avrora”ya, qızgilə göndərmək istəyirəm, amma hələlik qız razılıq vermir...

Deyirdim:

– Allah xeyir versin... “Anacan, dos-tum evlənir”.

Gülüşürdük...

Deyirlər, “pis günün ömrü az olar”, amma yaxşı günün ömrü daha az olur. Bir payız gecəsi Nurəli bizə gəldi. İnənin ki, salam vermədi, qanı qapqara idi. Dedim:

–Ala, nə olub? Bəlkə qızla aran də-yib, bəlkə işdən qovublar?

Dedi:

–Ölmüşəm, yerdən götür, səhərlər çörək də yeyə bilmirəm. İş olsa, özüm düzəldərəm, pul verərəm. Amma qız mənimlə danışmaq istəmir... Mən kişini bunlara - evə göndərmək istəyirəm...

Çox gec idi deyə, Aidaya zəng etmə-dim, həm də bu, telefon söhbəti deyildi.

–Axşamın xeyrindən sabahın şəri yaxşıdır, –dedim...

Nurəli razılaşdı, amma fikrimi başa düşdü, düşmədi?! Getdi...

Səhər tezdən Nurəli qırmızı “Jiquli”-də evimizin qabağını kəsirdi. Mən işə getməli idim, amma “Avrora” metrosu-na - Aidagilin məhləsinə getdim. Çox gözləmədik, tələbə qız dərəcə gedirdi. Bəzənmişdi, iri-iri gözləri... “Qara kiş-mişi cibə tökərlər”, qara qız qara layka plaşda hind gözəlinə bənzəyirdi. Başıma gələn axmaq fikirləri əlimlə qovdum, “hind gözəli”nə yaxınlaşdım. Qız məni

şirin bir təbəssümlə qarşıladı, sanki heç zad olmamışdı. Əl verib görüşdüm, tələbə biletini bir də (zəng etmişdim) təbrik etdim. Səmimi sevindi:

– Sağ ol! İşdə nə var, nə yox? – dedi.

Söhbəti 6 ay əvvəl mən başlamışdım, indi də mən yoluna qoymalıydım. Dedim:

– Nurəli sizə elçi göndərmək istəyir.

Dedi:

– Bilirəm, amma mən istəmirəm.

Təəccüblə baxdığımı görüb “net” bir cavab verdi, indi də qulaqlarımdadır...

– Nurəli mənə çox istəyir, nənəsi ilə, anası ilə tanış edib... Mən də evdə anama demişəm. Deyir: “Öz bakılıımızdır, pis olmaz”. İmtahanlardan sonra, az qala, hər gün görüşürdük, görüşən kimi də, kafeyə, ya bara gedirdik. Şampanski, sok... Sok, şampanski... Nə qədər su olar, mən paltar maşını-zadam?! Adam bir kəlmə danışmır, elə bil ağzına su alır... Arif, hər dəfə sən bizim yanımızda olmalısən ki, “anekdot” danışasan?! Axı mən darıxıram, partlayıram. Mən bu adamla necə yaşayacağam? Mən bu adamla yaşamaq istəmirəm...

Avtomobil qəzalarını, küçə davalarını vecinə də almayan Nurəli “ürək qəzası”nı çox ağır keçirdi, xeyli müddət özünə gələ bilmədi. Bizə də gəlmirdi, mən də qəsdən getmirdim, “Amur məsələləri”ndə ondan xeyli təcrübəli idim, deyirdim, özünə gəlsin. Amma arabir zəng edirdim, gah deyirdi “lomkada”yam, gah deyirdi “dumka”dayam... Nəhayət... Bir dəfə axşam özü zəng etdi ki: “Gəl, evdə təkəm, “vodka”yam...”

Yeri gəlmişkən, Nurəli yaşlı valideynlərin tək övladı idi, atası Nurməmməd kişi dənizçi idi, gəmidə mexanik işləyirdi. Anası da növbəli işə gedirdi, ona görə Nurəli evdə çox vaxt tək idi.

Bu dəfə də gördüm ki, qonaq otağında tək oturub, qabağında 1 litr “Stoliçni” ara, 1 qazan da “domaşni” küftə-bozbaş. Dedim:

– Sənin başın xarab olub!

Dedi:

– İndi bilirsən?! Dünəndən...

Oturduq, yaman oturduq, gecə səhərə kimi, vurduq, səhərdən o biri gün səhərə kimi, yatdıq. Yaxşı ki, Nurəlinin bir yeşik çex pivəsi vardı, canımızı “pax-mel”dən qurtardı...

Qərəz, aradan bir-iki ay keçdi, Nurəli “lomka”dan da, “dumka”dan da qurtardı. Adam kimi yaşamağa başladı. Günlərin bir günü zəng etdi ki:

– Dur gəl, təzə xəbər var!

Dedim:

– Yenə “vodka”san?

Dedi:

– Bu dəfə, deyərsən, sənin başın xarab olub, mən alkaş-zadam?!

Durub getdim; evləri bizə yaxın idi. Gördüm, bu dəfə də evdə təkdir, kefi də kökdür. Məni gülə-gülə qarşıladı, dedi:

– Təbrik edə bilərsən, qərdeşin evlənir...

Əlini sıxdım, üzündən öpdüm, dedim:

– “Anacan, dostum evlənir...” Yaxşı, bəs, qız kimdir?!

Dedi:

– Tələsirik, yolda deyərəm, bilərsən. Öz keççimizdir.

Nurəlinin qırmızı “Jiquli”sinə mindik, bu dəfə “Əzizbəyov” metrosuna getdik. Qız Sabunçu xəstəxanasında “medsestra” işləyirdi, bir azdan metroya gəlməli idi. Biz də onu ötürməli, yəni götürüb Zirəyə getməli idik. Demə, bir dəfə Nurəli ata-anasını Zirəyə aparanda, kənddə maşını yoldan çıxarıb, “yama-yə” salıb. Doğrudur, salamatlıq olub, amma anası bərk qorxub, özündən gedib. Adamlar qaçıb qonşudan “medsestra” gətiriblər. Qızın əli yüngül olub, ar-

vada bir iynə vuran kimi, özünə gəlib. Bu, Nurməmməd kişinin xoşuna gəlib, deyib:

– Qız, kimin qızısan?

Qız deyib:

– Məmmədhəsən kişinin.

Nurməmməd kişi də deyib ki:

– Ala, gör a, Məmmədhəsən mənim dostumdur.

Vəssalam, şüttamam, bir molla, bir kəlləqənd, 100 manat da pul... Amma pul barədə bir az sonra...

Deməli, maşını metronun qabağında saxlamışdıq, özümüz düşüb avtobus dayanacağı tərəfdə dayanmışdıq. O vaxtlar Bakının kəndlərindən gələn avtobuslar yolun sağında, metronun qabağında dayanırdı, işdən gələn adamlar düşüb metroya axışırdı. Hər dəfə bir qəşəng qız görəndə qımışırdım, Nurəlidən soruşurdum:

– Budur?

Deyirdi:

– Yox.

Beləliklə, Bakının bütün qəşəng qızları gəlib keçdi, amma Məmmədhəsən kişinin qızı gəlmədi... Nəhayət... Nurəli dedi ki:

– Qız gəlir!

Qarşıdan arıq, uzun, qara bir vücut gəlirdi. Elə bil üçlük taxta idi, dalı-qabağı bilinmirdi. Saçları olmasaydı, kişi, ya arvad olduğunu da bilmək olmazdı... Seyrək, qara saçları vardı, külək dağıdırdı... İnanın Allaha, saqqalı da olsaydı, elə bilərdim ki, “Nəsibənin kuklası”dır. Nə isə, salam verdik, aldı, maşına yaxınlaşdıq, dəvət gözləmədi, arxa qapını açıb oturdu. Mən nokaut vəziyyətinə düşmüşdüm, danışa bilmirdim, Nurəli maşın sürürdü.

Maşında qız dil-boğaza qoymurdu, amma mən çox şeyi başa düşmürdüm. Həm zirəlilər kimi kəkələyirdi, həm də anadangəlmə pəltək idi. Başa düşdüyüm qədər, Sabunçu xəstəxanasından, hər

gün “operasiya” edən, “paçka” ilə aldığı qırmızı onluqları sayan hansısa profsordan danışdı, xəstə sahiblərinin “medsestra”-nı da unutmadıqlarını, cibinə beşdən-ondan basdıqlarını ləzzətlə vurğulayırdı. Sonra qəfil profsordan maqnitofon kasetlərinə keçdi, dedi:

– Nuyəli, sənçün döyd “yaponiski kaset” götүzdüyümüşəm.

Sonra sumkasını açdı, 4 kompakt kaset çıxarıb irəli uzatdı. Nurəli maşın sürürdü, kasetləri mən aldım. O vaxtlar biri mağazada 5 manata satılan adi “Soni” kasetləri idi. Mən dinmədim, Nurəli soruşdu ki:

– Biri neçə eləyir?

Qız dedi:

– Özün biliysən, döydü 100 manat.

Nurəli adəti üzrə dinmədi, svetoforda sakitcə pulu çıxartdı, verdi... Mən dinmirdim, “atanşık”ə heyrat edirdim...

Biz qızı Zirədə evlərinə qoyub geri qayıtdıq. Doğrudur, qardaşları evə dəvət etdilər, amma mən dedim:

– Tələsirəm.

Məqsədim vardı, univermaq bağlanıncayadək “Avrora”-ya çatmaq istəyirdim. Yolda Nurəli söhbət açmaq istədi:

– Qızın 5 qərdeşi, 5 bacısı var, adama arxadılar, – dedi: –Aida kimi “medsestra”dır, sünnət də eləyə bilir... Aida kimi qara qızıdır...

Amma mən reaksiya vermədim, yalan danışmaq, dostumu aldatmaq istəmədim. Həm də artıq nokaut vəziyyətimdə idim. Hardasa saat yeddinin yarısında “Avrora” metrosuna çatdıq. Univermağın qabağında Nurəliyə dedim:

– Saxla, işim var.

Bir yerdə maşından düşdük, Univermağa girdik. Qəsdən kasetlər satılan şöbəyə yaxınlaşdım, qiymətini soruşdum. “Soni” və “Panasonik” 5 manat, ən yaxşısı “TDK” 6 manat idi. Nurəli bir az avam adam idi, amma axmaq deyildi...

Nə isə, Nurəli qara qızı aldı, həyətlərində “palatka” toyu çaldırdı. Bəndəniz də VVAQ-da qolçəkən, toyda pulyazan oldu. Biz dostlar toyda “lomka”da olsa da, toydan sonra bəyi yola saldıq, yeriniz məlum, “palatka”da oturub səhərə kimi, “vodka”da olduq. Şəkillərimiz hələ qalır, gənclik illərini yada salır. Amma təzə ailə qalmadı, dağıldı. Bir neçə il bir yerdə yaşadılar, uşaqları olmadı, boşanası oldular. İşləri məhkəmədə, mənzil davasında olanda, Nurəli axmaqlıq edir, tək maşına minir, Zirəyə gedir. Qızın qardaşları da bilən kimi, hücum çəkirlər, Nurəlini vəhşi kimi döyürlər. Doğrudur, Nurəli möhkəm oğlan idi, amma Brüs Li deyildi, 5 nəfərə cavab verə bilməzdi... Qonşular güclə onu qardaşların əlindən alırlar, “Təcili yardım” çağırırlar. Bu müddətdə qara qız da əlinə bir balta alır, qırmızı “Jiquli”nin bütün şüşələrini sındırır, amma xoşbəxtlikdən maşının korpusu salamat qalır. Zirədə də milisə getmək, şikayət etmək “za padlo” sayılır...

Bu hadisələrdən, hardasa 10 ildən çox keçdi, atam möhkəm xəstə idi, qan təzyiqi kəllə-çarxa qalxmışdı. “Təcili yardım” çağırdım, təcili gəldilər. Həkimlə gələn “medsestra” mənim əski dostum Aida xanım idi. Dəyişmişdi, kökəlmişdi, amma həmən gözəldi. Atam bu halda olmasaydı, görüşümüzə sevinərdim, anamla, yoldaşım ilə tanış edərdim. Amma kişini huşsuz halda xəşəyə qoyub maşına apardıq. Yolda Aida danışdı, dərini açdı:

– Mən axmaqlıq etdim, sənin sözünə əməl etmədim, o vaxt Nurəliyə getmədim. Sonra ailə qura bilmədim, elə bil üstümdə qarğış vardı, istəyən vardı, amma alınmadı. Tək qaldım...

Mən də Nurəlinin qəmli taleyindən danışdım. Hər ehtimala qarşı, telefon

nömrəmi verdim, onunkunu aldım. Aidanın rəngi xoşuma gəlmirdi, qara qız elə bil ağarmışdı...

Atam xeyli müddət xəstə yatdı, amma ayağa qalxmadı, qan təzyiqi onu apardı. Başım bir az açılında Aidanı axtardım, bir-iki dəfə bayrama, 8 marta salıb zəng çaldım, götürmədi. Narahat oldum, yolumu “Təcili yardım” stansiyasından saldım. Aidanı soruşdum, dedilər:

– Sağ nə gəzir?! Dünyasını dəyişib, artıq bir ildir.

Dedim:

– Axı bu, cavan adam idi, buna belə nə oldu?!

– Qan xəstəliyi... – dedilər.

“Qara qızın dərdi varmış, buna görə, rəngi ağarıbmış” – fikirləşdim. Sonra Nurəlini görəndə fikir verdim, bunun da rəngi elə bil ağarmışdı. Aidanın faciəsini dedim:

– Sənin də rəngin ağarıb, həkimə get... – məsləhəti verdim.

Gözləri yaşardı, sakitcə bir kənara çəkilib ağladı... Heç bir il keçmədi, getdi... Yenə qan xəstəliyi...

Qəhrəman **KAMILOĞLU**

EDƏSƏN

Məni, xoşdur, baxışından asıb edam edəsən!
Sonra hər gün baxıb əhvalıma bayram edəsən!

Ye səhər gözlərimin qarasını, nuşi-canını,
Özüm axşam verərəm ağlarını, şam edəsən!

Tellərindən asılıb qalmağım əyləncən idi,
Çəkəsən dara məni, gündüzü axşam edəsən!

İstəyim tək budur, Allah, bu əzazil mələyi
Əbədi tək məni edam üçün ezam edəsən.

Kirpiyindən əgər illərlə asılısam, qalsam,
Ölərəm, istəmərəm halıma əncam edəsən.

Bezmərəm, ac-yalavac hey dolaşam çöhrəndə,
Bəs edər, bircə təbəssüm mənə ənam edəsən.

Xoşdursa, Qəhrəman, ölmək o baxışlarda sənə,
Gərək öz qatilinə hər gün ehtiram edəsən!

SEVGİNİN İNTİQAMI

Hara baxdım, səni gördüm qapıdan, pəncərədən,
Məhrum etdin məni aləmdəki hər mənzərədən.

Səni görməklə unutdum gözəl aləmdə nə var,
Məhəbbət intiqamı bir cür alırmış hərədən.

Bir dəfə qətlə yetirdin məni, bir söz demədim,
Mənə hər dəfə bunu eyləməyindir yer edən.

Qəm çəkənlər hərə bir dəfə ağardır saçını,
Amma sən salmısan hər bir saçıma min kərə dən.

Neçə arif mənə anladı bunu, anlamadım,
Elə insan özü imiş özünə iş törədən.

İlahi, bolluca yer saxla cəhənnəmdə mənə,
Bezmişəm mən daha artıq bu darısqal kürədən.

Nalə çəkməkdə Qəhrəmandı bütün aşıqlər,
Tanrı, səndən savayı bunları yox bir kiridən!

SEHR

Baxışın hər dəfə bir can qoparır canımdan,
Deyiləm zərrəcə narazı güzəranımdan.

Düşəndə gözlərinin sehrinə şad oldum ki,
Asacaqsan məni ən xırdaca nöqsanımdan!

Gözəl iş varmı, görən, eşqinə düşmək qədəri?
Bir də çıxmaq qədəri göylərə əfqanımdan!

O gün ki Tanrı səni qibləgahım etdi, daha
Azdıra bilmədi şeytan məni imanımdan.

Cənnətə eşqinə xatir düşə bilsəydim kaş,
Səni görməklə mələklər düz ötə yanımdan.

Qoymaram solmağa çöhrəndə təbəssüm çiçəyin,
Dodağın saralsa hər gün səpərim qanımdan.

Telinin sehrinə bük Qəhrəmanı, edam et,
Qoy “sevgi yoxdu” deyənlər yesin ehsanımdan.

İŞ YERİ

Elə işdir bu məhəbbət ki, sifariş yoxdur,
Kimi gəldi işə almaq kimi xahiş yoxdur.

Sevəcəksənsə, gecə-gündüz işin var, deməli,
Niyə boş-boş deyinarsən ki: “Mənə iş yoxdur!”

Bir vəfasız gözələ könlünü verdin, getdi,
Onu bir gün geri qaytarmalı-saziş yoxdur.

Arzu etmək var onu, sadəcə, susqun, sakit,
Aşıkar etiraz etməklə nümayiş yoxdur.

Ali məktəbdə məhəbbət, girə bilməz hər adam,
Canana canı fəda eyləməsən, “5” yoxdur.

Qarışar baş qəmə, bir gün ayılırsan, ay aman,
Daha qəddin bükülüb, üz qırışıb, diş yoxdur.

Nə üçün bağlamasın, Qəhrəman, ümid sabaha?
O bilir ki, qocaman aşiqə keçmiş yoxdur!

NƏSƏ

Həyatı anlamaq olmur təzə çağlarda nəsə,
Və qaçırsan, elə bil vardı qabaqlarda nəsə.

Və aşırırsan nə qədər zirvəli dağ, qarlı yamac,
Və görürsən, yox imiş zirvəli dağlarda nəsə.

Və enirsən düzə ki, düzdə yolum düzdü daha,
Və görürsən, tükənib taqət, ayaqlarda nəşə.

Və baxırsan ki, bulaq var, yüyürürsən, içəsən,
Və görürsən ki, ilan var bu bulaqlarda nəşə.

Və tutursan ətəyindən ümidin, qalxırsan,
Və görürsən ki, qazandın bu sınaqlarda nəşə.

Və duyursan, nə qədər aşmalı dağlar var hələ,
Və bilirsən, yanacaqsan çox ocaqlarda nəşə.

Və sonda dərk eləyirsən ki, yalan imiş həyat,
Nə yaxınlarda var imiş, nə uzaqlarda nəşə!

SOYUQDUR DÜNYA

Dünyanı axıracan kimsə getmədiyinə görə,
Arzular sonsuz olur, hamı yetmədiyinə görə!

Hamı peşman gedir axırda köçüb dünyadan,
Kimsə etdiyinə görə, kimsə etmədiyinə görə.

O ürəkdir, yonur insan, yaradır daşlardan,
Daş da daşdır üstündə çiçək bitmədiyinə görə.

Bir daş üstündə çiçək bitsə də, gülzar deyil o,
Saralıb xar olacaq bülbül ötmədiyinə görə.

Zəhərin bal kimi hər gün yeyirik dünyanın,
Hələ son istifadə vaxtı bitmədiyinə görə.

Bilmirəm, ya anadangəlmə soyuqdur dünya,
Üstünü ya anası yaxşı örtmədiyinə görə.

Qəhrəman, sən də bir gün soyuyar torpağın,
Yaşayırsan hələ ki, gözdən itmədiyinə görə.

YADIMDAN ÇIXDI

Bilmirəm heç deyəcəkdim nə, yadımdan çıxdı,
Təzədən yadıma düşdü və yadımdan çıxdı.

Bir şeir yazmaq üçün bir sözə min söz verdim,
Təzəsin tapmamış heç, köhnə yadımdan çıxdı.

Bildiyim, anladığımı hər nə vardı ağımda,
Hüsnünü gördüyüm dəqiqə yadımdan çıxdı.

Nə gözəllik ki gözüm görmüş idi indiyəcən,
Gülüşün qopardı həngamə, yadımdan çıxdı.

Təkcə sənsən mənim ünvanım, onu birdəfəlik
Dağ çəkib qəlbimə yaz, bəlkə, yadımdan çıxdı.

Min dəfə sevməyi öyrətdim ona, söylədi ki:
“Bəlkə, təkrar edəsən bir də, yadımdan çıxdı”.

VARLIQ VƏ YOXLUQ

(existence and absence)

fantasmaqorik povest

...Hər şey ani oldu. Mən arxa otura-
caqdaydım. Sürücünün yanında ağsaq-
qal şair Məzlum Mərifət oturmuşdu.
Onun yubiley tədbirləri çərçivəsində
oxucularla görüşə gedirdik. İkinci də-
rəcəli yoldan qəfil çıxan avtobusun üs-
tümüzə gəldiyini gördüm. Saniyədə
300.000 km, daha doğrusu, işıq sürətilə
zərbədən sağ tərəfinin sümüklərinin
xıncım-xıncım olacağını, sağ qalaramsa,
mütləq və mütləq travmatologiya şöbə-
sinin uzunmüddətli pasiyenti şərəfinə
layiq görüləcəyimi düşündüm. Elə hə-
min bircə saniyənin içində “görəsən,
lüks palata boşdur?” ritorik sualını ver-
məyə də macal tapdım. Yox, siz Allah,
məni düzgün anlayın. O biri - ümumi
palatalarda, adətən, çox basırıq olur,
irin-qan qoxusundan baş çatlayır. Qohu-
mum yatanda görmüşdüm.

Ardını götür-qoy etməyə qocaman
şairin “Vay dədə!” qışqırığı mane oldu.
Sürücümüz avtomobili avtobusun zərbə-
sindən yayındırmaq istədi, amma qəza-
dan qaça bilmədi. Onun peşəkarlığını
göstərmək, manevr etmək bacarığı qə-
zavü-qədəri dəyişə bilmədi.

Bir fərq oldu, “vay!” naləsi məndən
əşidiləcəkdi, ağsaqqal qabağa düşdü.
Arsız və abırsızcasına onu da fikir-

ləşdim: “Eybi yox, yol böyüyündür”.
Sürücümüzün alnından şırıltı ilə qan
axırdı. Sağ olsunlar, ətrafdakı insanlar
laqeyd qalmadılar. Ağsaqqal şairi ma-
şından çıxarıb skamyanın üstünə uzatdı-
lar. Sürücüyə kömək göstərdilər. Mən
isə kiminsə qolumdan yapışmasına, ha-
lıma pərişan olmasına imkan vermədim.
Özüm birtəhər qalxıb Məzlum müəl-
limin ayaq tərəfində oturdum. Bir nəfər
“təcili yardım”a zəng vurdu. Avtobusun
sürücüsü yaşlı kişi idi. Bir əli ilə başına
qapaz vururdu, o biri əli ilə dizinə:

– Evim yıxıldı, bədbəxt oldum, – de-
yirdi: – Şəkər adamam, böyrəklərim
xəstədir, sidik saxlaya bilmirəm, türmə-
də necə qalacağam? İpotekam nə ola-
caq? Atacaqlar uşaqları bayıra, 5 il bo-
ğazından kəs, ipoteka ödə, sonra da
hamısı batsın. Atova lənət, səhər-səhər
qabağıma çıxan! Tək səbir gətirən yerdə
burnun çürüsün, Züleyxa! Dünən maşı-
nıma baxıb “Saz avtobusdur” deyən yer-
də dilin qurusun, bədnəzər gözün çıxsın,
İbadulla!

Yaxşı ki, “təcili yardım” və post-pat-
rul xidməti gəldi. Yoxsa avtobus sürücü-
sü törətdiyi qəzaya görə, hər kəsi, hətta
ola bilsin, ona döşündən süd vermiş ana-
sını südündə zülalın az olduğuna, toy

məclisində oxumuş müğənnini bədbin notlu mahnılar ifa etdiyinə, avtobusu bazadan götürəndə qapıçını “Xeyirli olsun!” ifadəsini ürəkdən demədiyinə görə, günahlandıracaqdı. Özündən başqa istənilən adam bu hadisəyə bais ola bilərdi.

...Məzlum Mərifətlə yanaşı çarpayılarda uzanmışdıq. Yazıq şairin ayaqlarını yuxarı qaldırıb daş asmışdılar. Həkimlər deyirdilər, çoxlu qan itirib. Həm də, bədənində salamat yer qalmayıb, sümükləri kəpək kimi ovulub. O dar macalda fürsət tapıb qoşa hörükləri olan qəşəng tibb bacısına gülümsədim. Sağ olsun, o da cavab qayıtdı. Elə həmin dəqiqə qızı özümə simsar bilib soruşdum:

– Gözəl xanım, lüks palata boşdur?

Qız qulağıma pıçıldadı:

– Təəssüf ki, boş deyil.

Ətri ruhumu bürüdüyündən söhbəti uzatmaq istədim:

– Kimsə var? Yəqin, baş həkimin tanışlarındandır? Ya da yuxarılardan kiminsə ...

Yenə qız mənə tərəf əyilib ətri ilə məni məndən aldı:

– Yox, Holding sahiblərindən birinin katibəsi stolun üstündən yığılıb, ayağı sınıb.

– Allah, Allah, qız stolun üstündə neynirmiş? – güldüm.

– Orasını bilmirəm, – tibb bacısı həm mənalı, həm də işvə ilə güldü.

– Əşşi, nəyimizə lazımdır, katibə stolun üstünə niyə çıxıbmiş? Bəlkə, dolaşın üstündə nəse axtarırmış? Yığılıb, yığılıb da. Şair demiş, camaat öz içindən, daxili dünyasından yığılır, heç travmatoloqa müraciət etmir, – ağıllı-ağıllı danışib yenə dəxli olmayan təbəssümlə qıza baxdım.

Tibb bacısının rəngi dəyişdi, elə bil üzünə qaranlıq çökdü. Göz bəbəklərinəki kədər özünü satdı.

“Ə, sən öl, mərc gələrəm, bu qız öz içindən yığılıb, travma alıb”, – düşündüm. Söhbətin yönünü fəlsəfəyə aparsam, cekpotu udacağam.

Hara? İmkan verərlər? Tibb bacısını çağırıdılar. Getdi, amma qapıdan çıxanda boynunu döndərib mənə baxdı və gülümsədi. Təbii ki, gedəndə ətrini də özü ilə apardı. Qaldım dava-dərman, qan, bir də ağsaqqal şairin tər iyi ilə.

Bilmirəm mənə nə olmuşdu? Uşaq kimi dəcəlləşmişdim. Ağrı-zad da vecimə deyildi. Həkimlərdən biri yaxınlaşıb:

– Ağrın yoxdur? – soruşdu.

Tibb bacısı ilə söhbətdən sonra fəlsəfəyə nə qədər aludə olmuşdumsa, o orbitdən çıxıb bilmirdim:

– Doktor, Çexovun “6-cı palata” əsərinin qəhrəmanı Mark söyləyir ki, ağrı-ağrı haqqında canlı bir təsəvvürdür. Bu təsəvvürü dəyişmək üçün iradəyə güc ver, şikayət eləmə, ağrı öz-özünə yox olub gedəcək.

Həkim bu fikri qəbul etmək istəmədi:

– Ədəbiyyat başqa, real həyat bir başqa. Çexov həkim olduğuna görə, mən də onun bütün əsərlərini oxumuşam.

– Aha, deməli, siz ixtisasca həkim olan yazıçıları oxuyursunuz. İnciməyin, peşə baxımından çox şovinistsiniz. Çexov həkim-yazıçı kimi bunu söyləyirsə, deməli, təkcə ədəbiyyat təxəyyülü deyil, həm də elmi, tibbi bilgiyə və ya təcrübəyə söykənir.

– Bəli, mən həkim-yazıçıları oxuyuram.

– Onda belə çıxır ki, Paşa Qəlbinuru da oxuyursunuz?

– Postmodernist romanını, esselərini, şeirlərini çox sevirəm. Qaldı siz deyənə, bir halda ki, ağrı deyilən tibbi-fizioloji

duyğu yoxdur, onu ötürmək olur, onda bu qanı-qoxunu, çirki-irini də təsəvvür ilə yox elə də. Bizim də canımız dincəlsin, bu murdarlıqdan qurtaraq da, Çexovla bir yerdə, – həkim dönüb tasdakı irinli bintləri göstərdi: – Ödümüz ağzımıza gəlir.

Həkimə təslim olmaq niyyətim yox idi. Mövzuya uyğun gəldi-gəlmədi, istənilən misalı çəkim, amma cavabsız qalmayım: mənim mübahisə metodum belədir:

– Doktor, bir halda ki, polemika Çexovdan yarandı, elə həmin Çexovun bir sözü də var: “Dünyada elə bir yaxşı şey tapılmaz ki, onun ilk mənbəyində murdarlıq olmasın”.

Özüm də yaxşı anlayıram ki, ikinci misal birincinin davamına uyarlı deyil. Bu yerdə Nəsrəddin Tusidən-filan sitat söyləməliydim. Amma görünür, həkim “fəlsəfənin əsasları” müəhazirəsinə barmaqarası baxmışdı, yemi uddu.

– Deyirsən, yəni bu irini təmizləyib sağlam ayaq, qıç, qol düzəldirik?

Həkimin fəlsəfi baxış bucağına, doğrudan, ürəyim ağrıdı:

–Yox, – dedim: – İnsan yaradılmışların ən gözəlidir də, amma bir anlıq gözələrini yum, təsəvvür elə: bədbəxt insan nədən yaranıb?

Həkim əməlli-başlı hirsələndi, pörtdü, başqa tibb bacısını çağırdı:

– Bu tərbiyəsizə sakitləşdirici vur, qızdırması var, çox danışır.

Həkim şairlə məşğul olan həmkarlarının yanına getdi. Orta yaşlı tibb bacısı iynəni hazırlayıb mənə yaxınlaşdı. Ha burnumu çəkib iylədim, gördüm, yox, bu qız ətirsizdir, az hiss olunacaq dərəcədə novokain iyi verir.

Görünür, bu xanımın ətri bitmişdi. İndi ancaq balaları üçün ətir pulu qazan-

maq hayındaydı. Hər halda, bu tibb bacısını da danışdırmaq istədim:

– Xanım qız, həkimlərin çarəsizliyindən anlayıram ki, uzağı sabaha, bizim Elmanın çörəyi var, həm də baton çörək.

– Elman kimdir? – tibb bacısı təəcüblə soruşdu.

– Tələbə yoldaşımdır, kənddə mürdəşirdir, – güldüm.

– Bəyəm mürdəşirlik fakültəsi də açılıb? Hansı universitetdədir? – tibb bacısı sadəlvhlüklə soruşdu.

– Yox, xanım, tələbə yoldaşım başqa sahəni bitirib, amma həyatın acı reallığı fakültəsində fərq imtahanı verib, o işə qəbul olundu. Maşallah olsun, indi əməlli-başlı ev-eşik qurub, maşın alıb özünə.

Bilmirəm, mən qəliz danışdım, yoxsa tibb bacısı yumor hissindən uzaq idi, hər halda, heç nə anlamadı, təəssüflə başını yelləyib getdi.

Baş həkim və şöbə müdirləri də vəziyyətlə maraqlanmaq üçün gəldilər. Məzlum Mərifət əldən çıxırdı. Kimsə aparata qoşmağı, süni nəfəs verməyi təklif etdi, kardioloq çıxarısa diqqətlə baxıb:

– Bir infarktı varmış, birini də qəzada alıb, mənası yoxdur, – dedi.

Baş həkim əlacsızlıqla:

– Qan köçürək, görək nə olur, – söylədi.

Onun təklifi havada qaldı, çünki qapı zərblə açıldı, içəri bir havalı kişi girdi. Mühafizəçi də ardınca:

– Dedim axı olmaz, ağsaqqal! – deyə-deyə.

İsfəndiyar idi, şairin böyük qardaşı molla İsfəndiyar. Rayonda yaşayır. Güclü ilahiyyatçıdır. Sübh tezdən rayondan çıxıbmiş ki, qardaşının yubiley tədbirinə çatsın. İsfəndiyar Məzlumu qucaqladı,

kövrəldi, onun gözlərini aralayıb baxdı, ayaqlarını yoxladı, hönkürdü:

– Can qağa, bu məhərrəmliyin günündə hansı yezid oğlu səni bu günə qoydu?

Bir az boğazını təmizləyib qəhərdən qurtardı, göz yaşlarını silib həkimlərə üz tutdu:

– Bu babalı niyə incidirsiniz, niyə qoymursunuz rahat can verə? Görmürsünüz, can üstdədir? Müsəlman deyilsiniz? – “Yasin” kitabı çıxartdı: – Sizlik iş bitdi. “Yasin” oxuyacağam.

– Ay ağsaqqal, siz nə iş görürsünüz, “Yasin” vaxtıdır? – baş həkim irəli keçdi.

– Siz vaxtında işinizin öhdəsindən gəlsəydiniz, “Yasin”-in də vaxtı olmazdı, əməliyyat vaxtı olardı, doktor. Məndən çox qayğısına qalacaqsınız? Doğmaca qardaşımdı ey! Zəhmət olmasa, ayaqlarına əl vurun, gözlərinə baxın. Yadınızda qalsın, xəstə can verəndə ona dözülməz susuzluq gəlir. Bundan istifadə edən şeytan keçir can verən adamın qarşısına, deyir: “Sənə su verirəm, bir şərtlə. Söylə ki, səndən başqa Tanrı yoxdur”. Amma əgər ki, adamın başı üstündə “Yasin” oxunursa, onda Rizvan adlı mələk şəxsən gəlib can verən adama cənnət şərabı ilə dolu piyaləni uzadır.

Sözünü bitirib “Yasin”-ə başladı. Ağsaqqal şair, doğrudan da, can verirdi. Halaldır İsfəndiyara, həkimlərdən tez anladı xəstənin vəziyyətini. Belə də götürəndə peşəkardır da, gör nə qədər adam yola salıb. Həm də gör e, iki daşın arasında, qardaş ayrılığı məqamında belə, peşəsinin marketinq tərəfini də gözəl bildiyini anlatdı.

Təəssüf ki, “Yasin”-in bağışlanmasını və Məzlum Mərifətin ölümünü görə bilmədim. Nəse baş verdi. Nə? Baş verənləri görürəm, amma izah edə bilmirəm. Danışmağına danışırım, di gəl, səsim çıxmır. Adamlara əlimlə toxunuram, in-

təhası, məni duymurlar, hiss etmirlər. Lənət şeytana, nə olur axı?! Yazmaq istəyirəm, əlimdəki qələm uzanır, uzanır, qılınca çevrilir, adamların başını bədənindən ayırır, lakin qanlı başlar çəyirtkə kimi tullanır, idbar qəhqəhə ilə üstümə gəlirlər. Allah, bu nə kabusdur? Başqa əlacım qalmayıb. Başıma gələnlərə tabe olum, görüm dəhşət hansı nöqtədə bitəcək?

...Kəndə gedəndə ürəyim istəyən vaxt professorla baş çəkirəm. Onun qapısı yalnız mənə açıqdır. Qapı deyəndə... Nəse, bu barədə bir azdan danışaram. Hərçənd, buna görə kəndin bəzi insanları tərəfindən qınaq obyektinə dönmüşəm:

– Biz də səni oxumuş, ağıllı, savadlı bir adam bilirdik, – deyirlər: – O cüvələğının tayıymışsan ki!

Hətta şübhə ilə üzümə baxan da var: tanınmış psixiatrın əmisidir, nə gizlədim. Amma mənim vecimə də deyil.

İndi də, yerimiz məlum, oturmuşam professor Azad Verdizadənin yanında. Fincana çay süzüb, qoyub qabağıma. Qızılgül mürəbbəsi də yanında. Çaya kəklikotu və mixək də atıb. Düzdür, bütün bu ədəbiyyatın ətrinə bir az da nəm iyi qarışib. Çünki... Kənddə hamının “bir dəngi, yəni şurupu əksik” saydığı professor qəbiristanlıq ərazisində, torpağın altında, qəbir-evdə yaşayır. Ona görə də, çayına fransız ətri qarışdırsa belə, nəmişliyin kəşif qoxusu hopur.

Bir az standartlardan kənar qazılmış qəbrin içində bütün şərait var. Açılib-yığılan, gündüzlər divarın oyuğunda gizlədilə bilən çarpayını, eyni qayda ilə işlədilən stol və stulları professorun ev əşyaları saymaq olar. Başdaşı da enlidir, günbəzə oxşayır, kodunu düzgün yığsan, açılacaq və oliqarx villalarındakı pilləkənləri xatırladan ornamentli, qoz ağacından düzəlmiş pilləkənlə qəbir-evə daxil olacaqsan. Kodunu da məndən

başqa kimsəyə söyləməyib: 84.284. Mənasını da açıqlayıb: 114 surə, 6236 ayə və bunların bəyanı üçün “Qurani-Kərim”də işlənən 77.934 sözün cəmi. Professor söyləyir ki, əslində, dünyada yeni heç nə yoxdur. Hər şey- həyatın astar-üzü, inkişaf prosesi Müqəddəs kitabda bəzən açıq, bəzən də şifrələrlə göstərilib. Deyir:

– Yazıçı və şairlər çox öyünməsinlər, bütün yeni saydıqları ideyalar “Quran”-da keçir. Böyük filosof olub ey Mahmud Şəbüstəri! “Sirr gülşəni” əsərini yazıb. Onun fikrinə görə, hər aləm bir surədir. Biri “Fatihə”dir, biri də “İxlas”. – deyir: – Gör rəhmətlik nəyi başa salır? “Quran”da “Ən-Nas”, yəni “İnsan” surəsi axırıncıdır. Çünki insan nəfsi mövcudatın sonunda yaranıb.

Hə, dostum sinədaşından da su çəni kimi istifadə edir. Qəbiristanlıq ərazisinə örüşdən su çəkib. Ehsanat bulağı düzəldib. Boş vaxtlarında qəbirlərin ətrafındakı kol-kosu, qanqalları təmizləyir, hasarın əyər-əkisiyini səhmana salır. Hasar boyunca müxtəlif güllər əkib. Amma heç kimlə kəlmə kəsmir. Kəndin ədəbiyyat müəllimi Mehdi deyir ki:

– Bu sirli adam məzarlığa yerləşəndən elə gözəllik yaradıb ki, ölənləri dəfn edəndə hesab edirik, onları Yessentukiyə göndəririk.

Son iki gündə qapısından, pardon, başdaşından asılmış iri karton parçasında yazılmış şeir görürəm. Hərçənd, özü də etiraf edir ki, poetik məziyyətlərinə, strukturuna görə, yazılmış nümunəni şeir adlandırmaq düzgün olmazdı, sadəcə, misraların qanadında gəzintiyyə çıxmış poetik düşüncələrdir yəni! Amma öz aramızdır, özünü öyüb yekə-yekə gəzən çox şairdən yaxşı və mənalı yazıb:

Dərdim - illər nəmidir,
Sərdim günə - qurusun.

Başbəlası - dilimdir,
Qoymaz yiyəsi yarısın.

Qarışıb şərlə xeyir,
İndi adam yeyirlər.
Ağa qara deyirlər,
Mənim günahım deyil.

Etalonlar dəyişib,
Koordinat oxu çaşıb.
Mənfi bucaqlar şişib,
Müsbətin aşığı daşıb.

Azad Verdizadənin qəbir-evdə məskunlaşması nəinki kənddə, bölgədə zəmanənin sirrinə çevrilmişdi. Qonşu rayonlardan insanlar ərinmirdilər, durub gəlirdilər. İntəhası, yaxınlaşmağa cəsəret etmirdilər, uzaqdan baxırdılar.

Əlbəttə, insan təxəyyülünün hüdudsuzluğu ortaya çeşidli versiyalar çıxarır. Bir neçə belə düşüncənin bölüşülməsinə mən də şahid oldum. Axşamçağı kişilər Kələkbaşı deyilən yerə yığışır, şou-biznesdən, məşhur müğənninin maşınının neçə litr benzin işlətməsindən tutmuş, Trampın saçının rənginə qədər hər şeydən danışdılar. Son vaxtlarsa mövzu daralıb: professorun sirrindən alayı heç nə yada düşmür. 20 yaşında oğurluğa görə zindana düşmüş, 25 yaşında zindandan çıxıb gitara çalmağı öyrənmiş və toyların bəzəyi olmuş, 35 yaşında dülğərliyə, 45 yaşında mollalığa başlamış Abbasağa professora haqq qazandırdı. Hətta onun varlığını camaat üçün qənimət saydı:

– Bu kişini Allah-təala bizdən ötrü göndərib. Bəsirət gözümüzü açmaq üçün. Başa salmaq istəyir ki, ay bədbəxt insan, nə qədər haram tikə yeyəcəksən, nə qədər ayaq altı qazacaqsan, sonda gedəcəyin mənzili niyə unudursan?

Vahidin şit damarı tutdu, atmacasız qala bilmədi:

– Görəsən, türmə də son mənzil sayıla bilər, ya yox?

Boyu çox uzun olan Abbasğa yuxarıdan-aşağı ona baxdı:

– Cahil olub, qanmayıb sonradan tövbə etmək caizdir, qonşu. Vay o gündən ki, 60 yaşında namaz qılıb, məsciddən təzə ayaqqabıları oğurlayasan, sonra da kənddə tanıyrlar deyə aparıb rayon bazarında ucuz qiymətə satsan. Məncə, şit-şit gülməkdənsə, şərəfini həkimə göstərsən, faydası olar. Amma unutmayasan, sənə baytar həkim lazımdır.

Vahid rəng verib-rəng aldı. Ağzını açma bilmədi. Siqaret yandırır yavaş-yavaş arxaya çəkildi və məkandan uzaqlaşdı.

İsmixan müəllim araya çökən pərtliyi aradan qaldırmaq üçün mövzunu davam etdirdi:

– Abbasğa, qardaşoğlu, düz deyirsən, sözündə həqiqət var, amma professorun həyatı sadə adamlara yox, Allahı, Peyğəmbəri unudan, puldan gözü doymayan, xalxın pensiyasına, kasıb-kusubun yardımına belə, göz dikən məmurlara mesajdır.

Bu yerdə “sobez”də vəzifə tutan Cavanşir ilanvurmuş kimi oturduğu yerdən qalxdı. Son vaxtlar kənddə hamı ondan danışır. Arvadların qarğışının biri bir köpüyə idi: “Xırdalanda oğluna üçmərtəbəli villa tikib, nəynəndir?”, “Qarajında 4 maşını neynir, bacı-qardaş saxlayır?”, “Qızına o boyda bahalı cehizi nəynən verdi, bizim pullarla”, “Köpəyoğlu 190 manatları necə yedi, üstündən barjom suyu içdisə, mədəsi də qıcırma vermədi”, “Biz bayramdan-bayrama ətin dadını bilirik, bu köpəyoğlu hər həftə rayondan, qəssab Güloğlandan 10 kilo ət alır” kimi fikirlər Cavanşirin qulağına çatırdı. Elə o nifrətə bələnməmiş hikkə ilə də od püskürdü:

– İşiniz-gücünüz qurtarır? Avaranın, tufeylinin birini, az qala, xalq qəhrəmanına çevirmisiniz. Gedin, araşdırın, birdən Babəkin, Koroğlunun nəslindən olar, bilməzsiniz, eyib çıxar. Ay balam, professor dediyiniz adam tənbəlin, tufeylinin biridir, qəbiristanlıqda daldalanıb ki, ölüsünün üstündə “Yasin” oxutdurmağa gələnlərdən pay-püş dilənsin; “ver yeyim, ört yatım”. Darıxmayın, orucluq qurtaranda deyəcək ki, kəndin xüms-zəkatını mənə gətirin. Bu kişi də ünvanlı sosial yardımı belə alır da. Bəziləri kimi ağzını Allah yolunda köndələn qoymur ha.

Bir il ərzində 3 dəfə məhəbbət belasına tutulsa da, hər üçündə sevgi oxu daşa dəyib çilik-çilik olmuş, 6 dəfə elçiliyə (hər qıza 2 dəfə) göndərdiyi qohumları yağışsız islanmış Elşən professor məsələsinə özünün romantik versiyası ilə yanaşdı, sevgi sarıdan bəxti gətirməyənlərin yarasına insafsızcasına düz səpdi:

– Professoru bu günə qoyan nakam sevgidir. Bu sevgi yaman köpəyoğlu şeydi ha, zarafat saymayın. Professor qonşu kənddə bir qıza vurulubmuş. Qızın da könlünə od düşübmüş də. Amma ikisi də anlayır ki, bu sevda baş tutan deyil. Çünki arada 28 il yaş fərqi var.

– Ay qurumsaq, hələ bax, utanmır e! – Vəli professorun üzünə tüpürürmüş kimi ətrafa tüpürdü: – Tfu, sənin tərbiyə verəninə!

Elşən ona əhəmiyyət vermədən şövqlə sevgi versiyasını davam etdirdi:

– Qız çox pak olub. Mələk kimi. Namaz üstündə Allaha yalvarıb, əlini qaldırır deyib ki, “İlahi, mənə şikəst elə, yaxın duran olmasın, ya da birdəfəlik canımı al”. Gör ha! Sevgi necə haqdan gələn olubsa, o dəqiqə Allah-təala bədbəxt qızının hacətini qəbul buyurub. Qız

dərgaha qovuşub. Professor da deyib ki: “İndən belə mənə torpağın üstündə yaşamaq haramdır”. O kənddən də qovulub. Bizə pənah gətirib. Qızın qırxından sonra gecəynən gizli şəkildə meyidi oğurlayıb. Qəbri söküb, təzədən hər şeyi yerinə qoyub. Heç kim heç nə hiss etməyib. Bilirəm, inanmayacaqsınız. Amma bu kişi Əfqanıstan müharibəsində kəşfiyyatın komandiri olub. Qonşu kənddəki uşaqlar and içirlər ki, ilanlar bu kişini görən kimi, gizlənməmişlər. Deyirlər: “Allaha and olsun, gürzə o cür tullana bilməz, Azad hoppanır ilanının üstünə, görməyə macal tapmırsan. Əlinin tını ilə nətəhər vurursa, ilan tirtap uzanır yerə. Sonra onun zəhərli hissəsini çıxarıb atır, qalanını şişə çəkib bir marçamarçla yeyir ki, elə biləsən, quzu kababı yeyir”. Yəni deməyim odur ki, bu professorun bacarmadığı iş yoxdur, dəyirmanə ölü halda sal, dirilib çıxacaq. Əlqərəz, sevdiyi qızın meyidini gətirib qaldığı qəbir-evin yanında basdırıb. Fikir verməmisinizmi, yaxınlığında ciyirtkənlik (*gicirkənlik*) var. Düşünün də, o boyda qəbiristanlığı arıtdı, gül əkdə, öz gözüünün qabağında bitən ciyirtkən koluna toxunmadı? Özü toxumunu səpib. Bunun da bir neçə səbəbi var. Birincisi, orada kiminsə basdırıldığından heç kim şübhələnməsin. İkincisi... Hə, bunu görə bir az ətraflı izah edəm.

Hamı heyrət və maraqla Elşənə qulaq kəsilmişdi. Vallahi, billahi, birinə bıçaq verib göndəreydin ha, o da bir-bir Kələkbaşına yığışanların barmağını kəsəydi, ay tövbə, əgər birinin xəbəri olardı. Elşənin də nakam sevgi dərdi qövr eləmişdi, danışdıqca özü vəcdə gəlir, içini dalayan göynərtinin, sızıltının toxtadığını hiss edirdi:

– Gecələr professor çıxıb uzanır o ciyirtkənliyin üstünə, qızın basdırıldığı yerə. Hönkürür, əşşi, hönkürür nədir, nələ çəkir, ulayır, birdən elə bilirsən ki,

muğam oxuyur, birdən də adama elə gəlir ki, azana qulaq asırsan. Allaha and olsun, bir dəfə gecəyarısı yaylaqdan qayıdırdım, üzbəüz dağda çaqqallar ulaşırdı, kəndin üstündəki meşədə də canavarlar səs-səsə vermişdilər. Elə ki professor Verdizadə qəbir-evindən çıxıb ciyirtkənliyə gəlirdi, o səsləri çıxarmağa başladı, heyvanlar səslərini xırp kəsdilər. Hə, indi ciyirtkən məsələsinin ikinci mənasını deyim. Ciyirtkən tikanlıdır, dalayandır axı. Tikan həmişə aşıqla məşuqun arasında bitir. Üçüncüsü, professor bədənini tikanda incitməklə vücudundan, dünya nemətindən əl çəkdiyini, ruhu ilə sevdiyini sevgilisinə bəyan etmək istəyir. Nəhayət, dördüncüsü, professor həmin ciyirtkənlərlə də qidalanır. Göz yaşlarının islatdığı ciyirtkənləri yedikcə demək istəyir ki, ey ilahi eşqim, səndən sonra eşqin göz yaşlarından başqa bir şey yeməm, içməm.

Mehdi müəllim onunla yanaşı dayanmış Arzumana pıçıldadı:

– Sən öl, bu uşağı eşq havalandır. Elə bilirsən Mövlanə Cəlaləddin Rumi-dir danışan, ya Şəms Təbrizi. Vallah, ədəbiyyatdan mən dərs demişəm, inşadan zorla “3” alırdı. Gör eşq fəlsəfəsini necə xırdalayır!

Riyaziyyat müəllimi Akif qayıtdı ki:

– Məncə, Azad Verdizadə 21-ci əsrin ən qəliz krosvordudur. Burada nəse bizim dərk edə bilmədiyimiz bir sirr gizlənir.

Mehdi müəllim də münasibətini aydınlaşdırdı:

– Yərinizdə saxlayın: Azad Verdizadə bir simvoldur. Bəşəriyyətin dərd və günahlarını ürəyinə yükləyib, girib qəbir-evinə. Adamı elektrik cərəyanı vuranı neynirlər? Torpağa basdırırlar. Torpaq vücuddakı dalğa və zərrəcikləri alır, təmizləyib özünə çəkir. Bu kişi də ümumbəşəri günahları yığıb gətirib ki, torpaqda təmizləsin.

Mehdi müəllimin sözündən sonra hamı bir anlıq fikrə getdi. Sükutu arsız Bəndalının şit gülüşü pozdu:

– Ə, sən öl, Mehdi müəllim, müxalifətin ağı olsaydı, səni vəkil götürərdi, seçkilərdə ölüsü 96 faiz səs yığardılar.

Mehdi müəllim təmkinini pozmadı:

– Bəndalı, müxalifət yaxşı bilir ki, mənim bir sifətim var. Onlara vəkillik etmərəm. Hamı sənin kimi səkkiz sifətli deyil ki! Xahiş edirəm, öz xislətinlə başqalarının xarakterini qarışdırma.

– Sənə lazım idi? İndi, di ver cavabını! Nə deyəcəksən, Mehdi müəllimə söz çatdırırsan?! – qonşusu, həm də uşaqlıq dostu Müzəffər Bəndalını danladı.

Bayaqdan bütün versiyalara qulaq asdıqca ironiya ilə gülümsəyən Şükür, nəhayət, dilləndi:

– Bizim oğlan Bakıdan gələndə professor söhbətini eşitdi, gedib diqqətlə qəbiristanlığa baxdı. Dedi: “Dədə, bu, professor-zad deyil, masonların casusudur”. Deyir, o başdaşı adı ilə qoyduğu günbəz var ha, o, xüsusi ölçülərlə hesablanıb. Kəndin nə qədər yaxşı, müsbət enerjisi var, çəkir özünə. Camaat heysizləşir. “Görmürsən, – deyir, – son vaxtlar kənd camaatı necə gic qoyuna dönüb?”

Məlum, bu gic qoyun söhbəti heç kəmin ürəyincə olmadı. Hər kəs “çirt” eləməklə narazılığını bildirdi. Yenə Mehdi müəllim Şükürün şax üzünə söz şilləsini çırpdı:

– Şükür kişi, yəqin, oğlun sənin yerinə, duruşuna, gəzişinə, baxışına əsasən nəticə çıxarıb. Ona deyərsən ki, “bala, dədən gic qoyuna oxşayırsa, o demək deyil ki, bütün kənd onun kimidir”.

Şükür pərt olsa da, Mehdi müəllimin sözünün üstünə söz deməyə cəsarət etmədi.

Həmid müəllim təqaüdə çıxmışdı. Amma ordan-burdan materiallar tapıb oxuyurdu, xüsusən, vaxtilə dərs dediyi

fizika elmi ilə bağlı ələ nə keçirdi, tənbəllik eləmədi, bir cümləsini belə, buraxmırdı. Bu yerdə o da öz bildiklərini və professorla bağlı gəldiyi qənaəti bölüşmək istədi:

– Verdizadə, həqiqətən, professordur. Amma sıradan bir professor deyil. Amerika kosmik bazasının – NASA-nın yüksək rütbəli əməkdaşdır. Mason təşkilatı onu oğurlayıb, tapşırıq dalınca göndərib. Yəqin, çoxunuz bilirsiniz ki, uçan boşqablar 1947-ci ildə 24 iyunda ilk dəfə görünəndə insanlar heyratə düşmüşdülər. 1964-cü ildə də sovet kosmonavtları yer atmosferinə yaxınlaşarkən fəzada uçan işıqlı obyekt gördülər. 1978-ci ildə Amerika, Kanada, Belçika, Fransa, Danimarka, Norveç, İsveç, Finlandiya, İngiltərə və Qərbi Almaniya dövlətləri birləşərək tədqiqata başladılar ki, görsünlər, bu zəhrimar nə olan şeydir? Amma çox maraqlıdır, indiyədək tədqiqatların bütün nəticələri məxfi saxlanılır. Uçan boşqabları görən bütün mütəxəssislər deyirlər ki, onlar elə havadaca ən mürəkkəb əməliyyatlar apara bilirlər. Yəni bu əməliyyatları bəşər övladının ağı dərk edə bilməz. Alimlərin bir qismi deyir ki, boşqablar, əslində, Günəş sisteminin digər planetlərindən gəlmiş kosmik gəmilərdir. Yer kürəsini öyrənmək üçün kəşfiyyata çıxıblar.

– Ay Həmid müəllim, başına dönüm, ürəyimizi çəkdin, uçan boşqablara professorun nə dəxli var? Deyirsən, yəni o boşqablardan düşüb qalıb kənddə, gözləyir ki, nə vaxt dalınca gələcəklər?

Bəziləri Kar Mustafanın sözünə güldü.

– Gör nə tez uçan boşqabı eşitdi ey kar şoğərib, başqa vaxt adamın boğazı yırtılır bir sözü başa salınca. Kişi, hövsələnlən olsun da, rəhmətlik Təzəgül xala səni altıaylıq doğub? Deməli, bir neçə il qabaq uçan boşqablar Azərbaycan fəzasında da göründü. Sonradan aydınlaşdı

ki, onların məskəni Xəzər dənizidir. Necə deyərlər, aviabaza Xəzərin dibində yerləşir. Məni bağışlayın, söhbətim uzun olacaq. Çünki ayrı-ayrı hadisələr danışacağam, amma onları birləşdirən səbəb var. Uçan boşqabları söylədim, indi qulaq asın. Mən bütün səmavi kitabları diqqətlə oxudum. “İncil”in Matta bölümünün 6-cı ayəsində bir cümlə var: “Baş kahinlər gümüşü götürüb dedilər: madam ki, qan bahasıdır, onları məbədin xəzinəsinə qoymaq caiz deyildir”. Bu nə deməkdir? Yəhuda Həzrəti İsanın əl-qolunu bağladı, gətirib şəhərin valisi, bizim dillə desək, icra başçısı Ponti Pilata təslim etdi. Ona otuz gümüş verdilər. Amma elə ki bədbəxtin balası gördü, İsayə zərər yetirmək istəyirlər, peşman oldu. Baş kahinə yaxınlaşıb dedi ki: “Mən təqsirsiz qanı ələ verdim. Bu gümüşləri geri qaytarıram”. Amma gümüşlərə yiyə duran tapılmadı. Yəhuda onları ortalığa atıb qaçdı. Qanbahası olduğuna görə, gümüşü məbəddə saxlamaq düzgün sayılmırdı. Amma kahinlər bir variant tapdılar. O gümüşə bir tarlanı satın aldılar. Tarlanın da adı Qanlı tarla qaldı. Həmin Qanlı tarla ilə Xəzər arasında bir əlaqə var. Uçan boşqablar Xəzərin dibindən məxfi yolla Qanlı tarlaya gəlirlər. Və o uçan boşqablar qiymət gününə az qalmış Həzrəti İsanın komandasına tabe olacaqlar. Həzrəti İsa da, bilirsiniz, Sahib-əz-Zamanın arxasında dayanıb onunla birlikdə namaz qılacaq. Hə, indi gələk professor. Professorun vəzifəsi Qanlı tarlaya və Xəzərin dibinə gedən gizli yolu tapmaq, bir də, uçan boşqabların kodunu öyrənməkdir. Gör bizim kəndin adamları necə xoşbəxt adamlardır ki, Qanlı tarlaya da, Xəzərin dibinə də yol məhz bizim Haçadağın altından gedir. Deməli, professor birinci növbədə qəbir-evindən Haçadağa lağım atıb. Dağın altında 6 istiqamətə ayrılan yolun ortasında bir göl var. Göldə də 6

balıq. Balıqların yaşı yoxdur, ölmürlər, kürü qoymurlar, sehrli olduqlarından yeyilə də bilməz. “Qurani-Kərim”də deyilir ha, şənbə günü, yəni 6-cı gün yəhudilərlə balıq ovu haram buyuruldu, amma onlar bu qadağaya məhəl qoymadılar. Bunlar həmin qadağa vaxtı ovlanmış balıqlardır. Həzrəti İsayə Allah tərəfindən verilmiş möcüzə sayəsində dirildilib. Professorun axtardığı məxfi kod da o 6 balıqdan birinin qəlsəməsindədir.

– Keşmə, Şərəfət o balıqların yerini biləydi, gecəyənən əkişdirib yeyərdi, – yenə şit-şit gülən Bəndəliydi.

– Bəndəli kişi, gündə bir dəfə məndən danışmasan, dədən gorda fırlanar də! – Şərəfət tərs-tərs Bəndəliyə baxdı.

Bəndəli əl çəkmədi:

– Həmid müəllim, nağıl danışırısan, vallah. “İncil”in bizim kəndə nə dəxli?! Müsəlmənsən, “Quran”dan danış. Haçadağın boşqablara nə dəxli?! Bəlkə, Firudin qab-qacaq dükanı var orda? Bir azdan deyərsən ki, Həzrəti İsa bizim kənddəndir. Mərgə xala dərz bağlayanda qoşa armudun altında doğub. Göbəyini də traktorist Yaqub kəsib. Professor da o Qanlı tarlanı tapıb çuğundur əkəcək. Əşşi, professorun nəyinə lazımdır sənin dediklərin?

Həmid axıracan Bəndəliyə qulaq asdı, sonra təmkinlə söhbətini davam etdirdi:

– Ağsaqqal, özüm şəxsən baxmışam amerikalıların filminə. 7 milyard il əvvəl dünya mövcud olmayıb, yəni hər tərəf qaranlıq, boşluq imiş. Amma 2 qara dəlik varmış. Biri 85, o birisi 65 Günəş enerjisində və böyüklüyündə. Onlar birləşdilər. 2,5 milyard il sonra Yer kürəsi yarananda hələ onların qravitasiyası gəlib çıxmamışdı, necə deyərlər, yoldaydı, zamanın burulğanında. Deyirlər, dünya heç nədən yaranıb və böyüyüb. Yəni Böyük Partlayışdan Yer kü-

rəsi doğulub. Bütün atomlar bir yərə yığıldı, partladı, toz halına düşüb kainatı yaratdı. İndi son illər alimləri qorxudan bir şey var: atomlar yenə yığılır, amma bu dəfə sıfırlanıb məhvə gedəcək. Bax bunların qarşısını almaq, bir də dünyanı bir düymə, bir kompüter proqramı ilə idarə etmək üçün uçan boşqabların kodu lazımdır. O kodu da ancaq 10 milyon dollar qiymət qoyulmuş kəllənin sahibi – professor tapa bilər. Ondan sonra lazım gəldikcə, istədikləri vaxt insanları yox edəcəklər. Distansion pultlarla istənilən adamla məzələnmək üçün fiziki cəhətdən toxunmayacaqlar, amma haqqındakı bütün məlumatı sistemdən siləcəklər. O bədbəxt oğlu hara getsə, it yerinə də qoyan olmayacaq, deyəcəklər, sistemdə belə adam mövcud deyil. Bir də, proyeksiya sistemində istədikləri proqramı tərtib edəcəklər.

– O nəmə nə şeydir, müəllim? – Mustafa kişi soruşdu.

– Bilirsiniz, Günəş sistemindən xaricdəki fəzada da bizim fəzadakı insanların kopyası yaşayır. Yəni hər şeyin təkrarı var.

– Ay müəllim, lap ağ elədin ki! Yox bir, kserokopiyə budkəsi var, – yenə kimsə söz atdı.

– Ay zalım, niyə inanmırsan? Alimlər bunu sübut ediblər. Bir şey deyim: ən yaxın ulduzdan bizim planetə gəlmək üçün 50 milyon il vaxt lazımdır. Amma bu əlaqəni uçan boşqablardakı texnologiya ilə, proyeksiya vasitəsi ilə əldə etmək mümkündür. Məsələn, biz Kələkbaşında dayanıb mübahisə edirik, düzdür? Amma əslində, ola bilsin ki, biz yoxuq.

Mustafa kişi cırnadı:

– Yetim, adam kimi başa sal, lorü dildə. Ürəyimizi partlatma. Necə yəni biz yoxuq? Bə hara getdik? Burdayıq axı. Deyirsən, dirigözlü qəbrə qoyulmuşuq?

– Yox, ölməmişik, Mustafa kişi. Bəlkə, bu planetdəki təvəllüd ilimizə görə, hələ doğulmamışıq. Bəlkə, başqa planetdə yaşayan, amma burada bir əsr sonra dünyaya gələcək Zərbəlinin proyeksiyası üst planetlərin birindən bura ötürülür?

Hamı qərribə nəzərlərlə dönüb Zərbəliyə baxdı. Zərbəli də özünü itirən kimi oldu. Pörtüdü. Adının məsəl kimi çəkilməyinə narazılıq bildirdi:

– Səndə günah yoxdur e, müəllim, mənim baxtım-taleyim belədir. Aşağı siniflərdə oxuyanda rəhmətlik Ağ müəllim deyirdi: “Filankəs, tutaq ki, Zərbəli də 5 alma var, ikisini verdi sənə, neçəsi qalar?” Bir köpəyoğlu da qayıtdı ki: “Müəllim, Zərbəlinin babası qəbirdən qalxa gələ, almasından ikisini kiməsə verən deyil”. Bir az böyüdük, Mehdi müəllim, özü də burdadır elə, lövhəyə yazırdı: “Zərbəli meşəyə gedəndə atdan yıxıldı”. Sonra da soruşurdu ki: “Zərbəli hansı cümlə üzvüdür?” Mehdi müəllim, o vaxt çəkinirdim, deyə bilmirdim, birincisi, Zərbəli zəlif deyil, hər ata mənəndə yıxıla. İkincisi, Zərbəli “çumo” cümlə üzvüdür, hər dəfə qulağından tutub misal kimi gətirirsiniz ortalığa. Həmid müəllim, xətrinizə dəyməsin e, Zərbəli köpəyoğlundan başqa burda, azı, 20 adam var. İkincisi də, ay müəllim, başa düşmədim, necə yəni Zərbəli hələ yoxdur, bir əsr sonra doğulacaq? Bu nə deməkdir? Müəllimim olmusan, başına dönüm, bağışla, amma gərək sözün düzünü deyəm də, bə mənim 9 yetimim nə olsun? Əgər mən yoxamsa, onlar hardan dünyaya gəliblər? Kölgədən törəyiblər? Ya samanlıqda dovşandan əmələ gəliblər?

Həmid bir xeyli gülüb Zərbəliyə sadə dildə izahat verməyə çalışdı:

– Bax, Zərbəli, yadıncadır, o vaxtlar Sərəstan əminin evinin divarında ki-

noya baxırdıq? Həm camaatın oturması üçün şərait vardı, həm də divar bütöv idi, yaxşı rənglənmişdi. Divarda çat yoxdu deyə təsvirlər qaralmırdı. Proyeksiya ideal alınırdı. Yəni biz başqa bir planetdən bizim Yerə verilən proyeksiya da ola bilərik. Real adamlar deyilik, bəlkə də. Doğulmamışıq, obrazımız yuxarıda yaradılıb, kinomuz çəkilib, Yerə proyektorla verilir, bəlkə də, 100 il sonra doğulacağıq. Heç uşaqların kompüterdə, internetdə nəyisə axtaranda baxmamısan? Deyir, filan “dannılar” bazada var. Elə bil dünya, kainat, planetlər də yekə kompüterdi də. 5 əsr qabaq doğulub getmişlərin də, 5 əsr indən belə dünyaya gələsi olanların da şəxsi işi böyük kompüterin bazasında yığılıb. Yəni dünya monitorunda 100 il qabaq, 100 il sonra böyük bir rəqəm sayılır, onlar xırdaçılıq eləmlər. Ola bilsin, gələcək real həyatımızda mən səndən 20 yaş böyük müəllimin yox, sinif yoldaşın olum.

– O nətəhər olur, müəllim, “metirkanı” saxtalaşdırırlar? – Zərbəlinin gözləri hədəqəsindən çıxmışdı.

– A kişi, mən həmdən-həmə, sən dəmdən-dəmə. Müasir sistemdə hər şey sensordur, “metirka”-zad anlayışı yoxdur. Ümumiyyətlə, kitab-dəftər deyə nə-sə qalmayıb. Həm də, üçüncü dünya ölçüsündə zaman vahidi olmur.

– Ay tövbə, əgər bir şey anladımsa, – Zərbəli həvalanmış adama oxşayırdı.

– Niyə anlamadın, bala? – Həmid müəllim Zərbəlinin qolundakı saata işarə ilə soruşdu: – İndi saatin neçəni göstərir?

– 4-ə işləyib 15 dəqiqə, – həyəcanlanmış Zərbəli hər ehtimala qarşı mobil telefonundakı saata baxdı: – Hə, burda 17 dəqiqə işləyib. Nədir ki?

– Ay sağ ol, amma amerikanlar gözlərini ovuşdura-ovuşdura indi yerlərindən qalxırlar.

– Nə bilim, vallah, müəllim, çox üzü yoxuşa qalxdın e, adamın nəfəsi tıncıxır, – Zərbəli donub qalmışdı, deyəsən, məclisdən aralanmaq istəyirdi, amma birdən nəyisə xatırladı, yenə girdi Həmidin çənəsinin altına: – Bura bax, barı, deyə bilərsən, bu dəqiqə danışan mən özüməm, ya yuxarıdan düşən kölgəm? Baxma da, arvad-uşağın yanına gedirəm.

Hamı güldü. Zərbəli tərs-tərs onları süzdü:

– Guya siz bilirsiniz kimsiniz?

– Zərbəli, mən məsələçün dedim, çox da dərinə getmə, – Həmid onu sakitləşdirməyə çalışdı.

– Vallah, dərinə getmə deyəndə, ta ən dərin quyuya atdın məni, müəllim, çətin ordan çıxam, – Zərbəli hövllü-hövllü dönüb getdi.

...Verdizadənin qəbir-evində bu söhbətləri xatırlayıb doyunca güldük. Amma yox, bir dəqiqə...

Düşünürdüm ki, olub-keçənləri mən danışaram, professor gülür. Birdən anladım ki, mən danışmıram e, həmin hadisəni videomaqnitofonda olduğu kimi qəbir-evdən görürük və eşidirik. Özüm ölüm, eynən canlı yayım kimi. Yaxşı, mən o söhbətlərdə iştirak edirəmsə, bəs burada nə azarım var? Yəni Həmid müəllim düz deyirmiş? Özüm ordayam, proyeksiyam burda? Ya da tərsinə?

Möcüzədir e, vicdan haqqı. Mən bunları öz-özümə düşündüm. Sual-zad vermədim ha. Amma Verdizadə mənim sualıma cavab verirmiş kimi izahata başladı:

– Yuxularında belə şeylər az olub, bəyəm? Həm durub bir hadisəyə baxırsan, həm də o hadisənin iştirakçısısan. Başqa bir misal deyim. Evdə oturub diski qoymusan, çıxışına, ya toyda oynamağına baxırsan. Birdən qonaq gəlir, ya telefonla danışmalı olursan, “stop”u vurub saxlayırsan. İndi bunun kainat

üçün böyük modelini təsəvvürünə gətir. Mahiyyət eynidir də. Böyük zaman axını üçün biz həmin diskdə olan videomaterialıq. İstənilən vaxt baxıla, lazım gələndə dondurula bilər. Sadəcə, kodu bilmək lazımdır.

“Sən öl, Həmid müəllimlə professor görüşüb söhbətləşiblər məndən xəbərsiz” – fikri ağılımdan keçirtməyimə peşman oldum, dərhal Verdizadə qayıtdı ki:

– Yox, müəllimə mənim heç bir təsirim-filan yoxdur. Sadəcə, o müəllim özü də bilmir ki, hələlik doğulmayıb. 60 il sonra dünyaya gələcək və aytişniklərin (*İT mütəxəssisi*) ən üstünü olacaq, texnologiyada hoqqalar çıxaracaq. Yuxunu canlı yayıma bağlamağın, bir də alın yazısını “pdf” formatına salıb printerdən çıxartmağın texnologiyasını kəşf edəcək. Düzdür, arada sui-qəsdə məruz qalacaq, amma qurtulacaq.

– Niyə, kim onu öldürmək istəyəcək?
– indi mən də Zərbalıdan betər günə düşmüşdüm.

– Çünki Həmid müəllim bütün texnologiya istehsalçılarını bankrot edəcək. Hər adam heç olmasa, 2-3 ildə telefonunu təzələyir, təmirə verir, həkimə müraciət edir və s. Həmidin yeni kəşfində mobil telefon birdəfəlik, həm də ömürlük bədənə yerləşdiriləcək. İnsanların dışındə və qulağında çox xırda bir detal olacaq. Çox rahat şəkildə, həm də başqalarını narahat etmədən xıslın-xıslın danışa biləcək.

– Deyə bilərsən, zəng vuranda nömrəni necə yığacaq və ya adları ekranda necə görəcək?

– Aha, deməli, “Həmid nano-texno” adlı proqrama əsasən, beyin texnologiyaya tabe etdiriləcək. Proqramlar beynində olacaq, əl sensoru ilə deyil, fikir, arzu-istək sensoru ilə idarə ediləcək. Məsələn, ağılından keçir ki, mənə zəng vurasan. O dəqiqə beynindəki yaddaş kitabçasından Verdizadə faylı qoşulur

dışındəki mikrosxemə və mənə zəng gəlir. Niyə heyrlənirsən? Burada qeyri-adi nə var ki? Evləərə gedəndə bəzi qapıların üstündə sensor işıqlar qoyulub. Baxırsan ki, blok qaranlıqdır. Elə ki həmin mərtəbədə insan görünür, sensor reaksiya verir və işıq yanır. Yəni əslində, Həmid müəllim bu texnologiyayı dərinləşdirəcək. Hə, bunun ardı var hələ, tələsmə. Bədəndə nasazlıq olan kimi, N.T.T.S mərkəzinə signal ötürüləcək. N.T.T.S - Nano-Texno Tibbi Sığorta. Yəni küçədə getdiyin yerdə bir də gördün, təcili yardım maşını qabağını kəsdi, iki nəfər düşdü, səni maşına basıb apardılar klinikaya. Sən demə, bədəninə nasazlıq olub, özün ağrını hiss etməmişən, amma signal avtomatik ünvana çatıb. Amma bəzi adamlara bu texnologiya qənim kəsiləcək. Məsələn, oğru küçə ilə gedir, birdən ürəyindən keçir ki, bahalı maşındır, içində, yəqin, qiymətli şeylər olar. O dəqiqə “Asayış” texbuferinə signal çatır, iki dəqiqə keçməmiş, polislər başının üstünü alır. Və ya dövlət əleyhinə nəşə düşünürsə, “Təhlükəsizlik” texbuferində onun faylında “SOS” işığı yanır. Hə, dostum, Həmid müəllim belə bir dahidir. Daha doğrusu, dahi olacaq. Əslində, kəndinizdə Həmid adlı gerçək adam yoxdur. Sadəcə, gələcəkdən bu günə proyeksiyasıdır, həmin dahi Həmidin zəkəsindən bir az işartı düşür proyeksiyanın üstünə. Həmidi danışdıran odur. Yaxşı, səni çox yordum, dostum. Gəl Kələkbaşındakı maraqlı söhbətləri dinləyək.

– Dinləyək, – sevincək dilləndim: – Bəyəm, gecənin bu vaxtı ordadırlar?

– Yox, on gün sonra olacaq söhbətləri nəzərdə tuturam, – professor sinayıcı nəzərlərlə üzümə baxdı: – Təəccüblənmə. Təkcə dünən baş vermiş hadisənin deyil, sabah olacaqların da diskinə baxa bilirik. Bu da bizim nanotexnologiyamızdır.

Dilim-ağzım qurumuşdu. Nitqim tutulmuşdu. Başımı tərpətməklə qulaq asmaq istədiyimi bildirdim.

...Kimsə iddia edirdi ki, professor qəbiristanlığı şeytan yuvasına çevirib. Allah bilir, orada gecələr hansı pis-pis işlərlə məşğul olur. Qovmaq, qəbir-evin də üstünü betonlamaq lazımdır. Bəlkə, elə oğrudur? Birdən-ikiyə professor vəsiqəsini görən olub, bəyəm? Nə bilirsiniz, bəlkə, gecələr qəbirləri açıb ölürlərimizin qızıl dişlərini çıxardır? Bizim kənd camaatının yarıdan çoxu qızıl dişli olub, öləndə də çıxartmayıblar.

Müzəffər kişi bu sözdən bərk əsəbiləşdi:

– A kişilər, onu bilirsiniz ki, şər atmaq ən böyük günah sayılır?! Bədbəxt oğlu sizə neynir ki?! Plovunuzun başını dağdır, ya toyuqlarınıza daş atır? Qəbiristanı gül bağçasına çevirib. Bundan əvvəl uşaqlar, bəzən elə saqqallı uşaqlar da darvazanı açıq qoyurdular, mal-heyvan girib qəbirlərin üstünü abırdan salırdı. İndi necə qorunur, görmürsünüz? Əksinə, professoru rəsmən məvacib düşür.

Bu vaxt Zərbalı təngnəfəs özünü yetirdi. Yapışdı Həmid müəllimin köynəyinin yaxasından:

– Allah sənin evini xaraba qoysun, gic eləmişən məni. Güzgüyə baxmaqdan gözümə ağ düşüb.

– Zərbalı, ədəbsizlik eləmə, yaxamı burax, – Həmid müəllim yekəpər Zərbalının əlindən çıxmağa çalışırdı: – Sənin güzgüyə baxmağından mənə nə?! Onsuz da, nə qədər baxsan, dəyişib adam sifəti alan deyilsən, heyvansan ki, heyvan!

– Əşşi, o qədər gic-gic şeylərdən danışdın ki, hamısı oturdu beynimə. Gecə yerimdən tullanıb özümü şillələyirəm, çimdikləyirəm ki, görüm, hələ özüməm, yoxsa proyeksiya, kölgə, hər nə zibil deyirsən adına. Evdə əlim heç işə yatmır.

Fikirləşirəm, bəlkə, özüm deyiləm, ya bu ev, əslində, mənim deyil? Bu cəhənnəm, siz də məni bağışlayın, hamımız kiçiyik də. Bir həftədir arvada yaxınlaşa bilmirəm ki, birdən mən özüm olmam, başqasının kölgəsi olar. Həm də, bu proyeksiyanı verən adamdı-nədir, hər nə məxluqdu, yəqin yuxarıda oturub izləyir də. Ayıbdı, ayıb yox ey, biabırçılıqdı.

Bu sözə hamı, hətta Həmid müəllim də güldü. Amma gülüş ani oldu. Bir azdan sifətlərdəki təbəssüm dondu. Çünki hər kəs nəyisə xatırlamağa çalışır və bir-birinə şübhə ilə baxırdı...

Dağılışmaq istəyirdilər ki, İbadulla kişi bir cavan oğlanla gəldi:

– Tanış olun, bacımın kürəkənidir Maarif. Bakıda yaşayır. Akademiyada işləyir. Alimdir. Axşam professorun məsələsinin ucundan-qulağından danışdım. Xeyli güldü. Dedi: “Dayı, məlumatım var. Yaxşı tanıyıram onu...” Nəsə. Yaxşısı budur, yeyənim özü danışsın.

Həmid müəllimin proyeksiya söhbəti hamının ürəyinə xal salmışdı. Yeni bir versiya eşitmək ümidi ilə tələm-tələsik Maarifi dinləməyə hazır olduqlarını bildirdilər. Maarif yekəxana bir ədə ilə kötüyün üstündə oturdu, cibindən siqaret çıxarıb yandırdı:

– Deməli, 1944-cü ildə Hitlerin məxfi laboratoriyada “Qorxmaz ordu”, yəni indiki dildə desək, vəhşilər, robotlar yaratmaq planının üstü açıldı. Nürnberq məhkəməsindən sonra SSRİ-nin NKVD-si bu işin üstünə düşdü. Amma heç nə alınmadı. Sonradan amerikalılar maraqlandılar. Bəzi məlumatlar öyrənsələr də, tam nəticə olmadı. Axır ki, Barak Obamanın vaxtında Mərkəzi Kəşfiyyat İdarəsi bəzi sənədləri və düsturları ələ keçirə bildi. Tez Amerikada, Kolumbiyada və Kanadada laboratoriyalar quruldu. 10 kimsəsizi küçədən tutub gətirdilər. Beyinlərini təmizlədilər. 40 gün beyinlərə MKİ-nin hazırladığı mətni ye-

ritdilər. Eksperiment sona çatanda 10 nəfərdən 9-u xəstə toyuqlar kimi iki dəfə ağzını açıb-yumdu və getdi. Biri də ayağa qalxıb Şərq əlbəyaxa döyüş növünün banisi olduğunu bildirdi. Qarşısına keçəni nəfəsi ilə, əlinin enerjisi ilə havaya uçurtdu. Bir sözlə, salamat adam qoymadı. Güllə atdılar. Gilizi havada dişi ilə tutub yerə tüpürdü. Elektrik qoşdular, bütün ətrafın enerji bloku partladı. Axır ki, hər tərəfdən tankı buraxdılar üstünə. O da başladı tanklara kata atmağa. Qolu, qıçı sındı, yığıldı. Tırtılın altına salıb yazığı analiz etdilər, anladılar ki, düsturda səhv var, daha doğrusu, bir element çatmır. Onu da araşdırdılar. Sən demə, Hitler o düsturun hər elementini ən çox inandığı bir kəşfiyyatçının qoluna döymə üsulu ilə yazdırıbmış. Axırın element köpəyoğlu Volfun sağ biləyindəymiş. Bu Volf da kim olsa yaxşıdır? “Edelveys planı”-nı sonuncu nöqtəsinə, vergülünə qədər işləyib Hitlerin stolunun üstünə qoyan polkovnik. Neft mühəndisi adı ilə İrana soxulub, orda iş aparırmış, həm də Azərbaycanla bağlı məlumat toplayırmış. Almanıyanın uduzmağını hiss edən Volf qurumsaq qoşulur Seyid Cəfər Pişəvərinin dəstəsinə. Azərbaycan, fars dillərini tərtəmiş bilirmiş. Deyirmiş ki: “Anam fars, atam azərbaycanlıdır”. Sonradan Stalin Cənubi Azərbaycan hökumətini satdı, Seyid Cəfəri də gətizdirib Yevlax yolunda avtoqəzaya saldırdı. Çünki Azərbaycanın birləşməsi SSRİ üçün konkret təhlükəydi. Volf da gördü ki, İranda o qədər məşrutəçi asılır ki, artıq dar ağacı defisit sayılır, gecəynən aradan çıxdı. Gəldi, bax, o aşırımın arxasındakı dağa. Orda yaşı məlum olmayan bir mağara var.

– Elədir, qardaşoğlu, Cinli mağara deyirlər, – Müzəffər kişi əli ilə irəlini göstərdi.

– Xeyr, ağsaqqal, cinli-minli deyil, gördüyün adi mağaralardandır. Volf qəs-

dən o yeri qorxulu təsvir edib. O qədər qorxulu nağıllar uydurub ki, indi heç kim mağaraya girməyə cəsarət etmir. Gündüzlər çıxıb ətraf kəndlərin camaatıyla, çobanlarla qaynayıb-qarışıb. Özünü nur üzvlü ağsaqqal kimi tanıdıb. Yığdığı mer-meyvədən, ovladığı quşlardan pay-püş verib, hamının etibarını qazanıb. Arada da fürsətdən istifadə edib mağara haqqında çox dəhşətli, qorxulu hadisələr toqquşdurub. İndi lap düşkün qoca olar. Bax, professoru da onun dalınca göndəriblər. Verdizadə, əslində, Condur. Amerika Mərkəzi Kəşfiyyat İdarəsinin əməkdaşdır. Cona tapşırıq verilib; ya dirisini gətir, ya da ölübsə əgər, dərisini soy, gətir.

Zərbəlinin gözlərinə işıq gəldi:

– Allah səni salamat eləsin, qardaş, bizim həyatımızı xilas elədin. Yoxsa Həmid sayəsində, az qalmışdı, havalanam.

Arzuman da o yandan qayıtdı ki:

– Maarif, bala, nə yaxşı ki, bizi ayılt-dın, yoxsa özümüz də bilmədən o casus professorun toruna düşərdik, iraq olsun, vətənimizə xəyanət edərdik. Bura bax, oğlum, deyirəm, bəlkə, mən gedib rayonda “keqebeyə” xəbər verim? Yoxsa kəndə ziyanlıq vurur köpəyoğlu.

– Ağsaqqal, ağzında “keqebe” deyirsən. Çoxdan xəbərləri var, – Maarifin özü öz nağılından genləşdi: – Professorun üstündə necə lazımdır, işləyirlər. Belələrinə “dvoynoy agent” deyirlər.

Ağarza kinayə ilə gülüb üzünü Maarifə tutdu:

– Maarif, bacıoğlu, sən Arzumanı qı-nama e. Çoxdandır “keqebeyə” gedə bilmir, andır pandemiya imkan vermir. Yaman darıxıb.

Maarifin kefi kök idi, yalnız arif adam lazım idi ki, bu söhbətə camaatın reaksiyasından sonra onun çöhrəsindəki hiyləgər təbəssümün törədəcəyi fə-saddan agah olsun. Heç kimə əhəmiyyət

vermədən kənara çəkildi. Dostunu yığdı:

– Bura bax, Alik, bir kəndə düşmüşəm, nağıllar aləmidir. Elə o mənada ki, buradakı bədbəxtlər, saç-saqqalı ağarmış kişilər uşaq kimi nağıllara inanırlar. Çox rahat şəkildə tora düşürlər. Özünü tez çatdır.

...Bir aydan çox vaxt keçmişdi. Professor mənə reyhan kompotu verdi. Həqiqətən, çox dadlıdır. Sonra Maarifin kəndin başına açdığı oyundan danışdı. Nədənsə, bu hadisədən xəbərim olmayıb. Amma professorun yanında özümü sındırmadım:

– Yəqin, zaman fırtınasının girdabına, ya məsələn, işıq selinə düşmüşəm, ondandır, – dedim.

O da eyni təbəssümlə cavab verdi:

– Sənə elə gəlir ki, zarafat edirsən?

– Nə bilim? – çaşıb qaldım.

Bilmədim professor bu sualı lağlağı yolla verir, ya ciddi soruşur? Ən yaxşı yol-mallıqdır. Yəni danışığındakı korrektəyə əminliyin yoxdursa, mal kimi bax, gözlərini ölü qoyunun gözünə oxşat.

Professor bu dəfə gülümsəmədi, sadəcə, gözləri yol çəkirdi. Handan-hana dilləndi:

– Sən mənbədən buraxılan korpuskul selsən, böyük sürətlə, coşqunluqla hərəkət edirsən. Lap dəqiqləşdirsək, zərrəcik selsən. Mənsə, mənbədən yaradılan, amma efir adlanan yerdə yayılan dalğayam. Ona görə, sən bəzən çaşağı gedirsən. Mənsə, efirə nəzarət edirəm. Əslində isə müasir fizika nəzəriyyəsinə görə, bizim vəhdətimiz işıq yaradır.

– Dayanın, Allah eşqinə, bir dəqiqə nəfəs dərin! – mən heyrət içində ona baxırdım: – Siz əsl həqiqətdə kimsiniz? Mən kiməm? Yalvarıram, aydınlaşdırın: mən buradakı reallığam, yoxsa Kələk-

başında yığışan kişilərin yanında fağır-fağır dayanan adamam? Hansımız gerçəkdir?

– Mən 1979-cu ildə Nobel nitqi söyləyən Əbdus Salamam. “Mərhəmətli Yaradanın yaratdıqlarında hər hansı bir qüsür görə bilməzsən. Bir baxışlarını çevir, hər hansı bir qüsuru gördünmü? Sonra gözlərini müəyyən bir nöqtədən ayırmayaraq təkrar-təkrar bax. Baxışların ovsunlayıcı və gözqamaşdırıcı parıltı halında geri dönərlər. Və əslində bu, bütün fiziklərin inancıdır”.

Professor bu sözləri pafosla və özünü tarıma çəkmiş vəziyyətdə dedi, qurtardı, “farağat” komandasından boşalan kimi rahatlaşdı, yenə əvvəlki, mənə doğmalaşmış təbəssümünü göstərdi:

– Tribunadan səni gördüm. 34 il sonra, elə sən idin, içindəki duyğuları aç bilməyən yazıçı, 94 il sonra dünyanı heyrətə salan həmin Həmid müəllimdin.

– Yenə anlamadım, cənab professor.

Özümdən asılı olmayaraq, səsimdəki ironiyanı çatdırdım. Guya ki, mənim kinayəli danışığım çox da təsir edəcəkdii?!

– Qulaq as, – asta səsle dedi: – Bu, işığın dispersiyasıdır. Şüşə prizmaya düşüb 7 rəngə parçalanan Ağ işıq 7 obraz yaradır. Yox, əvvəlcə rəngləri sayaq; qırmızı, narıncı, sarı, yaşıl, mavi, göy, bənövşəyi. Yəni bu, spektrdir. Təbiət versiyasında təbiətşünaslar və coğrafiya müəllimləri, lap elə çox adam göy qurşağı deyirlər. Amma sizin kəndin adamları üçün göy qurşağı Fatma xalanın hanasıdır. Əslində, onlar özləri də bilmədən yaradılışın sirrinə işarə edirlər – analar anası, xanımlar xanımı Fatmey-Zəhrada ehtiva olunan Ağ işıqdan yaranan çeşidli çaları. Yəni yarananda Ağ işıq spektr şəklində təcəllə edir. Nəse, bu, başqa söhbətin mövzudur. İndi, hörmətli yazıçı, bir az beynini işlət, işıq sınaq 7 rəng yaradır. Gəl işığa dünyanın enerji mənbəyi kimi baxaq,

yəni yaradılışın Yaradıcısı qismində. Onda niyə bu kontekstdə böyük enerji sayəsində hər insanın 7 surəti, müasir dillə desək, kseroksu olmasın? Həm də zamansızlıq vahidində. Yəni ayrı-ayrı əsrlərdə, qərinələrdə, müxtəlif planetlərdə.

– Yox e, belə olmaz, Azad müəllim, siz əməlli-başlı məni karıxdırdınız, – mən, doğrudan da, havalanmaq dərəcəsinə çatmışdım: – Mən kiməm, hardan yaranmışam, şair demiş, əvvəlim nə, sonum nə?

Professor sakitcə ayağa durdu, divarın içində gizlədilmiş dolabı açdı – bura ondan ötrü soyuducu idi – kompota oxşayan, amma bir az qatı olan yarım stəkan mayeni mənə uzatdı:

– Həyəcanlanırsan. Ürəyinin döyüntüsünü eşidirəm. Reyhanı döyüb suyunu çıxarandan sonra balla qarışdırılmışam. Əslində, gündə 3 dəfə içməlisən, amma eybi yox, bir dəfəsi də kömək edir. Ürək döyüntülərini nizamlayır. – tərəddüdümü görüb güldü: – Qorxma, mən yazıçını zəhərləyəcək dərəcədə cahil deyiləm. İç, özünə gələcəksən.

Stəkanı alıb başıma çəkdim. Həqiqətən, tamı xoşuma gəldi.

Professor gözlərimin içinə baxıb danışdı:

– Antik filosof Fales güman edirdi ki, hər şey sudur. Su buxara və buza çevrilir. Məsələn, balıq suda doğulur və susuz qaldıqda ölür. Əksər maddə suda əriyir. Deməli, su substansiya, yəni ilk başlanğıcdır. “Qəliz” ləqəbli Heraklit isə oddan ikiəlli yapışmışdı. “Hər şey oda çevrilir”, – deyirdi: “Od da hər şey!” Necə ki, bütün malları qızıla, qızılı da istənilən mala çevirmək mümkündür. Demokrit də təbiəti bilyard oyununa bənzədib. Yəni ona görə, ilk başlanğıc kiçik, bölünməz hissəciklərdir, boşluqda hərəkət edirlər. Bu prosesi

də “mexaniki determinizm” adlandırdı. Amma “Pifaqorçular” adlanan bir dəstə dirənmişdi ki: “Riyaziyyat, riyazi struktur və münasibətlər substansiyaadır!” Əsasları da buydu ki, hər şey yox olur, amma riyazi anlayışlar hər an sabit qalır. Yəni riyaziyyat mahiyyətinə görə dəyişilməzdir. Deməli, kainatın sirri riyaziyyatdadır...

– Bəs bizim müasir filosoflar nə düşünürlər? – qəfil professorun sözünü kəsdim.

Qəhqəhə çəkdi:

– Bizimkilər, təxminən, Dekartın düşüncəsindədirlər: “Həm qoyunlar sağ qalsınlar, həm də canavarlar tox olsunlar”.

Mən də güldüm, amma tez də növbəti sualımı verdim:

– Yaxşı, sizcə substansiya nədir? Bunlardan hansıdır?

– Məncə, enerjidir. Sudan enerji yaranır. Su Elektrik Stansiyasını yada sal. Günəşdən enerji alınır. Rəqəmlərin mistik enerjisi var. Yəni dünyanın ilk başlanğıcı Böyük Enerji suya, oda, havaya, torpağa bölünərək yaşayışı təmin edir, sonra yenidən onları enerji halında özünə qaytarır, özünə yapışdırır. Kamil insan fəlsəfəsində necədir? Biz kamil insan kimi yetişməliyik ki, gedib Allaha qovuşaq, düzdür? Mövlanə Cəlaləddin Rumi də söyləyirdi ki, Allahdan gəlib, Allaha gedirik. İsrailin Qüds şəhərində havadan asılı bir qaya var. Adına “Ümumdünya cazibə qanununa gülən qaya” deyirlər. Hədislərə görə, 620-ci ildə Rəcəb ayının 26-dan 27-nə keçən gecə böyük İslam Peyğəmbəri Məhəmməd Əleyhissəlam o daşın üstündən Meraca gedib. O vaxtdan daş elə havadan asılı qalıb. Bəs niyə yerə düşmür? Həmin enerjidir onu o vəziyyətdə saxlayan. Dostum, illərdir, dünya alimləri bir sirr pərdəsini açmağa çalışırlar, qara dəliklər üzərində baş sındırırlar. Hə, belə

götürəndə, Eynşteynin Ümumi Nisbilik Nəzəriyyəsinəndən araşdırmağa çalışırlar. Qara dəliyin səthində cazibə qüvvəsi çox güclüdür. Böyük bir kütlə işığın sıza bilməyəcəyi qədər kiçik bir sahədə toplanıb. Ən böyük teleskop da görə bilmir. Bu nə deməkdir, qardaşoğlu? Sən Allahı görə bilərsən? Sırrından agah ola bilərsən? “Quran”da “Vəqia” surəsinin 75, 76-cı ayələrində yazılır: “Ulduzların mənzillərinə and olsun. Kaş, bunun nə qədər böyük bir and olduğunu biləydiniz”. “Tariq” surəsində də deyilir: “And olsun göyə və gecə gələnə! Sən nə bilirsən ki, gecə gələn nədir? (Bu) gəlib keçən ulduzdur”. Alimlərin bəziləri söyləyirlər ki, Qara dəliklərdən keçmişə aid məlumatları əldə etmək mümkündür. Kütləsi Günəşdən 3 dəfə böyük, diametri 20 km olan Qara dəliklərin güclü cazibə qüvvəsi Kvant qanunlarına üstün gəlir. Alimlər bu sirli ulduzlarda keçmiş məlumatları axtarırlar, əslində isə gələcək də var. “Lövh-i-məhfuz” eşitmisən də. Deyir: “Hər şey-olanlar, olacaqlar o kitabdadır”. Yəni “Lövh-i-məhfuz”, “Allahın hafizəsi”, başqa cür desək, Allahın Hafiz adının təcəllası deməkdir. Və həmin sirli ulduzlar, zənnimcə, elə “Lövh-i-məhfuz”dur. Ona görə ora girmək olmur, ən məşhur fizika qanunları Qara dəliyin anlaşılması mövzusunda aciz qalır, qanunauyğunluqdan kənara çıxır. Düzdür, bəzi ağzıgöyçəklər deyirlər ki, bu boyda kainat, bu qədər talelər bir kitaba necə sığışır? Yaxşı, ay insanlar, yəni Allah tərəfindən yaradılanlar bu boyda texnologiyalar kəşf edir, az qala, bir nəslin, bir rayonun tarixi, yazıları, şəkilləri, videogörüntüləri bir harddiskə sığır, yaxud bütün dünyanın hər bir sahəsi üzrə məlumatlar bir kompüterin, ya telefonun yaddaşına yerləşir, amma o alimlərə o elmi bəxş etmiş Allah öz Qüdrət əsərini saxlamağa bir saxlanc tapa bilmir? Və mən niyə deyirəm ki,

Qara dəliklərdə gələcəklə bağlı məlumat da var? Çünki Allah dünyanı bərqərar edəndə hər şey bir anda baş verdi. “Ol!” nidası ilə kainat pərvəriş tapdı. Ona görə də, necə deyərlər, proqram tam hazır vəziyyətdə qorunur. Dünən də var, bu gün də var, sabah da. Axı hər varlıq yaradıldıqda, əslində, onun üçün, həm də, son başlayır. Yəni məsələn, “Lövh-i-məhfuz”un 15-ci səhifəsindən 65-ci səhifəsinə qədər. Yenə qayıdıram bayaqkı fikrimə. Necə ki ən yüksək meqabayt yaddaşına malik fləş, harddisk və ya kompüter enerji ilə fəaliyyət göstərir, həmin Qara dəliklər də enerjidir. Eyni məntiqdir. Yaxşı yadıma düşdü. Dünyanın əbədililiyi nəzəriyyəsi olub, “Emanasiya prinsipi” adlandırılıb. İlk dəfə bu prinsipi Şərqi Aristoteli kimi tanınan ərəb illi alim Əl-Fərabi inkişaf etdirib. Onun düşüncəsinə görə, Allahın zəruri mahiyyəti Onun hər cür enerji axınının ilk mənbəyi olmasıdır. Necədir, yazıçı dostum, “substansiya enerjidir” düşüncəmə inandırma bildim sən?

– Vallah, bir şey deyə bilərəm, professor, sabah, birisigün görsənməsəm, yəqin et, məni dəlixanaya aparıblar, – doğrudan da, halım qalmamışdı.

– Bilirəm, bu gün səni çox yordum, həm də yubadım, – professor bu dəfə təmiz reyhan kompotu verdi, buz kimi: – Çox gecdir, birdən məzarlığın içi ilə gedəndə qorxarsan, ötürə bilərəm səni.

– Çox sağ ol, professor, hər halda, mən Arzumanın qohumu deyiləm, – ürəkdən güldüm.

O da ucadan güldü. Çox güman, Arzumanın məsələsini xatırlamışdı.

...Arzuman gecəyarısı dəyirmanından qayıdarmış. Qəbiristanlığın yanından keçəndə başdaşları gözünə yeriyən, ona dil çıxaran, əl-qol atan qara paltarlı adamlar kimi görünür. Ağ rəngli yarı heyvana, yarı insana oxşayan bir məxluq da həmin qara paltarlı adamların

başları üstündən ora-bura hoppanırmış, arada da ucadan ağlayırmış. Arzuman yerində donub qalır. Nə qədər əlləşir, ayaqlarını durduğu yerdən qopara bilmir. Qışqırmaq istəyir, səsi çıxmır. Hiss edir ki, şalvarının dizindən üzəşığı axan maye ayaqqabılarının içinə dolur. Ağköynəkli bədheybət lap yaxına gəlir. Arzuman pencəyinin qolu ilə alından sel kimi axıb gözlərini yandıran tər damcılarının silir, diqqətlə baxır... Və görür ki, sən demə, güclü küləyin vıyılması ağlama səsi verirmiş və ağ “məxluq” adicə ağ rəngli sellofan imiş, külək ora-bura atırmış. Arzuman yazıq bir həftə evdən bayıra çıxa bilmədi. Titrətmə tutdu, qızdırmadan bədəni alışıdı-yandı. İynə vurdular, faydası olmadı. Axır molla İsaq dua yazdı.

Bu hadisəyə işarə ilə Verdizadə soruşdu:

– Dostum, insanlar ölürlərdən niyə qorxurlar? Ölü sizə neynəyə bilər ki? Dirilərdən qorxmalısınız, dirilərdən! – Dolabından qalın dəftər çıxartdı. Vərəqlədi. Yaşıl rənglə yazılmış bir abzası ucadan oxudu:

“– Yatmısan?

– Bəs sən?

– Mən də yatmışam. Amma heç bilmirəm mənə nə olub? Səhərlər oyana bilmirəm”.

Dəftəri yerə qoydu:

– Hansısa əsərdəndir. Bir də, nə əcəb kənd camaatı səndən əsl həqiqətdə mənim kim olduğumu soruşmur?

– Soruşurlar, qərībədir. Yəqin, mənə də anormal kimi baxırlar, onandır, – getmək üçün ayağa durdum.

– Gəl səninlə bir oyun quraq. Kəndin ziyalıları, müəllimləri Nəsimini də, onun ustadı Nəimini də tanıyır, hər halda. Düzdür, bir-iki bədbəxt mömin, hələ də sovet dövründə olduğu kimi, Nəsimini kafir sayır. Bir gün Kələkbaşına yı-

ğışanda söylə ki: “Bu professor Fəzlullah Nəiminin “Cavidannamə” əsərinin düşmüş vərəqlərini bərpa edir”. Nəimi papaqçı olub. Yəni başları təkcə soyuqdan qorumayıb, həm də papaqların altındakı başlara ilahi sirri, həqiqəti təlqin edib. Bu, bir simvoldur. Camaata söylə ki: “Verdizadə Nəiminin qız şəcərəsindəndir, deməli, Nəsiminin nəslindəndir. Müasir elektron papaqlar tikir. İnsanların hövsələsizliyini, oxumağa meylin azaldığını nəzərə alıb ulu babası kimi kitabla yox, elektron variantla beynləri, zəhinləri qidalandırmaq istəyir. Yəni papaqda proqram olacaq. Onu geyən şəxs istənilən mövzuda söhbətə qoşula və dəqiq cavablar verə bilər”. Şübhəli baxışları tutsan, fikrini bir az da məntiqlə gücləndir. Söylə ki: “Professorun bir məqsədi də milli dəyərləri qorumaq, kişilərin papaqdan imtinasının qarşısını almaqdır”. Mərc gələrəm, bu söhbət yayıldıqdan sonra qəbiristanlıqda növbənin ucu-bucağı görünməyəcək, “repetitora verdim pulu elə bu gic professoru birdəfəlik ödəyim, uşaq da əlavə məşğələyə itirdiyi vaxtı odun-ocağa kömək eləsin də” düşüncəsi hamını bura gəlməyə vadar edəcək.

Heyrətimi ifadə etməyə macal tapmadım. Bayırda, yəni qəbrin üstündə hayküy qopdu.

– Ölülərin qılıncoynatma məşğələsi var, – yumor hissimi göstərmək istədim, zarafatıma əhəmiyyət vermədi.

– Gələndə qəbiristanlığın darvazasını açıq qoymamısan?

– Yox, niyə soruşdunuz ki?

– Deyirəm, bəlkə, itlər girib içəri. Yenə üstümüzə-başdaşımıza ayaqlarını qaldırırlar.

Səs-küy güclənirdi. Professor içəridən kodu yığdı. Yadımdan çıxmışdı, qapı, yəni başdaşı açılanda mistik-fantasmaqorik, dəhşət filmlərinə yazılmış musiqi effekti verirdi, xof yaradırdı.

Yuxarı çıxdıq. Bir də nə görək? Sovet kişi sinədəşının üstünə düşmüş qonşusu Ərşadı özünə gətirməyə çalışır. Vəziyyəti anladıq: bədbəxtin balası səs effektindən qorxub, bayılıb. Əlindəki qoşalülə də bir qırağa düşmüşdü.

Professor uğunub getdi. Hələ onu indiyəcən belə ürəkdən gülən görməmişdim. Əlini Sovetin çiyninə qoydu:

– Qardaş, məlum, gecə vaxtı əlinizdə qoşalülə tufəng hər halda xoş niyyətlə, əzgil, ya qaragilə kompotu-filan içməyə gəlməmişsiniz. Məqsədiniz oğurluqdur. Məndən sənə nəsihət: belə yerlərə gedəndə yol yoldaşına diqqət elə. Bu ağciyərlə kəşfiyyata getmək olmaz.

Ərşad ayıldı. Adamın başının üstündə Allah var, tutduğu işdən peşman kimi görünürdü. Sovet kişi isə abırsızcasına açıq qalmış qapı tərəfə boylanırdı, eyni zamanda, yavaş-yavaş qoşalüləyə tərəf dartınırdı. Mən tez qoşalüləni götürüb baxdım. İçində patron yox idi. Bir kənara atdım.

Professor onları içəri-yəni qəbrə dəvət etdi. Sovetin gözləri işlədi.

Ərşad yalvardı:

– Professor, siz mənim günahımdan keçin, bəsimdir. Qələt elədim, başımı daşa döydüm, bu tamahkar köpəyoğlunun toruna düşdüm.

Sovet heç nə olmayıbmiş kimi dilləndi:

– Müəllim, düz deyir, onu mən yoldan çıxartdım. Danışım da, bura niyə gəlmişik.

Qəbir-evin yanında skamyada, professorun əkdii ağacın altında əyləşdik. Sovet böyük həvəslə hadisəni nəql edirdi:

– Arzuman qurumsaq dedi ki, Maarif deyən məsələ də, o birilər də boş şeydir. Ortada qızıl məsələsi var. Professor qəbir-evdən Qızıldağın altına yol qazır. Çünki Qızıldağla qəbir-ev bir qabarma xəttin üzərində yerləşir. Deyir ki, cavan-

lığında sən Maqadanda qızıl mədənlərində işləmişən. Professorluğun da qızıl işindən yaxşı baş çıxartmağına görədir. Qızıl külçələrini barmaqlarının arasında içəridən çıxarmışan. Siqaret qutusuna doldurub, bir kupenin biletlərini alıb Bakıya gəlmişən. Qış, yay, fərqi yoxdur, kupenin pəncərəsini açıq qoymusan. Siqaret qutusunu da əlində oynatmışan. Bir neçə dəfə qəfil yoxlama olub, tez qutunu pəncərədən tullamışan. Əlində tutmayandan sonra kim nəyi sübut edə-cək ki?! Beş-altı il belə işləyib zərərlərin də əvəzini ödəmişən. Ayırı-ayrı şəhərlərdə qramlarla malı əridib pula çevirmişən. Amma günlərin bir günündə böyük məbləğdə pula ehtiyacın olub. Bakıda dostunun qohumu olan zərgərə vəziyyəti anlatmışan. O da deyib ki, problem yoxdur, axşamçağı saat beşdə gətir, əridərik. Sən də saat beşdə çanta dolu qızılla zərgərin yanına girəndə, bayaq yapışıblar qolundan. Tapançanı da dirəyiblər böyrünə. “Keqebe” ilə Cınayət Axtarışı İdarəsi imiş. Zərgər xəbər veribmiş. Ta dinib-danışmamışan. Zərgərin üzünə tüpürmüşən. Məhkəmədə də heç kimin adını verməmişən. Ona görə də, 12 il alıb içəri gedəndə hörmət-izzətnən qarşılanmışan. Bütün qohumların evində axtarış aparılıb, heç nə tapa bilməyiblər. Kiminsə ağına gəlməyib ki, qırmızıların çox hissəsi kənddə, dədə-baba bulağınız olan Qoşa çinar bulağında, çinarların altındadır. Əlqərəz, professor, deyirlər ki, 10 ildən sonra çıxmışan, həmin qırmızıları götürüb balın içinə doldurmuşan. Soruşanda da demişən ki, anam Moskvada xəstəxanada yatır, dağ balı istəyib. Hə, içəridə səninlə bir Vasilkov yatırmış. Brejnevin kürəkəni Çurbanovun zibillərini boynuna götürübmüş. Vasilkovun əli ilə qızılları Çurbanova ötürmüşən. O da Daxili İşlər Naziri, Baş katibin kürəkəni. Kim nə deyəsidi ki? Bal kimi ballı qızıl da qar-

şılığında sənədlərindən türmə söhbətini təmizləyib. İndiki kimi deyildi ha, burdan yığışdırarsan, o tərəfdən hansısa sistemdən pırtlayıb çıxa. Professor, bir sözlə, qayıtmısan Bakıya. Zərgərlik Zavodunda mühafizəçi kimi işə düzəlmişən. Bir ildən sonra rəhbərlik ayılıb ki, ay qardaş, bu Verdizadənin dümdüz, cod saçları vardı. Birdən-birə bu saç niyə qıvrımlaşdı, pırpızlaşdı? Sən demə, buruq saçın arasında qızıl tozunu içəridən çıxartmaq heç kəsdə şübhə oyatmır. Bu dəfə də beş il aldın. İntəhası, aləm dəydi bir-birinə, müstəqillik-filan, üç il yatıb çıxdın. Hətta könüllü kimi gedib Qarabağda döyüşdün də. Ermənilərin anasını ağlatmışın. Amma andır qızılın dadı damağında qalıb. Öz kəndində qan davanız olub, həm də Qızıldağ haqqında eşitmişdin, ona görə gəlib bu hoqqanı çıxartdın. Gecələr yeraltı yolla xəzinəni daşıyıb yığırsan bura. Yükünü tutandan sonra gecəynən götürüb çıxacaqsan aradan.

Professor güldü:

– Bəxtəvər başıma, gör necə qoçaq adam olmuşam?! Keşkə, deyilənlər doğru çıxaydı. Siz də bu yalana inanıb, silah-sursata qurşanıb gəlmisiniz ki, dağın altından çırpışdırdığım qızılları oğurlayasınız.

Sovet də niyyətini gizlətmədi:

– Açıqı, müəllim, istədik ki, kasıblığın daşını biryolluq ataq. Sizi öldürmək-zad fikrimiz də yox idi. Tüfəngi qorxutmaq üçün götürdük. Düşündük ki, gedib polisə şikayət edə bilməyəcəksən, çünki sən də qanunsuz iş görürsən. Yəni oğrudan oğruya halaldır. Başqa çarəm qalmamışdı. Xalxın arvad-uşağı Bakı nədir, İstanbulu su yoluna döndərüb, bizimkilər rayona düşəndə sevindiklərindən qanad açıb uçmaq istəyirlər. Elə biləsən, Amerikaya-zada gedirlər. Allah evin yıxsın, İbadullanın qohumu Maarif də gəldi, olan-qalanı

mızı yığışdırıb apardı. Kəndin çoxu bankdan pul götürüb verdi ey itin qarından çıxana.

– Hə, danış görək, Maarif necə Şeyx Nəsrullahlıq eləmişdi, qoy yazıçı dostumuz da eşitsin, – professor əlini mənim çiynimə qoydu.

Ərşad özünə gəlmişdi, professorun mülayim rəftarından ürəkləndi. Maarif söhbətini o danışdı:

– Maarifin bir dostu gəldi Bakıdan. Dedilər, guya pandemiyanın dərmanını tapıblar. İntəhası, üzə çıxarmağa qorxurlar. Əgər masonlar-filan bilsələr, onları gecəynən oğurlayacaqlar. Ona görə də, bu sirr kənddə qalmalıdır. Hər adamın müalicəsinə də 100 manat pul lazımdır. Kəsəsi, kənd razılaşdı. Maarif çoxbilmiş adamdı, anladı ki, Arzuman bu xəbəri uçuracaq. Onu çağırıb deyib ki: “Sənin ailəni pulsuz müalicə edəcəyəm. Amma heç kimə xəbər vermə”. İbadulla da lovğa-lovğa otağının birinin açarını verib Maarifə. Bir də əhalidən keçə südü istəyiblər. Maşallah, keçə də boldu kənddə. O da dostu ilə 3 gün ərzində kənd əhalisini qəbul edib. Hər adama 10 dəqiqə ara olmaqla xörək qaşığında iki cür məhlul içirdirmişlər. Üçüncü gecə aradan çıxıblar. Telefonlarına zəng çatmır. Deyir: “Belə nömrə mövcud deyil”. Sonra qapını sındırıb giriblər içəri. Feldşer Qulam da şəhərdən, kursdan qayıdıbmiş. Deməli, əvvəlcə dəmlənmiş dəmrovotu içirdirmiş. 10 dəqiqədən sonra sarıkök qarışdırılmış keçə südündən isti-isti yarım stəkan verirmiş ki, əvvəlkinin acılığını aparsın. Hamı başına döyə-döyə qaldı. Gücləri İbadullaya çatırdı. O yazıq da oturub ağladı. Dedi: “Sizə qurban olum, oğlum 10.000 manat pul göndərmişdi ki, kənddə ev satan olsa, alım. On minim getdi. Nətəhər tutmuşdusa mən də pul var, bilmirəm, dedi, materiala lazımdır, kənddən yığıdığım puldan qaytararam. Üstəlik, ailədə 8 nəfərik, 800

manat da belə getdi. Bacıma zəng vur-
dum ki, bəs qızının nişanlısı kəndin ba-
şına oyun açdı, bizi xəcil elədi. Qayıtdı
ki, ay qardaş, nə nişanlı, bir aydır üzüyü
çırpmışıq o dəyyəusun təpəsinə. Fırıldaq-
cıdır. Virus başlayanda saxta spirt alve-
rinə girişmişdi. İndi axtarışdadır”.

Çox gec idi. Sovetlə Ərşad professor-
dan bir də üzr istədilər, sağollaşib get-
dilər. Məni heç it yerinə də qoyan ol-
madı. Elə bil yoxam. Və yalnız indi
fərqi vardı: bütün söhbətlərdə üzün-
ü mənə tutub danışan olmur. Kömək
göstərsəm belə, “sağ ol” deyən tapılmır.
Görəsən, nə məsələdir? Bəlkə, doğrudan
da, mən əslində yoxam, proyeksiyam
gözümə özüm kimi görünür?! Hər hal-
da, professor Verdizadədən sualıma ca-
vab alaram.

Döndüm ki... Allah, Allah!

Professor nə gəzir?! Yəqin üşüyüb,
düşüb qəbir-evə. Qardaş, bu nədir? Mən
hardayam? Qəbir-evdən, kodunu bil-
diyim başdaşı-qapıdan əsər-ələmət yox-
dur. Bir də ətrafa göz gəzdirirəm. Axı
necə ola bilər? Gözümün qarşısında, sö-
zün müstəqim mənasında gecənin qar-
ranlığı əriyir. Sürətlə gecə gündüzə dö-
nür. Qəbiristanlığın darvazasından bir
dəstə adam üç tabutla içəri girir. “Söylə-
mişdim də, mürdəşir Elmanın ruzisi bu
gün boldu”, – kədərli halda düşünürəm.

Tabutları mənim dayandığım yerdən
bir neçə metr aralıda qoydular. Meyit
namazı qılmağa başladılar. Ümidlə bir
də geri döndüm. Bəlkə, professor...

Qəbir-evin yerində başqa qəbir var.

Daş ustası vardı-Mürsəl. Divar hörür-
dü. Deyirdilər, daşları onun kimi tanıyan
yoxdur. Evin hansı küncünə, hansı tə-
rəfinə necə daş qoyulmasını mükəmməl
bilirdi. Adam kimi söhbətləşirdi daş-
larnan. Dağda, dərədə baxan kimi, bi-
lirdi ki, burda böyük qara, ya göy daş
yatağı var. Sifarişsiz qalan kimi, dü-
şürdü örüşün canına. Qara daş çıxarıb əl

arabası ilə həyatına daşıyırdı. Bütün ha-
sarı daşdandı. Evindən əsas maşın yo-
luna qədər daş döşəmişdi. Zarafatla söy-
ləyirdilər ki, Mürsəli qınayan olmasa,
qızlarının cehizinin üstündə iki maşın da
daş verər.

110 yaşlı Abdulla kişi də bir dəfə
gülə-gülə demişdi:

– Mürsəl, qardaşoğlu, mən ömrümdə
çox xəstələr gördüm, amma sənə kimi
daşa vurulan adam görmədim. Qorx ki,
ölümün də daşdan olsun.

Sən öl, ağsaqqalın ağzı falmış elə bil.
Keçən ay Mürsəl ləvazimatlarını götü-
rüb Cəbi qayasında lövbər salır. Deyir:

– Burada göy daş yatağı var. Göy daş
çox möhkəmdir. Zəlzələyə də davam-
lıdır. Evi söküb teyxa bu daşlardan ti-
kəcəyəm.

Bir-iki gün işləyir, nahar vaxtı qaya-
nın ayağında, qazdığı yerdə oturub pen-
dir-çörəyini yeyərkən qayanın başından
altı boşalmış iri sal daş nətəhər gəlib
Mürsəli altına salırsa, yazıq elə orda canı-
nı tapşırır. Binəva Səlimə xala üzündə
salamat yer qoymamışdı. Saçını yolur,
üzünü cırıb nalə çəkirdi: “Başına daş
düşən balam, vay!”

Mürsəlin yeddi məclisindən sonra
Səlimə xala durub gedib Mehdi müəl-
limin evinə:

– Yanıram, cızdağım çıxır, a Mehdi,
balam köhlən atını əcəlinə doğru çapdı.
Heç kəsə qulaq asmadı. Ürəyimə oğul
dağı çəkdi. O boyda maşınlarla daş daşı-
yıb gətirib həyatə, nə oldu, ondan bircə-
si kara gəldi də, o da başdaşı kimi. Sən-
dən təvəqqüm budur, alışıb-yanan ocağa
bir az su tök. Sən ədəbiyyat adamısan.
Bir şeir yaz, başdaşının üstünə vurdu-
rum, həm də, məni bir az toxtatsın. Bo-
ğaz inəyimi gətirib bağlaram qapında.
Payızda doğasıdı...

Mehdi müəllim Allah saxlamış, on-
suz da, kövrək adamdır, Səliməyə qo-
şulub o ki var ağlayır. Özünə gələndən

sonra Səlimə xalanın boynunu qucaqlayır:

– Anam, inək nədir, günü sabah mən o yazını verərəm sənə. Ayıbdı, başqa söhbət eləmə, bu dərd hamımızı üzür. Rəhmətliyin nə yaşı vardı ki?!

Sonra da Mehdi müəllim oturub bu şeiri yazır. Mürsəlin başdaşından oxuduğum şeiri:

Qazıb çıxartdığım daşı
Qoydular mənə başdaşı.

Elə şeiri oxuyub qurtarmışdım, gördüm, Səlimə xala gəlir, ağ saçları boynuna tökülüb, yenə üzünü cırıb, əllərini sinəsinə çırpıb bir nalə çəkib, bu şeiri muğamat kimi oxuyur. İlahi, bu yaşlı qadının necə gözəl səsi varmış?! Handa bir xanəndə belə oxuya bilməzdi, vallah. İndi yadıma düşdü, dayım oğlu İlqar demişdi ki, kənddə hər yas düşəndə, hər qəbiristanlığa ölü aparanda Səlimə də hövllənir, başıaçıq, ayaqyalın qaçır oğlunun qəbri üstünə, Mehdi müəllimin yazdığı şeiri muğam kimi oxuyur, oxuyur, axırda bayılır. Sonra da nəvələri gedib qucaqlarında götürirlər evə.

Meyit namazı qılmayan gənclərdən bir-ikisi yaxınlaşıb Səlimə xalanı sakitləşdirmək istəyir. Faydası yoxdur. Bu gəncləri tanıyıram. İdrislə Altaydır. Yaxınlaşıb salam verdim. Elə bil daşa deyirsən. İdris qayıtdı ki:

– Altay, dünən axşamdan ağılıma bir fikir gəlib. Deməyə də qorxuram. Fikir deyəndə, daha doğrusu, bir nəticəyə gəlmişəm. Kəndimiz böyüyəndən sonra Sadatın qoruq yerindən üzüyuxarı üçbucaq formasında böyük ərazini ev tikmək üçün camaata payladılar, yadımadır?

– Niyə yadımda deyil?! Təxminən, 20 il əvvəl olardı da, – Altay dilləndi.

– Ay sağ ol, indi bir anlığa siyahını gözünün qabağına gətir. Kimlər o ərazidə ev tikmişdi? Biri bu bədbəxt Səlimənin oğlu Mürsəl, sonra rəhmətlik şair

Məzlumla qardaşı İsfəndiyar, daha sonra usta Elxan, Kərim müəllim, Xaniş müəllim və arvadı, Kifayət, Dilbər, Xeyrulla ilə arvadı, Mərdanın iki cavan oğlu... Bəziləri yadımdan çıxdı... Hanı onlar? 20 ilin içində hamısı getdi. Heç biri 60-a çıxma bilmir e. Bunun fərqindəsən? Ya ər, ya arvad gedir, o ərazidə yaşayan uşaqlar mütləq valideynin birindən, bəzən ikisindən də məhrum olurlar. Görəsən, nə sirr gizlənib burda?

– Deyirsən, kənd soveti sədrinin əli ağırdır, – Altay hey-rət içindəydi: – Valah, sən kəlləsən e. Gör heç birinin ağlına gəlib?

– Kənd soveti sədrinin bura nə dəxli var? Ağılıma gələn ilk variant budur ki, bu ərazi, Həmid müəllimin sözü olmasın, “Bermud üçbucağı”nın proyeksiyasıdır.

– Nə danışırısan? – Altay həyəcədən tərləmişdi, alnından puçur-puçur tərdamcılایrdı.

Meyit namazı bitdiyinə görə, onları çağırıdılar ki, tabutları qaldırmağa kömək eləsinlər. Mən də düşdüm bunların dalınca. Dəfnə hazırlıq gedirdi. Bakıdan gəlmiş şairlər Molla Həzini söhbətə tutdular:

– Məşədi, biz tolerant ölkəyik. Bu, məlumdur. Amma bəzi bölgələrdə konservativ dindarlar, aqressiv təriqət tərəfdarları da çoxdur, bunu danmayaq. Maraqlıdır, sizdə başqa dinlərə münasibət necədir?

Molla Həzi sıradan bir molla deyildi. İlahiyyat elmini də, onun fəlsəfəsini də yaxşı bilirdi. Dünyada baş verən prosesləri də izləyirdi. Həmişə də ehtiyatlı davranırdı. Danışanda nəyi necə deməyin yolunu ondan yaxşı bilən yoxdu:

– Müəllim, bax elə səhərdən orucluğu ayı başlanır. Musa Peyğəmbərə “Tövrat” Ramazanının 1-ci, Davud Peyğəmbərə “Zəbur” 7-ci, İsa Peyğəmbərə “İncil” 13-cü, Məhəmməd Əleyhissəlama

“Qurani-Kərim” 27-ci günündə nazil olub. Bu fakt öz-özlüyündə, mənəcə, hər şeyi deyir. Yəni nəinki, bu səmavi kitabları, 124 min Peyğəmbəri də, sühuf formasında, yəni səhifələrdə Şüeyb Peyğəmbərə, İdris Peyğəmbərə və İbrahim Peyğəmbərə gəlmiş ümumilikdə 100 risaləni də qurban olduğum göndərmiş də. Allahın göndərdiyi bir şeyə nə deyə bilərik? Başqa dinlərə nə münasibətimiz ola bilər ki?! Hə, müəllim, o başqa məsələ ki, bəzi şərəfsizlər xarici kəşfiyyatın əli ilə İslamı parçalayıb, müsəlmanları vəhşi kimi göstərən təriqətləri yayırlar. Bizim düşük insanlar da aldandılar onların ardınca gedirlər. Baxın, müəllim, bizim əhalinin fikri də belədir. Klassik İslama, habelə, digər dinlərə hörmətlə yanaşıırıq. Ancaq İslama xələl gətirən, millətimizi parçalayan, dövlət quruluşumuza zərər verə biləcək hər hansı təriqətə qarşıyıq, onu yayanların gözlərini burda basıb çıxardırıq, nə bu dünya məhkəməsinə, nə o dünya haqq-hesabını gözləməyə səbrimiz çatmaz.

Ölənləri basdırmaq üçün bütün tədbirlər görülmüşdü. Kənd üçün çox ağır idi bir dəfəyə 3 nəfəri o dünyaya yola salmaq. Molla Həzi qonaqlardan üzr istəyib qəbirlərə yanaşdı.

Mən hələ də ümidimi üzməmişəm. Artıq mənə doğmalaşmış professorumu gözləyirəm. Bu dəfə sanki Allahın mənə yazdığı gəlir. Professor əncir ağacının altında oturub, çiynilərini ata-ata hönkürür. Sevinə-sevinə ona tərəf qaçıram. O məni tanımamış kimi davranır. Diqqətlə Verdizadəyə baxıram. Əynində dartılıb cırılmış, bəzi yerlərdən sapları sökülmüş uşaq paltarları var. Köynəyini tanıdım. Ötən ay ağsaqqal şairdən “Türkiyədən sənə nə gətirim?” soruşanda, “Mənə heç nə lazım deyil, balacama yaxşı bir köynək alarsan” demişdi.

Məsələ burasındaydı ki, Məzlum Mərifəti Bakıdakı ailəsi tərk etmişdi. Qayıdıb yaşlı vaxtında kənddə evlənmişdi. Ona görə, oğlu hələ indi ikinci sinfə gedirdi. Professorun gözlərinin içinə baxıram. Sifət uşaq sifətidir, amma ağ saçlı və ağ saqqallı bir kişidir, yəni indiyəcən tanıdığım professordur. O yenə də mənə əhəmiyyət vermir, meyidi görən kimi, durub qaçır. Özünü atır birinci tabutun üstünə. Ağlayır:

– Ay dədə, mənə kimə tapşırıb gədirsən?

Camaat “hırr” gedir. Mollanı belə, gic gülmək tutur. Professor “Ay dədə!” deyib ağladıqca, camaat uğunub gedir. Meyitlər də yaddan çıxıb. Molla “Lənət şeytana!”, “Allahu Əkbər!” deyir, amma özünü saxlaya bilmir, pısqıldayır.

– Şairin özündən qoca oğlu da varmış? Qəbiristanlıqda gizlədirmiş?

– Bəlkə, keçmiş arvadından olan oğludur?

– Əşşi, yox ey, onu görmüşük də, zənənəgözlə bir uşaqdır.

Səslər bir-birinə qarışdı. Molla birtəhər boğazını arıtlayıb professora qışqırdı:

– Ay Allahın dəlisi, çəkil qırağa, bizi günaha batırma, ölülərimizi urvatdan salma.

Professor-uşaq yalvardı:

– Həzi əmi, qurbanın olum, qoy dədəmin, əmimin dəfnində iştirak edim, nə olar, mənə qovma. Mən Məzlumun oğlu Valehəm də, sizin oğlunuz Qüdrətlə bir sinifdə oxuyuram.

– Nə?! Adə, bu nə sarsaqalayır, Qüdrətin sinif yoldaşı, – molla az qalmışdı gülməkdən boğula: – Siz Allah, cavanlar, bunu uzaqlaşdırın burdan. Rəhmətlik mırt kişiydi, onun-bunun yasında o qədər lağlağı eləyib mollaları çaşdırmışdı, öz dəfni də KVN-nin konsertinə döndü e, sən öl.

İki gənc professoru yaxınlaşdı. Qollarından yapışdılar. Gənclərdən biri diqqətlə professoru süzdü, duruxdu, onun qolunu buraxıb həyəcanla qışqırdı:

– Məşədi Həzi, düz deyirmiş, bu, rəhmətlik şairin oğlu Valehdir.

Yenə hamı gülüşdü. Molla Həzi hirs-ləndi:

– Hakim, bala, sənə dedim o gici hasardan çölə çıxardın.

Hakim Valehin qolundan tutub darta-darta gətirdi:

– Məşədi, diqqətlə bax! Valeh olmağına Valehdir, intəhası, qocalıb.

Meyitlər yaddan çıxmışdı, az qala. İsfəndiyar qardaşının meyidini rayona gətirəndə qəzaya uğramışdı. O da keçinmişdi. Yas yasa qarışmışdı.

Kənd adamları Valehə baxdıqca, heyrətdən iç çəkirdilər. Bayaqdan gülən adamların sifətinə qorxu çökmüşdü. Molla Həzinin rəngi-ruhu özündə deyildi:

– İlahi, möcüzənə şükür! Bu dünyada hər şeyi göstərirsən ki, axirət gününü dərk etməyə zehniyyətimiz yetsin. Valeh, bala, sən bir saat bundan qabaq evinizdə deyildin?

– Evdəydim, Həzi əmi. Yarım saat qabaq evdən çıxdım. Həm daş gətirənlərin pulunu verməyə gəldim, həm də qəbirqazanlara halva gətirmişdim.

– Bala, bə yarım saatda nə baş verdi ki, bu qədər qocaldın? Bəlkə, nədənsə qorxdun?

– Yox e, Həzi əmi, 70 ildir burdayam, qocalaram da.

– Əstəğfürullah! Oğlum, özün də deyirsən ki, yarım saat qabaq evdən çıxmısan. Evdən çıxıb qəbiristanlığa gəlmişən. Düzdür?

– Düzdür, Həzi əmi.

– Ay sağ ol, 12-də evdən çıxırsan, indi də 12:30-dur. Amma deyirsən ki, 70 ildir burdasan. Bu necə olur, bala?

Qızdırman yoxdur ki? Nədən bilirsən ki, 70 ildir burdasan?

– Başıma gələn hadisələrdən, burda dəfn olunan insanların başdaşlarındakı yazıdan bilirəm.

– Valeh, harda yaşayırdın, harda yatırdın, nə yeyib-içirdin?

– Böyük bir enerji kütləsi vardı, elə ordaydım. Günəslə qidalanırdım. Başqa şeyə ehtiyac qalmır ki!

– Yaxşı, bala, bəs 70 il yarım saata necə sığdı? Axı sən 12 tamamda evdən çıxmısan, 12:30-da qarşımızda durub deyirsən ki, 70 il idi getmişdin.

– Həzi əmi, Arxiv RAR proqramı ilə sığışdırdım.

– O necə olur?

– Elə bil 5 gigabaytlıq materialı sıxışdırıb 50 meqabaytlıq həcmində saxlayırsan ha! Bax o cür.

– Əstəğfürullah! Beynimi qarışdır-dın, qardaşoğlu, dədən sadə şeirlər yazırdı, alim də başa düşürdü, çoban da. Sən ikinci sinif uşağı niyə belə qəliz oldun? Yoxsa mənimlə zarafat edirsən, Valeh?

– Yox, bu boyda zarafat olar, Həzi əmi, görmürsən, nə gündəyəm? Kosmik qasırğaya rast gəldim. Zaman seli məni uddu, düşdüm zamanın qırışığına. Orda başqa vaxt ölçüsü var.

Həzi donub qalmışdı. Mən keçdim dədəmin yanına. Dədəmlə birgə qardaşım da, əmioğlularım, sinif yoldaşlarım da tabutlardan birinin başında dayanmışdılar. Ağlayırdılar.

– Dədə, qurbanın olum, niyə bu qədər ağlayırsan, ölən kimdir? Məzlumdan ötrü nədən bu qədər ah-vay edirsən?

Heç kimdən cavab gəlmədi. Dədəm də, qardaşım da, əmim oğlanları da, sinif yoldaşlarım da dillənmədilər. Çox hirsələndim. Xətrimə dəydi. Hələ bu Çingizə bax e, sən Allah. Dərslərdə bunun

suallarından qulağım yara olmuşdu. İndi mənim bircə sualıma cavab vermək istəmir.

Bu vaxt Molla Həzinin bariton səsi qulaqlarımda cingildədi:

– Qardaşlar, bu gün gözümlərin qabağında möcüzə baş verir. Xoş bizim halımıza ki, Allah-təala bu möcüzəni görməyi bizə nəşib elədi. Ona görə də, vacibdir ki, “Qurani-Kərim”in “Əl-Müzəmmil”, yəni “Libasına bürünmüş” surəsindən 17-ci ayəni oxuyaq: “Elə isə əgər küfr etmiş olsanız, uşaqları ağsaçlı qocalara döndərəcək gündən (qiyamət gününün əzabından) özünüzdü necə qoruyacaqsınız?”

...Eşitdiyim son canlı insan səsi oldu... Vəssalam. Torpaq divarlarda qarışqa dəstəsi tələm-tələsik ora-bura vurnuxurdu. Polis dostum Asəmin dünən axşam statusa qoyduğu yazını xatırladım: “Bir şəxs qarışqanı təhqir etmək məqsədilə onu barmağı ilə sıxdı. Qarışqa gülərək dedi: “Ey insan! Məğrur olma. Sən qəbir evində mənə yem olmaqdan başqa bir şey deyilsən. Nə qədər gücün varsa da, təvazökar olmağı unutma””.

Boynuma alıram, çox qarışqa öldürmüşəm. Barmağımla əzmışəm, tapdalaşmışam, yuvalarına su tökmüşəm. Qarışqaların canfəşanlığını indi anladım. Bilmirəm diriylən eşitdiyim səs idi, indi gəlib çatırdı mənə, yoxsa axirət evinin proseduru olan əmr və göstərişlərini eşidirdim: “Ey insan! Bilmədiyin bir şeyin ardınca getmə. Çünki qulaq, göz və ürək -bunların hamısı sahibinin etdiyi əməl, dediyi söz barəsində sorğu-sual olunacaqdır”. “Əl İsrə” (Gecə vaxtı seyr) surəsi, 36-cı ayə.

“Yer üzündə təkəbbürlə gəzib dolaşma. Çünki sən nə yeri yara bilər, nə də boyca yüksəlib dağlara çata bilərsən”. 37 - ci ayə.

Allahım! Bu nədir?! Qabırğam mədəmi deşib o tərəfə keçdi, dalağım ciyərimin üstünə çıxdı, ürəyim öd kisəsi ilə öpüşdü, böyrəklərim bir-birinə yapışdı... Aha, sən demə qəbir əzabı çəkirmişəm.

... Keşmə, burda internet olaydı, Ənvərlə, Elmanla, Etibarla, Sahillə danışa biləydim. Deyəydim ki: “Siz orada film çəkirsiniz, Qulu Ağsəs jurnal çıxardır, mənə burda qəbir əzabı çəkirəm”.

Sonra da arsız-arsız gülürəm. Gülürəm deyəndə, əlbəttə, ölən adamın gülməyi necə olacaq ki? Mənə elə gəlir ki, gülürəm. Fikirləşirəm. İnternet olsaydı belə, yaxşı tutmayacaqdı, çünki burada, yəni qəbiristanlıqda E.M.S. - elektro-maqnit sahəsi güclüdür.

Ağrı içində bir neçə dəqiqə qıvrıldım... Və birdən-birə yüngülləşdim. Sözlün müstəqim mənasında. Cismimin ağırlığı artıq yox idi.

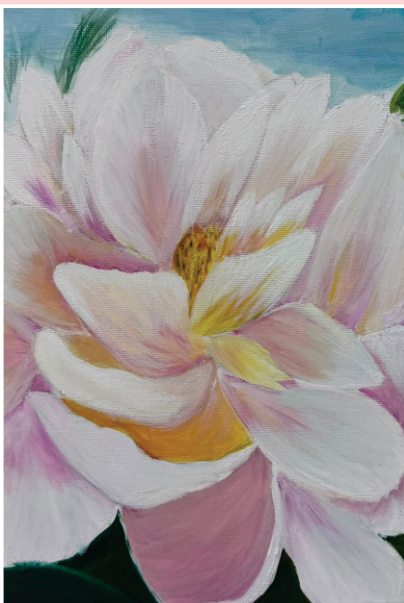
Allahım, varlıqla yoxluq arasında mənə rəhmət əta et!

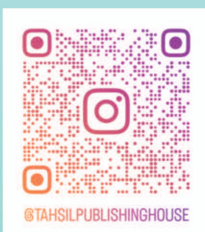
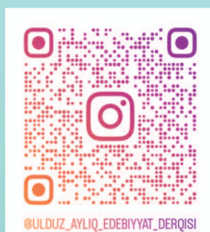

Dərgidə Sərgi

Məryəm Məmmədzadə - 2009-cu ildə anadan olub. 135 nömrəli tam orta məktəbi 2026-cı ildə bitirib.

Məryəm MƏMMƏDZADƏ

ISSN 0134-522 İNDEKS AZ 1000
QIYMƏTİ: 2 AZN